

Ljubljanski

ZVON

Leposloven in znanstven list.

Izdajateljci:

Janko Kersnik, Fr. Levec, Jos. Stritar, dr. Ivan Tavčar.

LETO III.

V LJUBLJANI, 1. JANUARIJA 1883.

ŠTEV. 1.

Č a s.

Kraljestvo je moje prostrano,
Kjé kónec njegovih je mej?
Počíti nikjér mi ni dano,
Od vékov drvím se naprej.

Jaz vídel sem zémlje vstvarjánje
In rojstvo nebéskih svetóv,
Zrl prvo njih dívno migljánje
In gledal razpád bom njihóv.

Zemljána jaz slednjega štél sem,
Kar vek jih na vek je rodil,
Pri prvi zibelki bedél sem,
In zadnjo bom krsto kropil.

Sezídal sem mesta, gradóve,
Gradove in mesta podrl,
Neštete rodil sem rodóve,
Rodóve neštete sem strl.

O, tudi moj novi oddelek
Pač raznih prinese daróv,
In mnogo izteše zibelek
In mnogo izkóplje grobóv!

Jaz gledal sem národov roje,
Njih bol in njih boj in radóst;
Zdaj boje in trude zrem tvoje,
In tvojo sladkóst in bridkóst.

Kot duh na peroti mogóčni
Nevidno nad tábo hitim,
Zdaj venec ti vijem poróčni,
A venec mrivaški za njím.

S skrbmi razorávam ti čélo
In sejem bridkosti v srcé,
Spet zjásnim okó neveselo,
Obrišena pekóče solzé.

Zdaj cvetje, zdaj trnje bodeče
Iz mojih ti vzraste polján,
Popolne, neskájljene sreče
Pod solncem ne vécka zemlján.

S. Gregorčič.

Brodník.

Balada.

Med skálami Sava šumi,
Valove mogočne valí,
V naročaj jih Dunavu tira.
Ob bregu je čolnič pripét,
V njem ribič pa sivih je lét,
Na véslo se truden opira.

„Hoj! starec, ne bodi zaspán,
Pa jáderno v drugo tam stran
Čez šumno nas reko prepelji!
Čuj! tursko, ruméno zlató
Obilno plačilo ti bó,
Ko naši ustregel si želji.“

„Glej, tiho je polje in log!
Tam ónkraj krščanski ostróg
V neskrbnem že spanji počiva. —
Zavítí v plašč temne noči
Oglédat poslani smo mí,
Kod kleti sovražnik se skriva.“

„Zatórej le véslo zdaj v dlán,
Pa naglo na óno tam stran
Čez širno prepelji nas Savo!
Ko zmágame, suho zlató
Plačilo bogato ti bó —
Če nočes — ti vzamemo glávo!“

„Ne máram za vaše zlató,
Čemú mi pač ribiču bó?
Zastónj vas čez reko prepeljem,
In tudi mi sive glavé
Jemáti ne bóde trebé; —
Rad vašim ustrezam poveljem.“

Že čolnič od brega drčí
In nése oglednike trí.
Vesláje pa ribič ozira
Srpó se v vrténje vodá,
Ki rado se s čolni igrá
In slastno na dnò jih požira.

„Res hrabro srcé ti imáš,
Res vrl prevoznik si ti naš,
Ní takega blizu okoli!
A nas bó pohvalil glavár,
Oj krasén pač čaka nas dar,
Krasnejši nas ní še nikoli.“ —

„Na mestu!“ dé ribič krepkó
In véslo zažéne v vodó —
„Tú vaše in moje plačilo!“ —
„Bés, djáur!“ še krik iz valóv,
Iz mókrih je Save grobóv —
Potém pa vse tiho je bilo.

Gorázd.

Cyclamen.

Roman.

Spisal Janko Kersnik.

Bilo je pred nekoliko meseci, ko sem lepo nedeljsko popoldne stal v pisarni pred svojo mizo ter pogledoval zdaj ven skozi okno proti jasnemu obnebju, zdaj zopet na kopo pisem in aktov, ležečih v predalih pred menoj. Bil sem v onem dolgočasnem položaji, v katerem človek ne ve, česa bi se lotil, niti kaj bi storil, niti kam bi šel, da bi prosti čas jasnega nedeljskega popoldnéva pošteno porabil in — pobil. Vsak človek ima take ure, v katerih nima gotovega opravka in v katerih mu tudi slučaj noče vplivati na voljo, da bi jo nagnil v to ali ono opravilo.

In tako sem, dejal bi, mehanično odprl par predalov pisalne mize ter jel pregledovati in premetávati lističe, pisma in zavitke, ležeče v silnem neredu po njih. Iskal nisem ničesa in tudi v red jih nisem spravljaj; čemu tudi? Tu je bila še stara študentovska korespondenca, mladostne bedarije, sem ter tja že pozabljen opomin pozabljenega ali pa odpravljenega manihejca, krojačevi računi, nekoliko gimnazijalnih spričeval, par „zaljubljenih pisem“, katera sem, — kaj morem zato? — še jedenkrat vestno prečital, in v katerih je ležalo izjemno še nekaj suhih cvetic ali peres, — vse križem mi je sililo v roke. Dober spomin mi je skoro največ pomagal, da sem takoj vedel in znal, v katero dobo spadajo te ali one stvari — namreč ženska pisanja, saj ta so navadno brez datuma. Na jedenkrat se mi pokaže iz vsega papirnega kaosa rumen zavitek, in ko ga razganem, ugledam v njem malo posušeno, dobro ohranjeno cvetico *cyclamen*, ali kakor jej pravimo pri nas: korček. Osupnen sem obračal listič s cvetico na vse strani, — nisem vedel v prvih trenutkih, kam, v kateri čas, v katere dogodke bi jo dél. Pa tu doli v kotu je stalo nekaj zapisanega; bilo je iz Fausta:

HOMUNCULUS: Ein guter Rath ist auch nicht zu verschmäh'n.

MEPHISTOPHELES: — — — Wir wollen's weiter seh'n.

To prebravšemu se je odprla mojemu spominu cela, dolga vrsta dogodkov, v katerih mi sicer ni bila nikdar odmenjena nobena aktivna vloga, kateri pa so mi vendar zdaj vstajali s čudno, neumljivo silo pred duševnim očesom.

Položil sem zavitek s suho cvetlico vred nazaj v predál in jel sem pisati to povest.

Prvo poglavje.

Pet let je minulo, kar je davkarski adjunkt Josip Megla zadnjo predpustno soboto popoldne zamišljenega, skrbnega obraza hodil gori in doli po svojem stanovanji, mali, nizki sobi pri tleh ne posebno znatne hišice v Borji.

Borje je trg na Kranjskem, — imenovati ga hočemo tako, da pravega imena indiskretno ne izdamo, — šteje skoro tisoč prebivalcev ter je središče Borjanskega političnega okraja. Tu imamo okrajno glavarstvo, sodnijo in davkarijo in kolikor je še drugih po naši upravi potrebnih oblastev. Da trg ni brez župana in dekana, tega ni treba omenjati; celó finančna straža, ali kakor jej ljudstvo pravi, „ibljatarji“ so zastopani. Poleg teh uradnih dostojanstvenikov biva v trgu tudi primerno mnogo premožnih obrtnih in trgovskih rodovin, katerih smemo gledé izobraženja staviti kolikor toliko v jedno socijalno vrsto z uradnimi osobami. In kadar osnūje čitalnica v trgu veselico, pošlje tudi bližnja okolica, kjer biva po raznih gradovih in gradih nekaj gospôde, doberšno število obiskovalcev.

Taka veselica, katera je bila naznanjena za pustno nedeljo zvečer v Borjanski čitalnici, ali da prav rečemo, — taka „beseda“ bila je uzrok, da je davkarski adjunkt Josip Megla hodil prejšnjo soboto popoldne tako zamišljen in očitno poln težkih skrbij po svoji mali sobi od vrat do jedinega okna in zopet nazaj od jedinega okna do vrat ter neprenehoma sezal si z razklenenimi prsti leve roke v svoje goste rumene lase.

Z desnico pa se je pri vsakem desetem koraku potipal za vrat, okoli katerega si je bil ovil debel robec. Pri tem je poskušal pokašljevati ter poluglasno intonirati nizke in visoke glasove. Pa hripavi so bili vsi. In čim dalje je poskušal, tem obupneje je pogledoval proti stropu.

„Kaj bo, kaj bo!“ zajecal je nekolikrat, potipal se zopet za obezani vrat, z levico pa preril si lase ter potem melanholični

pogled vrgel na mizo pri oknu, kjer so ležale že tri prazne jajčje lupine. Potem pa je z globokim vzdihom obrnil pogled k tlom tja, kjer sta njegovi silo obširni nogi tičali v čisto novih za ples pripravnih čevljih. Od tod so mu silile oči na posteljo, kjer je ležala nova črna suknja, tako deviška, kakor jo je krojač dal iz svojih rok. Poleg nje pak je bilo videti par novih prav masleno rumenih rokavic in bel, tudi nov ovratnik, vse tako, kakor bi bilo na ogled razstavljeno. Pa še nekaj je bilo tam, in na istem je oko ubozega Josipa Megle s silnim veseljem in dopadenjem obviselo, a v drugem trenutku že tem bolj se zmračilo. Bil je to visok črn cilindar, nad navadno mero širokokrajen; svetil se je tako, da mu je tudi površen opazovalec lahko prisodil, da ga je še pred kratkim gladil in likal klobučar. Ta klobuk je Megla vzel čez nekoliko trenutkov melanholičnega pogledovanja varno s postelje ter stopil pred zrcalo in nastavil si ga jako skrbno na glavo. Poveznil se mu je skoro do ušes; a to Megle ni motilo.

„Oh, oh, kaj bo, če bom jutri tako hripav!“ vzdihnil je zopet. Potem je stopil nekoliko korakov nazaj, snel cilindar, prijel ga ob robu s palcem in kazalcem desne roke, komolec pritisnil k telesu, ter tako klobuk pred sé moleč stopal lahkinih nog proti zrcalu. Pred njim pak se je elegantno priklonil in potem zopet jako zadovoljno sam s seboj poveznil klobuk na glavo.

„Vse bi bilo, le ta zagrljenost! Oh, moj tenor-solo!“

V tem je nekdo burno odprl vrata ter planil, ne da bi pozdravil, v sobico s klobukom na glavi in z mokro ugaslo smodko v ustih.

„Vse gre križem, vse narobe!“ kričal je prišlec; „to bo lepa beseda jutri!“

„I, kaj pa je?“ zinil je zamolklo, a naglo Megla, pozabivši v prvem trenutku svojega vratú.

„Kaj? Igro, pomislíte, igro je vrag vzel! A kaj vrag, ne vrag, nego jeziki, klepetulje so jo vzele. Gospodična Filipina Vrtačnikova je odpovedala; ona ne bo igrala stare vdove, ker je danes od dobre prijateljice zvedela, da je gospa Teranova dejala o svojem pohodu pri sodnikovih, da je gospodična Filipina najbolj pripravna za ulogo stare vdove. Križana nebesa, kaj čemo zdaj?“

„Oh, kaj to?“ omeni tu davkarski adjunkt; „a petje, petje! — Pomislíte, gospod Korén, jaz sem tako hripav, da jutri ne bom mogel peti. In ta lepi solo, ta krasna pesen!“

Pri tem se zasuče proti oknu ter poskusi intonirati: „Bodi zdrava, domovina!“

„Do jutri bode dobro,“ tolaži prišlec; „in če boste še hripavi, izbere se lahko druga pesen.“

„Nikdar ne, solo mora biti; a kdo bo pel tenor-solo?“

„Novi dacar tudi dobro poje! Kaj, ko bi ga k nocojšnji skušnji povabili?“

„Se ve da!“ togoti se Megla; „kot čitalničin odbornik tega ne dopuščam; dacar — kakov človek je to?“

„Pa kaj, tu se še pomaga! Igra, igra to je glavna skrb. In moja lepa naloga; — stavim, da bi se nikdo tega „doktorja Žjjava“ ne bil tako pridno učil, nego sem se ga jaz; videli ste včeraj, kako je sodnijski adjunkt gledal, ko je prišel poslušat k skušnji. In on nekaj ve o tacih predstavah.“

V tem je poskušal govornik zapaliti si svojo mokro smodko, a brezvspešno. Ugasle žveplenke metal je po tleh.

Megla pak je hodil zopet po sobi sem ter tja ter pozabil, da nosi še vedno cilinder na glavi. Ko je prišel pred zrcalo, snel ga je ter pokazal ga obiskovalcu:

„Glejte, gospod Korén, danes sem ga dobil iz Ljubljane. Lep je!“

„A, Vi pojdete s cilindrom?“

„Kaj pa da! Dan danes se tudi po čitalnicah ne protivijo temu in lepa noša je to. Ali ni istina?“

Megla je govoril večinoma nemški; a obiskovalec njegov zdaj nemški, zdaj slovenski, kakor je to razvada v omikanih Slovencih.

„Plesali boste pač, tudi ko bi ne peli?“ vpraša Koren ter malo od strani ogleduje adjunktov klobuk.

„Peti moram vsakako! In ples, to je gotovo! Glejte, tu imam nove čevlje; a ta ljubljanski čevljar! Tako jih je spredaj zóžil, da bi lahko koga nasadil; in prepovedal sem mu to. Malo špicaste naredite, dejal sem mu, a ta norec mi napravi take, kakor jih vidite!“

Megla je govoril to na videz nejevoljen, a skrben opazovalec bi bil lahko videl, da so mu ravno taki čevlji najbolj po volji, kakeršne mu je bil ustvaril čevljar.

„Pa to je zdaj moderno!“ méni Koren.

„A, kaj moderno — da bi mi bili le prav; a še tega ni zadel ta norec! Preveliki so mi. Dva para debelih volnatih nogavic sem moral obuti.“

Megla se je silno lagal; še jednega para nogavic ni imel pod usnjem, nego kar na golo kožo je bil nove čevlje obul in to za tega delj, da bi jih drugi večer tako malo razvleknene láže obul, ker je vedel, da ga bodo tiščali. In tiščali so ga že grozno.

Davkarski adjunkt je bil še mlad, komaj tri in dvajset leten mož, ne ravno neprijetnega, pa prav navadnega obraza, srednje postave, slok, a vender koščen in okoren. Izobraženje njegovo tudi ni sezalo daleč preko prvih gimnazijalnih razredov; — pa blagovoljni čitatelj bode imel še dovolj prilike, našega Meglo vsestransko spoznavati.

Obiskovalec njegov, gospod Koren, kakor ga je Megla nazival, bil je v obče jednake vnanjosti, samo menj skrbno opravljen nego adjunkt, in tudi starejši od onega. Tu v trgu je opravljal službo občinskega tajnika, v kateri je po nedovršenih študijah in po večletnem potovanji iz jedne pisarne v drugo našel vsaj nekoliko mirno in varno zavetje.

„Novo suktnjo sem tudi dobil!“ nadaljuje adjunkt kažoč na posteljo; „vse, vse imam v redu! Le ta nesrečni vrat!“

„Surovo jajce izpijte!“ svetuje Koren.

„Izpil sem že tri; koncem se mi bo še želodec obrnil! In tako draga so jajca! Tri krajcarje jedno.“

„Vam bodo pa oča malo več podpore poslali!“ smeje se oni. Megla je z imenitnim izrazom nagrbančil ustna, toda zinil ni ničesa.

„Kaj mislite,“ povzame po kratkem molku Koren zopet govor, „kako bi utolažili gospodično Filipino?“

Oni preišljuje.

„I, kaj! Doktor Hrast naj to uredi! On je predsednik in njegova skrb bode, da se beseda dobro izvrši!“

„Prav imate!“ pritrđi Koren.

„Tem gospodom doktorjem je le do tega kaj, da so predniki; delajo naj pa drugi. No, naš doktor Hrast vsaj pleše; kako, — to je druga stvar, a grozno je vender. Zadnjič je trem gospodičnam na noge stopil, in jedni, bajè ravno Vrtačnikovi Filipini, obleko raztrgal! Trebalo bi, da se še malo plesati uči!“

Megla je izustil to jako samosvestno, češ, jaz vender nisem tak!

„Bi li ne hoteli z menoj k doktorju, da mu poročiva, kaj se je pripetilo?“ vpraša Koren. „Vi ste odbornik!“

„Ni mogoče! V tem mrazu! Potem je moj glas pokopan za pol leta!“ zavrne Megla.

„Jeden mora tjà; pojdem pa sam!“ meni oni; „oh pa — skoro bi bil pozabil; Vi imate dva para črnih hlač; ako se ne motim oboje v dobrem stanu; posodíte mi slabejši par k jutrajšnji besedi. Moje hlače skoro niso za rabo več; drugo imam vse v redu. Rokavice so sicer še od zadnjega pogreba, saj se domišljate, ko smo županovega fantička pokopavali, — a dobre bodo. Kdo pa pazi na to!“

V tem je bil Megla že odprl košten, jedin v sobi, in iz njega izvlekel dva para črnih hlač, katere je skrbno na vse strani preobračal.

„Te-le bodo!“ dejal je potem ter pomolil onemu dotično oblačilo; „tu doli so malo razparane, pa to lahko sami popravite!“

„To se ve, da!“ rekel je zadovoljno Koren; „boljših si ne morem želeti. V velikosti in širokosti sva skoro jednaka.“

Pri tem je zavil oblačilo v kos starega časopisa ter se hotel odpraviti. „K nocojšnji skušnji pač pridete, gospod Megla!“ vpraša še pri vratih.

„Sigurno!“ pravi oni.

„Torej na svidenje nocoj! Bog daj, da bi doktor Filipinico omečil!“ Pri teh besedah je Koren že odpiral vrata.

Pa še jedenkrat se vrne.

„Ste li čuli, da bomo jutri videli tudi čisto novo prikazen, novo gospodično?“

„Ah!“ dé radovedno adjunkt.

„Novo guvernanto, ki je prišla včeraj k Bolétovim na Drenovo. Vsi pridejo k besedi!“

„Je li lepa?“

„Nisem je videl, a opoludne pri obedu je sodnijski adjunkt pravil, da je krasna! Tam daleč iz Nemcev je in slovenskega ne ume!“

„Vse jedno, da je le krasna!“ zavrne Megla, ter si pomane roki.

„Boletovi so si jo samo zato naročili, da bodo otroci pravilno nemški govorili; to se pravi, gospa Boletova jo je naročila, kajti njemu, gospodu, to ni posebno po volji. On je preveč naroden.“

„To je neumno!“ zavrne Megla; „ko bi imel jaz toliko premoženja, kakor ga ima Bolè, in ko bi imel otroke, jaz bi jim tudi naročil nemško odgojevalko!“

„Pa lepa bi morala biti!“ smeje se Koren.

„To je, da!“

S tem je bil ta zanimljivi razgovor končan, kajti Koren je zaprl vrata za seboj ter naglo odšel.

Megla pa si je pomel v drugič roki in posmehljal se dvakrat. Očitno je mislil le na novo guvernanto. Postal je zopet pred svojo črno suknjo, a na jedenkrat obrnil se energično po sobi ter zamrmral hripavo: „Peti pa moram, to je zdaj gotovo!“

Pogledal je na uro ter jel se počasi in skrbno opravljati, da pojde k večerni skušnji.

Tu se ni bal prehlajenja.

Drugo poglavje.

Beseda na pustno nedeljo zvečer je bila jako dobro obiskana. Prostor Borjanske čitalnice so bili skoro premajhni, da bi ustrezali vsem potrebam mnogobrojnega občinstva. Taisto je bilo jednacih neprilik vajeno, in zato se je večina dobrovoljno dala stiskati in gnesti v tesni, zaduhli dvorani, ako smemo tako imenovati glavno sobo, v kateri se je vršila predstava. A Borjanje so jo tako nazivali, in torej njihova veljaj!

V ozadji te dvorane je bil napravljen primeren oder, in široka rudeča zavesa je zakrivala kulise radovednim očem. Pred odrom pak so bili nastavljeni v šestih vrstah preko cele sobe različni stoli in raznovrstne klopi. Kar je bilo novejših in elegantnejših, stali so v prvih vrstah, in te so zasedle gospe in gospodične; za njimi pak je razno moško občinstvo porabilo vsak prazen prostorček, in kdor je tu prepozno došel, stiskal se je ob stransko steno. Uhodna vrata, kjer je visok prag dajal jako ugodno stališče, zastavili so tukaj za prvo točko programa mladi in stari gledalci tako, da ni bilo lahko več prodreti v dvorano. A tu med vrati je bilo tudi prijetno. Kajti tobak kaditi je bilo v dvorani strogo prepovedano in odbornik Josip Megla je s paznim očesom izza kulise ali zagrinjala nadzoroval to prepoved. A tu med vrati in za njimi ta paragraf čitalničnih pravil ni užival tako stroge interpretacije, kakor notri med štirimi stenami. Zato pa so kadili tudi gospodje tam pred uhodom, kolikor se jim je ljubilo, ob jednem pa bili pazni poslušalci. Od ondot je vodil

širok s steklom zavarovan mostovž v druge čitalniške prostore, kateri so bili za take večere preustrojeni v gostilniške sobe.

A tudi te so se med seboj nekoliko razlikovale. Oprava prvim ni bila tako nova, ali rekel bi, elegantna kakor v zadnji sobi; v prvih dveh okorne mize in trdi, često leseni stoli; po mizah pa rudeči ali raznobarveni prtiči; v zadnji pa deloma mehki naslonjači ali vsaj obojani stoli in po malih okroglih mizah snežnobeli prti. Ob zadnji steni pod velikim zrcalom je bila pa pogrtna dolga miza, in na njej so stali trije veliki šopi cvetic v ukusnih vazah. Očitno je bil tu prostor odmenjen dostojanstvenikom, nižjemu občinstvu pa so bile posvečene prve sobe.

Naših dveh znancev iz prvega poglavja nocoj ni bilo videti niti v dvorani med poslušalci, niti tu v gostilniških sobah. Ona sta imela posla dovolj za kulismi; kajti Josip Megla je bil izpil sinoči in danes toliko čaja in surovih jajc ter potil se po noči v postelji tako vro, da je nekako zadovoljen šel v besedo, prepričan, da bode z glasom izhajal; in ker iz početka besede nikdo ni bil naznanil, da se bode predstavljala druga igra, nego je ostala pisana na programu, ali pa nobena ne, nadejati se smemo, da je predsednik doktor Hrast ali celo Koren sam potolažil bil gospodično Filipino, ter da pričakuje zadnji zdaj oni važni trenutek, ko bo stopil v ulogi „doktorja Žrjava“ na oder.

Improvizirane gostilniške sobe že med besedo niso bile prazne. V prvi sta sedela pri mizi v kotu dva tržana v družbi počučiteljevi; kajti ta, žal, ni imel toliko glasu, akopram je poučeval mladino v petji, da bi bil mogel sodelovati pri pevskih zborih v čitalnici, zato tudi ni rad poslušal petja v dvorani. V drugi sobi pomenkoval se je zemljiški knjigovodja z okrajnim tajnikom, in pozneje se jima je pridružil še poveljnik finančne straže. Vsem tem do besede ni bilo mnogo.

V zadnji sobi pa, tam kjer so bile mize belo pregnene, hodil je jeden gospod polagoma po sobi gori in doli ter pušil iz dolge lesene, s srebrom kovane pipe. Z jedno roko je držal dolgo češnjevo cev, drugo pa si je bil položil na hrbet ter tako počasi meril sobo s svojimi koraki. Kozarec piva na konci dolge mize pod zrcalom, iz katerega je storil potnik časi dva požirka, pa je pričal, da je bil tam zavarovan njegov sedež.

To je bil okrajni sodnik Majaron. Oblekel se ni bil praznično, nego opravljen je bil z debelo lovsko suknjo, zeleno obrobjeno in

nosil škornje z golenicami čez kolena. Pa ravno ta oprava je pristovala njegovemu zagorelemu licu. Gosti sivi lasje in dolga bela brada so mu podajali nekaj čestitega, akopram so ga njegove živahne oči kazale mlajšega, nego je bil v istini.

Sodnik ni ostal dolgo sam v zadnji sobi. Začetni prolog nočojšnje besede, katerega je govorila mlada gospodična, bil je komaj gotov in glasnemu plosku še ni bilo konca, ko pride naglih korakov v sobo k sodniku črno opravljen gospod, držeč v jedni roki par belih rokavic, v drugi pa stisnen klak.

„Izvrstno je bilo to, gospod sodnik!“ kliče že sredi druge sobe, ugledavši sodnika korakajočega mimo vrat. „Gospodična Mária je klasično deklamovala; ta sigurnost in ta prirojeni talent, škoda, da niste poslušali! O, od zdaj Vaše gospodične hčerke ne bomo več izpustili, ta prvi poskus je pokazal, koliko se smemo nadejati o njej, in kako izvrstna moč nam je zdaj gotova! A zakaj niste poslušali v dvorani, gospod sodnik?“ Govornik je v tem obstal pred starim gospodom, ter z rokavicami, katere je držal v levici, švigal ob svoje stegno.

Sodnik se je jako prijazno nasmehljaj, svojo pipo snel s cevi ter iztrkal in izpraznil na tla.

„Preveč zaduhlo je tam v dvorani, gospod doktor, in glava me boli nekoliko; pomislite, tri dni sem zemljiške knjige urejeval, — še denes dopoldne ni bilo mirú! Torej, dobro je deklamovala Marica?“

„Izvrstno, pravim Vam, gospa soproga in vsi Vam lahko potrdijo to! In pogum ima gospodična, — čudil sem se v istini tej sigurnosti!“

Tako govoreč položi došlec svoj klobuk na mizo ter ukaže točajki prinesiti kozarec piva.

Bil je primeroma še mlad mož, morda malo preko trideset let, živahnega gibanja in v svoji vnanjosti eleganten. Lepi obraz krasila mu je kratka temna brada in enakobarveni kodrasti lasje, in ko bi lica njegovega okrog usten ne bila kazila nekakova mu nepristujoča poteza, imenovali bi ga jako simpatičnega moža.

Sodnik je bil v tem sédel na konci mize, kjer je stal njegov kozarec, ter zadovoljno tlačil tobak iz obrobjenega melhurja v svojo pipo.

„Da, da, pogum ima pač,“ povzame zopet sodnik pogovor, „saj sem jej vsak dan priporočal in govoril, da je le treba pogumno nastopiti; o, vedite, osem in štiridesetega leta sem tudi jaz deklamoval v ljubljanskem gledališči, in tedaj . . .“

„Da, da, pripovedovali ste mi že o tem,“ segne doktor sodniku v besedo: „deklamovali ste Preširnov „Krst pri Savici!“

„Res je! In tedaj so mi znanci in prijatelji svetovali . . .“

„Da je bolje, ako stopite v gledališko učilnico, nego premetavate še dalje corpus juris in . . .“

„In morda bi bilo res bolje!“ reče sodnik ter nastopi s svojo v novič zapaljeno pipo zopet pot po sobi.

Doktor je izpil v tem dobro polovico svojega piva.

„Vedite, gospod doktor Hrast,“ povzame sodnik, „meni ni všeč, da moja hči deklamuje tu v čitalnici. Vam lahko govorim o tem, Vi ste pameten mož; pa pomislite: jedino to, da sem osem in štiridesetega leta deklamoval Preširnov „Krst pri Savici“, škodilo mi je toliko, da nisem pozneje dobil hitro mesta na Kranjskem; rekli so, da sem revolucionar. In pred par leti bi imel biti imenovan svetovalcem v Ljubljani, — sam predsednik mi je pisal, naj prosim tja, — in ravno tedaj je moja starejša hči Milica pela v naši čitalnici, in — jaz nisem bil imenovan. In denašnja deklamacija mi bo tudi škodila!“

Doktor Hrast je nehoté segel zopet po svojem kozarci; smeh ga je silil, in nekakšen sarkastičen izraz légel mu je okrog usten; a dejal je naposled dobrovoljno:

„Ne bojte se, gospod sodnik; zdaj bo jel drug veter pihati, in že piše; morda pojde celo Vaš predsednik jedenkrat še v kako čitalnico! Nič gotovega ne vemo!“

„Nikar ne mislite, da se bojim; tega nikdar ne, gospod doktor!“ reče sodnik emfatično; „jaz sem dva in petdesetega leta z nadvojvodo Ivanom na Gorenjem Štajerskem . . .“

„Da, da, tudi to vem, gospod sodnik,“ povzame zopet naglo doktor besedo, da bi preprečil pripoved, katero je bil že morda petdesetkrat čul; „vem, kako sta familijarno občevala z nadvojvodo, ker ga niste poznali; in ko ste ga spoznali, Vas tudi ni strah obšel! In tudi zdaj sem uverjen in vem, kako možato zastopate svoje pričanje.“

„Pa boste videli, kakó mi bo to deklamovanje moje imenovanje preprečilo! Glejte, zakaj pa okrajni glavar ne hodi k našim besedam? Zakaj ostaje davkarski nadzornik doma?“

„Drugi pa vender hodijo, in zato jih nikdo ne grize! Pred par leti morda, a zdaj se je čas izpremenil. In ko bi se kaj zgodilo, imamo vender naše poslance . . .“

Zdaj je bil sodnik s smehom na vrsti. „Za božjo voljo, gospod doktor! Ste li . . .“ Mi ne znamo, kaj je nameraval sodnik reči, kajti vesel glas od vrat sem odrezal mu je besedo.

„Ali zopet politika? Da ne morete mirovati! Kako stoji v Faustu:

Ein garstig Lied, pfui! Ein politisch Lied!“

„O, živio, Bolè!“ vzklikne doktor in poda došlemu prijateljsko roko. „Bál sem se, da te morda ne bo nocoj!“

Sodnik je isto tako prijazno stopil onemu nasproti, a pri tem skrivaj in malo plašno pogledal v prednjo sobo, kjer je sedel okrajni tajnik.

„Ne tako glasno, gospod Bolè,“ dejal je potem, „midva se bolj tiho pomenkujeva in ni treba, da bi vsak vedel, o čem govorimo.“

„Haha, torej, le tiho, le tiho, ljubica, da tega ne slišijo mamica! — kaj ne?“ smeje se Bolè ter porine svoj stol poleg doktorjevega.

Novi prišlec je bil morda štiri do pet let starejši od doktorja, velik in životen, jako jovijalnega obraza, in vedenje njegovo je bilo skoro premladostno gledé vse njegove vnanjosti. Bolè je bil bogat posestnik iz bližnje okolice; grad Drenovo, oddaljen dobre četrte ure od Borja, bil je njegova last in tam je imel tudi veliko tovarno za parkete. Ime njegovo je bilo znano daleč po Kranjski, in veseljaka so ga čislali v vsaki družbi. Obiskoval je v mladosti visoke šole, po smrti očetovi pa pustil jih ter pečal se odslej samo s svojimi posestvi in s tovarno.

„Pa kje imaš gospo?“ vpraša Hrast; „prišla je vender s teboj?“

„Kaj — gospo! Gospé, ali bolje, gospo in gospodično — moraš reči!“ pravi dobrovoljno Bolè ter si vije cigareto.

„Ah, kakó?“ méni radovedno doktor.

„Vse sem pripeljal! Ženo in gospodično! Ah, krasna je, — pravim ti!“

„Soproga tvoja, to se ve da! Občudujem jo, odkar jo poznam!“ pritrđi veselo Hrast.

„Ah, kaj boš govoril o moji ženi! Jaz menim gospodično Elzo! Našo novo guvernanto ali družabnico, ali kakor jo hočeš imenovati! Dva dni je že pri nas!“

Doktor tudi zdaj ni družega zinil, nego: „A—!“ akoravno je že včeraj zjutraj vedel, da je prišla k Boletovim mlada guvernanta.

„Prijatelj, doktor! To ti je rasa! Urgermanisch, kakor imaš v knjigi pisano! Plavolasa, modrooka — in pomisli, obrvi ima temne, — no, le počakaj; zdaj sta obe v dvorani, a predstavi bo kmalu konec, potem boš videl!“

„Ti si grozen entuzijast! A kaj poreče tvoja milostiva, ako boš to plavolaso modrooko Elzo — ka-li . . .“

„Da Elza, Elza Müller!“ pritrди Bolè.

„Kaj poreče tvoja soproga, ako se boš tako zagledal v to guvernanto, kakor priča tvoja govorica?“

„Haha! Moja žena me pozna! Jaz gledam in občudujem silo rad lepe slike, ne kupim pa nobene! Pa ti, doktor, ti glej! Tako mladim, neoženjenim advokatom so take guvernante nevarne. Nekoliko me to tolaži, da je Nemka. Ti menda Nemke ne boš jemal!“

„Müller se zove? Jako navadno ime!“ oglašil se sodnik od družega konca mize.

„Res da! Jaz ne znam koliko sto tisoč Müllerjev živi v Nemcih, pa druge ‚Elze Müller‘ sigurno ni več na svetu!“ smeje se Bolè.

„Preradoveden sem, da bi je ne šel že zdaj pogledat!“ reče doktor Hrast ter jame vleči svoje rokavice čez prste.

„Za božjo voljo, nikar prijatelj!“ kliče Bolè; „počakaj tukaj; tu zavarujmo svojim ljudem sedeže, in potem boš imel še dovolj prilike! Izročil sem ženo in gospodično Elzo Vašemu odborniku; čakaj, kako se pač piše? Tako neumno ime nosi — Megla ali Oblak, ka-li? Megla je pač!“

„Da, Megla, Pepe Megla!“ pritrди Hrast.

„Torej ta ji je izpeljal na prvo vrsto sedežev. Ti ne moreš do njiju, zatorej počakaj, — predstava mora biti vsak trenutek končana!“

„Kako pač pridete do tega, da jemljete Nemko v hišo?“ oglašil se zopet sodnik. „Tako naroden mož, kakor ste Vi!“

„Vidite, gospod sodnik, to pač pride tako, ako žena hoče!“ méni dobrovoljno Bolè. „Moja soproga želi, da bi otroci pravilno nemški govorili, in francoščine je tudi treba! Nemški naj bi govorili tisti ‚ü“, tako kakor naši Ribničanje, kadar imenujejo ‚krüh!“ Jaz

sem jej tudi svetoval, naj si izbere kakega ribniškega dekleta, toda zastonj!“

„Kje pa je doma ta Vaša guvernanta?“ vpraša sodnik.

„V Renski provinciji! Katoličanka je pač!“

Tu se obrne Bolè k doktorju.

„I, kaj pa ti, prijatelj? Srce je prazno, srečno ni — ali si se že par distance zaljubil, ker ti to izvrstno pivo več ne gre?“

„A, pojdi, ti s svojimi vednimi neprimernimi citati! Pa, glej, predstava je končana.“

Pri teh besedah je vstal ter naglo odšel proti dvorani.

„Videli bode, gospod sodnik, doktor mi bo denes mojo guvernanto prevzel!“ šali se Bolè za njim.

„A, kaj še!“ meni oni ter puhne gost oblak pred se. „Doktor je mrzel! Pa mlad je, in ona —! Jaz sem tudi radoveden videti Vašo gospodično. Tu sem jo morate posaditi. Oh, ko sem bil jaz mlad, tedaj sem v Slatinskih Toplicah poznal lepo francosko markizo...“

„Vem, vem!“ kliče Bolè, kajti to pripoved je bil tudi že petdesetkrat čul; „in hoteli ste jo odpeljati, pa novcev ni bilo, — hvala Bogu, kaj ne; če ne bi Vas bili še zaprli!“

„Kaj še! Zdaj bi bil bogat posestnik tam v Normandiji ali pa na Burgundskem; sam ne znam več, kje je imela svoje gradove!“

Bolè bi ne bil ušel svoji usodi, da bi bil moral poslušati v jednoinpetdesetič pripovedovano nezgodo sodnikovo s francosko markizo, ko bi ne bila v tem trenutku stopila večja družba v zadnjo sobo.

Pred vsemi je pritekla mlada, kakih šestnajst let stara deklica skozi vrata, z velikim šopom cvetic v roki in hitela naravnost k sodniku, kratko, a prijazno vrnivši Boletov pozdrav. Za njo je prišla póstarna gospa, ponosno oziraje se na deklico in na druge. Bili sta to sodnikova soproga in hčerka Mária. Povedali sta mu naglo o izvrstnem vspehu deklamacije.

„Ko bi bila mene v vsem ubogala, bilo bi še bolje,“ reče sodnik, ter skuša prikrivati svojo notranjo zadovoljnost.

„Zakaj? Kako?“ meni Mária.

Sodnik ni znal odgovora, ker ni bil poslušal hčerinoga deklamovanja; a drugi gostje, ki so zdaj vstopili, rešili so ga iz zadrege.

Adjunkt Megla je prihitel pred dvema damama ter urejal stole pri dolgi mizi pod zrcalom. Sodnik je ozrši se k vratom naglo vstal.

„Pipo bi bil tudi lahko doma pustil! In črno suknjo bi bil tudi lahko oblekel! In te škornje! Da se ne sramuješ!“ šepetala je nejevoljno soproga njegova. A on se ni zmenil zato. Z neko mladostno gibčnostjo je šel proti vratom, kjer sta bili vstopili dve dami. Tudi Bolè se je približal; za gospema pa je stal doktor Hrast.

Predstavljanje se je hitro zvršilo, in sodnik je uljudno gospè Boletovi poljubil roko, drugi pa, katero je Bolè imenoval „gospodično Elzo Müllerjevo“, rekel prijazno frazo. Pipo je pri tem pač vzel iz ust, a iz rok je ni dal.

Doktor Hrast in adjunkt Megla seznanila sta se bila z damama očitno že v dvorani. Vsa družba je sedla okrog dolge mize in sodnik se je pomaknil v istini na stol poleg Boletove guvernante. Doktor Hrast jej je sedel nasproti in drugi so se uvrstili, kakor jim je velelo ravno slučaj. „Adjunkt Megla je zabaval sodnikovo hčerko po svoje in gospa sodnikova si je prisvojila sedež poleg Boletove gospe. Bolè ni imel stalnega prostora; ob drugem konci mize pa so se naselili drugi gostje.

S prva je vladala nekoliko minut ona sitna tišina, katera nastopi vselej, ako se snidejo v tesni družbi znani elementi z neznanimi in kadar so vse navadne uvodne fraze dogotovljene.

Prijazna, morda tridesetletna soproga Boletova je bila jako lepa dama, in ukusna njena obleka jo je storila še zanimljivejšo. Pa denes so bile obrnene vse oči v njeno družabnico, ali, kakor jo je sama imenovala, guvernanto, in celó skrbni in priljudni doktor Hrast, ki je bil do zdaj vselej njen sosed pri tej mizi po čitalničnih besedah, presedel se je bil nocoj na nasprotno stran.

In ta nemška guvernanta?

Ajdovski gradec.

Spisal Dr. Janez Mencinger.

Preširen poje v „Krstu pri Savici“:

„On z njimi, ki še tãrdjo véro krívo,
Beží tje v Bõhinj v Bisterško dolíno
V terdnjávó zídano na skálo sívo.
Še dán danáštñji vídiš razvalíno,
Ki Ajdovski se grádec imenuje;
V nji glédaš Čertomírovo lastnínó.“

Marsikdo me je vprašal, ali se nahaja v Bohinji Ajdovski gradec. Našel sem tudi obiskovalce Bohinja, ki so v Bohinji samem zastoj povpraševali po Ajdovskem gradcu ter naposled mislili, da je Preširnov Ajdovski gradec iskati tam, kakor njegov Moravški trg Lesce — v deveti deželi.

Ajdovski gradec res obstoji. Kar o njem pomnim iz otročjih let in kar o njem sodim kakor nezgodovinar, naj tukaj v vzpodbujó preiskovalcev naše stare zgodovine objavim, predno se ime Ajdovski gradec izgubi med narodom.

Vozeč se v Bohinji od prve vasi, ki se zove „na Nómenji“, najprej naletiš čez pol ure tik ceste na desni na jako visok slap, ki ga ne moreš izgrešiti. Voda, za kake tri mlinske kamene močna, žene se z vrha gore, razpršuje pred votlo steno v meglénaste srage, ki se ob pragih sredi gore gosté in potem po gladkem žlebu navpične stene tanko šumeč podé v skalén kotel nemerjene globokosti. To je „Ubíta Voda“. Od Ubíte Vode imaš pet minut do vasi „na Lepenjcah“. Od te vasi pa vídiš samo jedno híšo pod zložnim klancem „Premom“. Vrhú Prema se ti odpre prvi večji in prijetni razgled v spodnjem Bohinji; zato postoj tam pri stari, okorno zidani kapelici. Vídel boš pred seboj zopet staro znanko iz dolge jednolične soteske — bistro, prozorno Savo, ki se ob skalovji klančevega podnožja zelena in glockoka vrtinči v prvotni svobodi, dalje gori pa brani plitvo strugo zoper hobotno rastoče vrbovje in močne kašte polja potrebnega Bitnjana in Bistričana. Ob savskih bregovih se razgrinja ravno polje Bitenjsko, Bistriško in Brojsko, in vrsté se v slikovitem neredu njive s travniki in vrtovi. Ravnino robijo travnati griči; v dnu zadaj se pa v polukrogu zložno iz doline dviguje mejno gorovje Tolminsko, katero

je spodaj s senožetimi in tamnim lesom, v goličavah pa s snegom ali sinjim prodovjem odeto. V bližini te vabi sredi polja na pol gotiška cerkev Matere Božje na Bitnjah in bolj na desno konec polja prisojna, čedna vas Bitnje. Za Bitnjami pa tolsta, do vrha obrastena gora „Bábina gora“ zapira pogled do zgornje doline in do Triglava. Prvi grič, ki ga na levi strani ugledaš tik desnega brega Save in Bitenjski cerkvi vzpored je pa Ajdovski gradec.

Ajdovski gradec je med ravno Bistriško in ravno Bitenjsko polje postavljena, kakih dvesto metrov visoka oblina poluta, ki je na severni strani, kjer jej Sava pere vznožje, od vrha do ravnine, na južni strani pa samo do polovice višave strmo obrezana. Grič izmed nizkega grmovja in redke trave povsod kaže sive skale. Teme imá precej ravno, in gori se more priti samo od večerne ali jutranje strani po strmi stezi. Na jugu je grič vezan z zadnjim odrastkom gorske dobráve Jelóvice, katere koritaste višave in podolja so še danes do svojega vznožja, to je do Selške Sore in Save z gostim lesom pokrite. „Le májhin prôstor je tje do gošáve,“ pravi Črtomir v „Vvodu“, in to veljá o Ajdovskem gradci še danes. — Raz oblo gorico Ajdovskega gradca imaš sicer jako lep razgled skoro po vsej spodnji dolini Bohinjski, na gorske velikane v Triglavu in v dnu za jezerom, iz katerih se viri Save in Soče napajajo, pa to ne daje hribu nobene imenitnosti. Samo ime je zanimljivo, in naš prvi pesnik je je venčal z mavrico poezije. Zato se spodobi, da se nekoliko z njim pečamo. —

Ko sem bil Bistriški šolarček, vodila sta nas otroke gospod Ivan Brence, pozneje župnik na Unci, in gospod Jakob Mencinger, ki zdaj že drugi rod Bohinjski lika, često na Ajdovski gradec, kjer sta med grmovjem in kamenjem ustvarila prijeten vrtič. „Novice“ so takrat že prinesle Preširnov „Krst pri Savici“, ki je bil tudi že poprej leta 1836. izšel v posebni knjižici. Iskali smo tedaj na gričevem vrhu sledú in razvalin gradu, „ki ga niso mógle meč, sekira in lopata“ odpreti, pa ni se nam posrečilo gledati Črtomirove lastnine. Na témenu griča je bila tanka črna prhljica, v kateri se je našlo nekoliko rimskih novcev od Trajana in poznejših cesarjev, tudi precej drobljancev oglja. To oglje je pa gotovo samo od kresov ostalo, ker za kresove kuriti ni bolj pripravnega mesta v vsi spodnji dolini. O kakem poslopji ali zidavi ni bilo sledu. Kamen vrha je sicer precej razoran apnenik, pa ni se našla zidarska malta, ali v črtah potegneno

skladje, in niso se dobili ostanki opeke ali obrezanega kámena. Bral sem v nekem poročilu geologa Morlota in v Dimitzevi zgodovini kranjske dežele, da je na Ajdovskem gradcu ali ob njem bila utaborjena rimska fužina ali orožarna. To se mi ne zdi verjetno. Na Ajdovskem gradcu ni potrebne vode za gonila mehóv in kladiv in ni prostora za plavže, ognjišča in ogelnjake. Tudi ne moremo misliti, da bi bili Rimljanje svojo tovarno postavili na po polnem nepripravnem mestu, ko so blizu okoli imeli prav primernih prostorov na izbiranje. Na Ajdovskem gradcu ni nobenega sledu ožganemu kamenu in kovačevi ali plavževi žlindri. Drugod v Bohinji se pa taki stari sledovi po gostem nahajajo. Pa tudi pod Ajdovskim gradcem ob Savi ni najti takih sledov. Svet v vzhodni tega hriba je ali gosta skala, ali pa o povodnjih voda nanj stopa. Sava sama je pa za prvotne plavže starih dob in za prvotne fužine, ki niso niti potrebovale, niti znale rabiti velike gonilne moči, imela premoško vodo. Jezovi na njej bi bili predragi. Še dan denašnji na Bohinjski Savi ne stoji nobena fužina, in nikjer ob njej ni najti sledu železokovni tovarni, ki bi iz Save bila jemala gonilno moč. Pač pa so se našli sledovi in celo podrtine nekdanih plavžev na Mostnici pri Starem Kládivu ali pri Stari Fužini blizu jezera, na vodi pod Rudnico (Bohinjeci pravijo Ródnico), med vasema Brod in Savica, ter na desnem bregu Save v Nomenjski soseski na potoku „Mošenácu“ in na potocih „Pod koriti“. Ti plavži so se kurili na vodah, ki so še zdaj stanovitne, ki pa o povodnjih ne narastajo toliko, da bi jih človek ne mogel krotiti. Narodne pravljice vedo, da je na imenovanih mestih sveta Hema imela svoje plavže.

Ime Ajdovskega gradca in okoliščine nas napotujejo na mnenje, da so na prostorih, ki se zdaj sveti Hemi pripisujejo, že davno prej rimski naselniki Bohinjsko rudo plavili. Za rimskih cesarjev zadnjih stoletij starega veka je bilo na zemlji, kjer zdaj Slovenci prebivamo, dokaj omike, obrta, prometa pa tudi pravnega reda in premoženjske varnosti. Saj samih cest za rimske legione ni bilo menj nego zdaj državnih cest. Z razširjano omiko je pa rastla potreba železa in s potrebo tudi umetelnost, kako je pridobivati. Zdanje slovensko primorje in bližina severne Italije nista dosti bogati železne rude. Gorovje Bohinjsko in bližnja okolica na jugu in iztoku pa še zdaj hrani dokaj železne rude, ki je za staro dobo in prvotno pridelovanje imela važno prednost, da se koplje od vrha breztežavno v

skalo vsekanih rogov in jamičev, da se rada topi in da dobro plenja; železo iz nje je pa čisto in se rado kuje, ker je mehko. Ne moremo torej misliti, da bi praktični Rimljanje, ki so železa potrebovali, bili v nemar puščali te zemeljske zaklade, ki so se ponujali tako blizu in tako obilno.

Osojno, zložno proti dolini nagneno pogorje spodnjega Bohinja je redilo, kakor še zdaj, gosto naglorastočo šumo. Izpod gozdov so se pa nabirali stanovitni potoki, ki jim suša ni vode manjšala, deževje pa jih je čez mero napenjalo. Ruda, voda, les ter bližina Italije morali so rimske rudosedce v Bohinj privabiti. Ajdovski gradec je gotovo gledal rimske plavže in fužine, v katerih se je plavilo in gostilo imenitno noriško železo, ker ravno v njegovi okolici je bilo mnogo prav primernih fužinskih prostorov, tako na vsej Bistrici, na Belici, na Jereškem potoku, na Ubiti Vodi in drugod. Na Bistrici so se ohranile fužine iz starih starih časov. Ob vodi gori zadnja stoji na mestu, „Pozabljeno“ imenovanem, blizu brega, ki se mu pravi „Laško Rebno“. To nenavadno ime „Pozabljeno“ gotovo kaj pomeni. —

Pa ne samo rudosedci so se v Bohinji naselili. Iz soške doline čez nizko Bačo ni daleč v Bohinj. Tukaj je bilo dosti spočite zemlje za kmeta in živinorejca. Okolica vélikega Ogleja in sploh soška dolina je bila v poznejši rimski dobi gotovo prenaseljena, tedaj zemlja utrujena in malo gozdnata. Te preobljudene pokrajine so tedaj preobilico svojega prebivalstva oddajale v bližnji prostorni Bohinj, kar se po malem še zdaj godi. Rimski novci se na več krajih nahajajo, največ na Bitenjskem polji, ki je varno pred potoškimi preplavi. V votlini Bábine Gore so našli rimski denar in pradobne posode. Na Lepenjcah blizu Ajdovskega gradca so odprli pred malo leti prazgovinske grobove. Pomnim, da smo se otroci igrali s prevrtanimi jantarjevimi kroglicami in bronastimi ali medenimi prstani in zaponami iz gomile na Saviškem polji, ki se je pred štiridesetimi leti njivam umaknila.

Iz tacih znamenj smemo sklepati, da so okoli Ajdovskega gradca v soseski zdanjih vasij Lepenjce, Bitnje, Bistrica, Brod in Savica že za Rimljanov sedevali poljedelci, rudarji in kovači. Velike pa te naselbine niso mogle biti in tudi bogate ne; kajti rimskega denarja se ni mnogo izkopalo in našel se ni noben spomenik iz kamena in noben obrezan marmor, da si je dokaj marmorja v Bábini Gori. Tudi nikjer se ne sledi podzidje cestam in zidanicam. Tisti staroselci so najbrže prebivali v lesenih, a gorkih in suhih kočah, kakor je do

konca 18. stoletja sploh v Bohinji bila navada; bolj so tovorili, nego vozarili — kajti tudi ceste se ne dadó zaslediti — in svoj bronasti denar so varčno rabili še dolgo potem, ko so že davno rimski cesarji zbrali se k svojim očetom. Vse, kar se je našlo, ubožno je, in kaže na ubožstvo starih prebivalcev. Najti se pa še utegne kaj znamenitega; kajti dozdej se je malo iskalo in veliko, kar se je po naključji našlo, zavrglo, zamolčalo in celo zatajilo.

„Accidit in puncto, quod non speratur in amum.“ —

Ali je na Ajdovskem gradci kedaj stal grad ali trdnjava?

Tudi to vprašanje se mora zanikati.

Rimljanje sploh niso svojih trdnjav stavili na strme robove s težkim pristopom in majhnim prostorom. Pri Ljubljani n. pr. se niso utaborili na mestu zdanjega Grada ali na Golovci, temveč na ravnem Mirji. Da bi krotili betvico Bohinjcev, tudi gradu ali trdnjave niso potrebovali, kakor take potrebe tudi v porimskih časih ni bilo in je še danes ni. Morebiti je šla za Rimljanov pozneje opuščena cesta s Tolminskega čez Bačo v Bohinj, in od tiste ceste se nemara najde sled nad vasjo Ravne, kakor mi je nekdo pravil. Pa ta cesta je težko delj sezala nego samo v Bistriško dolino, kajti zgornja Gorenjska stran Kranjske dežele nima skoro nič rimskih znamenj, in je takrat najbrže bila gosto lesovje. To malo cestico ali tovorno stezo ni kazalo čuvati s previsokega Ajdovskega gradca, ko so bila na Bači nad Bohinjem in pri vaseh Bitnje ali Lepenjce, katerih se je cesta morala dotikati, za varstvo in nadzorstvo bolj pripravna mesta. —

Tudi pozneje se na Ajdovski gradec ni stavil noben grad. Da bi se bila o preseljevanji narodov, ko so se divja krdela drvila v rajsko Italijo, v obljubljeno deželo, kaka četa zgrešila v Bohinj, in prodrla skozi ozko, s šumami in skalami zaprto, dolgo in odljudno sotesko, ki se zdaj „Štenge“ imenuje, ni verjetno. Kajti v Bohinji ni bilo mnogo pleniti; in četa, ki je skozi Štenge utegnila v Bohinj prodreti, ni tam ostala. Zazrla je z južnih, mejnih gor sinje morje, severno Italijansko raván in bele zidove velikega Ogleja; nesla je tedaj svoje orožje dalje proti lepi Italiji. Obri so Slovence dolgo mučili, pa težkokdaj so bili v Bohinji. Drugod v Slovencih se še slišijo pravljice o pesjanih. V Bohinji tacih pravljic ni. Saj še celo Turki, ki so skoro vse kranjske kote preplavili, nikoli niso pridivali v Bohinj. —

Ko se je z nastopom srednjega veka umakniti morala latinska omika ter družabni red in pravna varnost rimskih časov germanskemu pravnemu načelu, da je sila nad pravico, gradili so si pač potem načelu do moči prišli germanski ali pogermanjeni gospodje po časi tudi med Slovenci svoje trdne gradove nad pohlevnimi seli tlačanih tlačanov in jih najrajši postavljali na strme robove in gorska zakotja, da so tam bili sosedje medvedov in drugih zverij jednaka pravna načela upotrebljajočih. Vendar v srednjem veku ni bilo ne na Ajdovskem gradci, ne drugod v Bohinji germanskega trdnega grada. Skoro ves Bohinj je prišel precej zgodaj pod bolj krotko, ker cerkveno, oblast Briksenskih škofov. Tem je pa za vladanje njih Blejcev in Bohinjcev zadostoval Blejski grad. Ko bi pa bil kdajkoli na Ajdovskem gradci stal grad, ostalo bi bilo od njega vsaj količkaj ostanka in sledu, ker voda tam ne nastopa, plazovi ne trgajo, in prebivalci okoliški niso spravljali težkega kamenja s strmega hriba, ko so za vse svoje potrebe blizu na ravnem z drobnim in debelim, potrebnim in nepotrebnim kamenom le preobilno obdarovani. Gori na Gradci pa ne najdeš nobene razvaline, ne Črtomirove, ne druge laštine. Smemo tedaj reči, da Ajdovski gradec nima nič zgodovinskega na sebi.

Saj še celo, kar je historičnega, ni vselej istinito. V Klunovem zborniku „Archiv für die Landesgeschichte des Herzogtums Krain“ in v Dimitzevi kranjski zgodovini beremo, da je Briksenski škof Hugon leta 1120. ustanovil v Bohinji samostan Cruskilach ali Cruskilack, in Dimitz po pisanih poročilih pristavlja, da je ustanovitelj v tem samostanu tudi svoje življenje sklenil. Drugi tudi v 12. stoletju osnovani samostani na Kranjskem, kakor Velésalski, Zatiški, v Kostanjevici in na Bistri so prebili mnogo stoletij in Valvazor jih ima lepo naslikane v svoji kroniki. O samostanu v Bohinji pa Valvazor prav nič ne ve, dasiravno je veliko dežele obhodil in mnogo zgodovinskih virov in listin pregledal. Iskal sem v dijaških letih po Bohinji imen, ki bi se dala zaviti v Cruskilach, ter povestij in pravljič, iz katerih bi se dalo soditi, da je nekdanj v Bohinji stal samostan, ali da so kjer si bodi v Bohinji živeli menihi, ali da je tam umrl škof iz tujih krajev. Ves moj trud je bil zastonj; in ko sem trdil, da je v knjigah pisano, da se je v 12. stoletju v Bohinji zidal samostan, bili so ljudje le bolj prepričani, da je v knjigah veliko zlaganega. To sem si potlej tako tolmačil, da je ta Bohinjski samostan ostal samo na papirju, in da je pravi zidavi nedostajalo zagotovila dohodkov, podpore

dariteljev, pravic in svoboščin deželnih knezov in morebiti tudi papeževega privoljenja. Morebiti se je samostan zidati začel, a pripomočki so med zidanjem usahnili. Nemara se je to godilo ravno na „Pozabljenem“ za Bistrico — v jako zavetnem kraju za pobožne menihe. Govori se, da je tam stala prva Bohinjska cerkev. Kaže se še zdaj mesto, kjer je neki stala. Sledu pač ni več. Stojte pa tam poslopja fužine, ogelnjaka in delavskih hiš že iz davnih časov. Že Valvazor, ki je pred 200 leti živel, pripoveduje na kak čuden in nemogoč način na Pozabljenem železo vlečejo. Ako je kedaj tam stala cerkev z opuščnim samostanom, porabilo se je pozneje pozabljeno zidovje in gradivo za fužinske stavbe.

Če smemo dvojiti o zgodovinski resnici Bohinjskega samostana, ne sme se nam zameriti, da nimamo vere v Bohinjski grad na Ajdovskem gradci.

Znani so mi pa v Bohinji trije gradci: Ajdovski gradec, katerega sem že opisal, Zajčji gradec — prodovje debelih skal pod gorsko steno „širóko políco“ blizu vasi Savice, — in Gradec nad potokom Suho, na južni strani iztoka Jezernice, Save iz jezera. Vsi ti gradci se ti vidijo štrleče stene ali razvaline mogočnih gradišč, ako jih gledaš od daleč in z živo fantazijo. Ako so Bohinjski staroselci pribežali iz krajev, kjer so videli gradove, in ako so imeli kaj fantazije, smeli so ta mesta imenovati gradce. Gradec med Bistrico in Bitnjami je pa priimek Ajdovski nemara od tod dobil, ker je tam stal, kjer so nekdanj Ajdje prebivali, ali na tisti strani, koder se do njih pride. Jednako so se naredila imena vasij v Bohinji in v Bledu: Laški Rovt — Rovt na laški strani, Nemški Rovt — Rovt na nemški strani Bohinjska Bela — Bela pred Bohinjem in Koroška Bela — Bela pred Korotanom.

Črtomirov grad na Ajdovskem gradci je zidal jedin Preširen. Našel ni družega gradiva nego starinsko ime in ni imel pripomočkov nego sam svoj pesniški duh; vendar je njegov grad lepše in stanovitneje zidan, nego vsi ošabni gradovi nekdanjih nemških vitezov in škofov.

Ko smo ravno v Bohinji in pri „Krstu pri Savici“ in se človek od obeh težko loči, naj še povem, kako je Preširen tudi imenitno Savico pesniški poveličal. — V „Krstu“ beremo:

„Izmèd oblákov sónce zdáj zastje,
In mávríca na blédo Bogomílo

Lepôte svéje čísti svít izljje,
 Nebéški zór obdá obličje mílo;
 Jok, ki v oč mu síli, kómej skrije,
 De ní nebó nad njím se odklenílo,
 De je na svéti, komej si verjáme,
 Tak Čertómíra ta pogléd prevzáme.

Res, kakor tukaj Preširen poje, tako krasna je mavrica pri Savici. Pa le malokdo jo vidi, kajti solnce komaj tri predpoldanje ure obseva spodnjo polovico slapa in goste, kvišku vihrajoče srage razpenjenega kotla, v katerega Savica grmi. V ledenomrzlem sopuhu teh srag naredo solčni žarki več mavric jedno nad drugo. Posebno goste in živobojne so videti, ako jih gledaš od stene na levi strani kotla, tako da imaš solnce ravno za hrbtom. Tjà čez skale pod kotlom lahko prideš, samo pazi, da varno stopaš, sicer ne prideš več cel in sam iz prepadov in globočin deroče vode. Ako se tam v čarobni pogled zamaknen spomniš Črtómíra in Bogómíle, izprevidel boš, da je Preširen tudi tukaj rabil poetiško svobodo. Mavrice se previsoko vzpenjajo in človeku se ni mogoče tako postaviti, da bi drugi videli njegovo obličje obdano z mavrice čistim svitom. Tudi na blede Bogómílo ni mogla mavrica razliti svoje lepote.

Neverjeto resnico, da se pri Savici mavrica vidi, izprašal je težko Preširen iz malobesednega Bohinjca zgornje doline. Gotovo pa je, da je bil v Bohinji in da je obiskal Savico, že takrat slovečo. Moral je tam biti jasnega dne pred deseto uro zjutraj, ker pozneje se mavrica ne vidi, in pogled v krasno prikazen ga je tako prevzél, da je iz tega vtiska ustvaril najlepši prizor v „Krstu pri Savici“. Pravilo se mi je, da je Preširen pri spomeniku ob Savici sedé ves zamišljen dolgo strmél v grmeče pene slapa in v Ogradnika navpičnih sten v nebo kipeče sklade nad seboj. Tovariši so ga nadlegovali, naj katero zakroži o Savici. On se jih je odkrižal s kratko, precej robato zabavljico na Savico. Oni pa ž njo niso bili zadovoljeni; in na to je Preširen izpregovoril, da bode o Savici táko zapel, da bodo vsi strmeli.

Tako bi se bil spočel „Krst pri Savici“. —

Spomini na jutrove dežele.

Iz svojega dnevnika priobčuje Anton Ukmar.

I. Od Trsta do Smirne.

Bilo je 18. avgusta leta 1873.; ležali smo s tedanjo največjo avstrijsko ladjo oklopnico „Lisso“ pred tržaškim pristaniščem ter slavili z gromom velikanskih topov rojstveni praznik našega najvišjega vojnega poveljnika, presvetlega cesarja Frana Josipa I., ko nam dojde nenadoma telegrafično povelje, pripraviti se na daljno potovanje po širnem morji. Težko si je misliti, kaka čutila so nas navdajala o tej vesti. Mi samci, kateri si mislimo ves božji svet svojo lastnino in na drugi strani vender nimamo ničesar, kar bi nam moglo beliti glavo, vzprejeli smo to povelje z veliko radostjo; kajti izpolnila se nam bo vender jedenkrat srčna želja, zapustiti za nekoliko časa domača obrežja ter ogledati si nekoliko tudi tuja morja, tuje dežele in do zdaj še nepoznata mesta. Drugače pa oženjeni; nenadoma smo morali zapustiti pristanišče in ni jim bilo možno, pritisniti še jedenkrat pred odhodom na prsi svoje drage soproge in poljubiti svoje ljube dece; brez slovesa smo odrinili na daljni pot, ne vedé, kedaj se zopet vrnemo. In pomorščaki, katerim sicer prisvájajo malo sočutja, v takem slučaju vender nismo tako trdega srca, da bi ne vedeli umeti solze v očesu svojega bližnjega, celo svojega kamerada.

Prva in glavna stvar je bila preskrbeti blagajnico z zlatom ter ukreati vsakovrstnega živeža in premoga za tri mesece, da vsaj za toliko časa ni treba trositi novcev po inozemskem za veliko dražje in čestokrat veliko slabejše blago. Odpravile in preskrbele so se še druge malenkosti in 24. avgusta smo zapustili tržaško pristanišče ter odpluli doli po Jadranskem Morji.

Pri odhodu se nam je pripetila na morji ne redka nesreča. Komaj se je bila kolosalna ladja začela gibati, prestraši nas vpitje,

da je pomorščak padel čez brod. Urno planemo na krov in zapazimo, kako ubožec plava že daleč za nami in akopram se ladja ustavi in pošljemo nesrečniku čoln naproti, doseči ga vender niso več mogli, ker je morje gnalo silno visoke valove, kateri so ga bili kmalu pred našimi očmi pogoltnili. Pozneje nam je bilo objavljeno, da je morje izbljuvalo mrtvega pomorščaka med skalovje pri tržaškem svetilniku, kjer so ga našli in spodobno pokopali.

Začetek našega potovanja je bil tedaj nesrečen in babjeverci so nam prerokovali nezgodo za vso našo vožnjo; a hvala Bogu, da se jim ni izpolnila njihova volja; kajti to je bila jedina nezgoda, katera nas je zadela.

Dolga pot je, preorati vso Adrijo od severja do juga, preplavati Joniško Morje, kreniti okoli Grčije med Kikladske otoke in čez Egejsko Morje do Smirenskega zaliva! Vozili smo se celih deset dolgočasnih dni, v katerih časi ni moglo oko zazreti okoli sebe ničesar, nego neizmerno morsko planjavo in sem ter tja svetlobela jadra samotne ladje, koja je kakor mi borila se s penečimi valovi, da bi prej dospela do svojega zaželjenega smotra. Blagovoli me zatorej prijazna čitateljica in prijazni čitatelj obiskati med temi dolgimi desetimi dnevi v mojem zdanjem stanu, da si nekoliko ogledata od blizu pravo pomorščakovo življenje.

Vojna ladja se more primerjati vojašnici na suhem, toda s tem razločkom, da na ladji, posebno na širokem morji, navezani smo vsi tako drug na drugega, da se moramo smatrati kakor udje jedne obitelji, a na suhem hodi vsak svoj pot. In to tudi drugače ne more biti; na majhnem prostoru nas je živelo skupaj 550 oseb; razumeva se tedaj, da smo morali poznati drug drugega od obličja do obličja in kamor se je človek ozrl, videl je znan obraz. V takih razmerah sklepajo se prijateljstva, katera veljajo mnogokrat vse poznejše življenje. Vsi imamo jednake pravice, jednako odgovornost; skupno veselje, skupno žalost; drug mora iti drugemu na roko in drug imeti potrpljenje z drugim, da vlada mir in jedinstvo v tej velikanski družini. Tukaj vidimo na ozkem prostoru vsacega njemu odmenjen posel in vender ni nikdar drug drugemu na poti.

Za ranega jutra se razlega trobentarjev rog po ladjinih prostorih ter buči moštvo in štab na noge. In tedaj se začena življenje in

vršanje po vsej ladji, kakor v velikem panji, kadar se zjutraj čebele napravljajo na pašo. Toda mi ostanimo rajši še dobro uro v gorki postelji; tudi ne bi vam svetoval zdaj že hoditi na krov; kajti nevarnost je, da bi vas ne odnesla povodenj; krov però namreč na vse zgodaj in snažijo ladjo od zunaj in od znotraj ter pluskajo z morskó vodo okoli, da bi kmalu vse odplavili, ako bi ne bilo tako dobro pribito ali privezano. Pustimo jih tudi, da razpnó jadra na jutranjem solnei in prezračijo ladji vse prostore ter počakajmo do osnih zjutraj, da razvijó zastavo. In glejte, da smo tudi zaspali, prebudila bi nas vojaška godba, katera gode o tej svečanosti mogočno cesarsko himno. Zdaj je tedaj čas, da vstanemo in odrinemo v obednico posrkat svojo čokolado ali kavo in potem pogledat na krov, kjer so se menda že posušila znamenja zjutranje povodnji.

Voda je sicer opravila svoj posel, a na svojo ladjo ponosni pomorščak še ne miruje ter zahteva, da se ladja obleče vsako jutro v čisto, praznično obleko. Pazite tedaj, kako ročno ličijo pomorščaki vso kovino, bodisi železo, med ali baker, visoko na jadernikih, na krovu ali pod krovom. In zakaj tudi ne? Saj jim svira tamo-le pri velikem jaderniku vojaška godba za kratek čas, kakor bi bilo delo res tako težko, da bi jim je morali sladiti z godbo; toda mislimo si danes, da igra nam na čast in poslušajmo; zagotavljam vas, da vam ne bo žal.

Toda godba kmalu odstopi in ob devetih se prično prave vojaške vaje. Kakor vsakdo, tako moram iti tudi jaz na svoj posel; vi pa ostanite tamo-le na kasaretu, da ne boste nobenemu na poti in videli boste, kako na mogočen glas poveljnikov začno mrgoleti pomorščaki in plezati po vrvenih lestvicah na jadernike v koš, kjer se kakor blisk razdelé po jadernikih in ranjah, razvijajo in zopet zavijajo jadra, izpuščajo ranje na krov in jih zopet dvigujejo na svoje mesto. Ko ste se nagledali teh nevarnih vaj, pri katerih more vsak trenutek pomorščak pasti 30 metrov visoko na krov in razbiti si črepinjo, tedaj pojdite v baterijo, kjer sučejo mogočne Kruppove topove in se vadijo, rabiti jih v pravem času. Gorje ladji, koja zadene tak projektil! Hodite dalje in videli boste, kako se tamo razlaga krmilo in njegov pomen, a pazite, da vas na vaši promenadi ne podere zopet druga četa pomorščakov, kateri tako ognjevitó manevrirajo po ladji, kakor bi imeli Bog si ga vedi kak prostor na razpolaganje. Pojdite še skozi ona vrata iz baterije v sprednji del ladje in videli boste, kako

se naš kuhar v snežnobeli jopici ročno suče okoli železnega ognjišča, dobro vedoč, da se bliža ura, da bo moral pokazati svojo gastronomično vednost. Tam na levi pa, — ne svetoval bi se vam bližati, ako ste premehkega srca, — tam je bólnica, tam gospoduje ladji zdravnik. Poslužite se rajši stopnic pred nami, po katerih dospete nizko pod vodo, kamor sonce nikdar ne prisije in zazreli boste velikansko mašino, gibalno moč, dušo vse ladje. Tukaj vlada mašinst; tu je kovačnica, kjer poje bat po nakovalu, da se razlega po vseh spodnjih ladjinih prostorih. — Malo korakov nazaj zapazite starešino med svojimi polnimi sodi, vrečami in različnim živežem in ako se potrudite po bližnjih stopnicah navzgor, dospete v elegantni oddelek ladje, do velike dvorane in stanovališč ladjinemu štabu.

Opazovali ste med promenado na krovu častnika, pod krovom zdravnika in mašinst; blagovolite napósled obiskati tudi prijazno kabino, v kateri si računar ubija glavo ter opazuje vse življenje na ladji od najbolj prozaične — od denarne strani. Vesel je vašega pohoda, ponudi vam odpóčiti se nekoliko v mehkem naslonjači, postreže vam tudi iz srca rad s kupico dobrega česnjeveca ali dobre slivovke, zagotavlja nam, da nam bode po njem bolje šel v slast drugi zajutrek, katerega ravno zdaj naznanja trobente pomenljivi glas.

Tega klica nečemo zamuditi. Urno tedaj popusti vsakdo svojo opravilo in se napoti v obédnico, iskat si pokrepčanja in razvedrenja po končanem delu. Vstopite tudi vi in videli boste, da življenje na morji ni ravno tako neprijetno, kakor si ga misli marsikdo. Zajutrek nam diši, kakor bi prišli od najtežjega dela in med jedjo pripoveduje se marsikatera tako živahna, da bi človek kmalu lahko pozabil, da nas loči voda toliko in toliko miriametrov od suhe zemlje.

Ob tem času obeduje tudi moštvo in po obedu privoščí se vsej ladji ura splošnega počitka. Trudni pomorščaki poležejo okoli po krovu in po bateriji ter si zapalijo pipo ali prižgó slastno cigareto; štab pa si išče po prijetnih kabinah počitka, da nas zopet vzdrami krmilarjev zvon ob jedni popoldne, kličoč nas vsacega na odmenjeni mu posel. Tedaj se začenja zopet delo póvsod: v jadernikih, na krovu, v bateriji, nad vodo in pod vodo. Te splošne vaje trajajo do petih popoldne, do glavnega obeda, kateri nas vse od štaba zjedini še jedenkrat v veliki dvorani. Žal, danes nas opozoruje vse, da je že jako dolgo, kar smo zapustili suho zemljo; mesto sočnega beafsteaka

ali druge slastne pečenke se moramo zadovoljiti s slanico; mesto govejega mesa in krepke mesne juhe dobra mora biti prežganica. A to nam ne kvari dobre volje; saj vemo, da dojdemo kmalu zopet v novo пристanišče, kjer nam bo prilika, odškodovati se za prebite nezgode. In božje kapljice, te nam je tudi še ostalo, da nam vedri um in razveseljuje srce.

Čas po obedu posveti vsak svojim osebnim potrebam. Moštvo se razdeli v posebna krdela ter prične svoje navadne igre in razveseljevanja. Tu se razgovarjajo znanci o domačih stvaréh, tam igrajo tombolo; tu se čuje sramežljiva istranska „Rožica rumena“, tam ona četa zopet z mogočnimi glasovi poje slavnico „Kraljeviču Marku“, da se razlega daleč okrog. In v štabovih prostorih tudi ni tako mirno, kakor se vidi na prvi pogled. Tu prineseta dva vsak svoje citre v dvorano in koncertirata, da se človeku srce smeje; tam se zaprè drug v svojo kabino in moleduje na svojo sentimentalno piščal; tukaj daruje v kotu pri mizi trojica bogu Bahu, kakor bi ne bili prišli še le od obeda; pri oni zeleni mizi pa vidite zopet štiri druge razgrevati se pri taroku. Marsikateri pa se je izgubil takoj po obedu v svojo celico in ako bi ne bilo indiskretno opazovati na skrivnem, kaj ga zadržuje, da se ne udeležuje naše družbe, našli bi, da piše samotar goreče liste svoji ženi, zaročeni nevesti ali svoji ljubici; kajti jutri bo palo sidro v Smirenskem pristanišču, kjer bo imel priliko, izročiti pismo pošti na zaželjeni naslov.

Mene pa ne zanimlje niti vino, niti igra, zadnje omenjene skrbi mi pa tudi — vsaj do zdaj — še niso delale najmanjše preglavice, zato rej odrinem kmalu v svojo kabino k počitku ter pustim, da me vojaška godba, koja svira vsak večer po poldrugo uro na krovu, zaziblje v sladke sanje. —

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal Janez Trdina.

13. Jutrovica.

Kranjska dežela je slovela nekdaj za bogato kakor malo katera druga. Rodila je od konca do kraja obilo najlepšega žita in najzlahtnejšega vina. Ljudje so jedli pečenko in potico, pili starino in spali na pernicah. Na Kranjsko so prišli trije stari romarji: Sveti Trije Kralji. Oglasili so se najprej pri gorenjskih kmetih. Kmetje so dali vsakemu kos ajdovega kruha, kupico mrzle vode in za posteljo strnén otèp. Rekli so tudi vpríčo njih, da vlačugarji še take postrežbe niso vredni. Za ta greh je Bog hudo kaznil gorenjske kmete. Strnenea žita dosti pridelujejo, ali ostaje jim samo slama za posteljo: zrnje morajo prodajati, da zadovoljijo s skupljenim denarjem gospodo. Jestí jim je treba ajdov kruh, ker boljšega niso vredni. Zemlja jim je nehala dajati vino, katerega niso privoščili svojemu bližnjemu. Ostala pa jim je dobra mrzla voda in tudi pravica, da smejo pri njej, kolikor jih je volja, peti, gosti in plesati! Sv. Trije Kralji so se mudili še delj časa na Gorenjskem. Šli so zaporedoma k vsem stanovom. Ljudje so jih vzprejemali mrzlo in zaničljivo; samo pop, rezár in konjederec so jim dali draže volje vse to, kar so sami imeli in uživali. Za to pa je te tri tudi Bog blagoslovil in jim povrnil dobroto z dobroto. Podaril jim je dober kruh in zaslužek ne le domá, ampak po vsej sosesčini. To je uzrok, da dobiš gorenjskega duhovna po vsem Kranjskem, pa tudi po bližnjih škofijah; ravno tako si delata dobičke po širokem svetu gorenjski rezár in konjederec.

Spoznavši Gorenjce napotili so se Sv. Trije Kralji na Dolenjsko. Kmetje se jih niti tam niso obveselili. Dali so vsakemu kos zmesnega kruha iz ovsá in prosa, kupico najslabšega vina in za posteljo ječmenov otèp. Ob jednom so zabavljivo godrnjali, da je za berače vse dobro. Bog je kaznil tudi dolenjske kmete. Odslej so morali jesti zmesen kruh iz ovsá in prosa, ker je za nje vse dobro. Vino, katero jim je trta rodila, bilo je z večine tako kislo in prazno, da so je imenovali sosedje: cuckovec, cviček, zvižgalec, zelnica, nedolžna kri.

Razen ječmenove slame za posteljo ostala jim je res da tudi ječmenova kaša, ali ne za slast in veselje. Pustega „bizgeca“ se boji kmet in družina, celó berači ga preklinjajo. Sv. Trije Kralji so pohodili tudi na Dolenjskem vse stanove. Po krščansko vzprejeli in pogostili so jih samo oskrbnik, sebenjak in kuharica in Bog je te tri stanove blagoslovil. Če se dolenjskemu oskrbniku ne ljubi več služiti, kupi si graščino in če se prodaje kakemu kmetu grunt, kupi ga sebenjak. Dolenjskim kuharicam ponujajo dobro službo domača in tuja gospoda: nahajajo se po Ljubljani in Zagrebu, po Gradcu in Trstu in marsikatera se je že prav na bogato omožila in se povzdignila za gospó.

Kranjska nepriljudnost in skopost razglasila in razvedela se je po vseh deželah in narodih in vzbudila do Kranjcev splošno nejevoljo in sovraštvo. Če pride kranjski reyež na Štajersko ali drugamo, pitajo ga povsod z vlačugarjem in beračem in gónijo brez usmiljenja iz hiše. Ako dobi kak dar, ne dadó mu ga iz dobrega srca, ampak za to, da se nadležnika iznebó. Tako se morajo pokoriti zdaj za grehe hudobnih sprednikov ubogi vnuki!

S Kranjskega so popotovali Sv. Trije Kralji na Hrvatsko. Proti večeru so prišli v borno vas Mrakovico. Ime je dobila od tod, ker je sijalo solnce komaj pol ure na njo. Od jedne strani so zapirali dolino strmi Gorjanci, od druge pa navpična gola pečina, ki je kipela še čez oblake. Ko so videli blagi Mrakovičanje stare romarje, smilili so se jim prav v srce in vabili so jih k sebi vsi od prvega do poslednjega. Sv. Trije Kralji so šli k županu, ker jih je bil prvi zagledal in povabil. Njegova žena jim je prinesla vse, kar se je dobilo dobrega doma in pri sosedih: slanine, pleča, bravine, pečenega purána in še marsikaj družega. Pripravila jim je tudi dobre postelje, za vsakega mehko pernico, da jim se trudni udje slaje odpočinejo. Ko pa se je storila noč, postavil je župan prédnje debelo voščeno svečo, katero je bil kupil pred praznikom Svetih Treh Kraljev, da je gorela na čast tem svetnikom in pred njihovo podobo. Stari romarji so se pomenkovali preprijazno ž njim in z vso njegovo rodbino. Pripovedovali so jim o svoji domovini, o srečni jutrovi deželi, ki se zove jutrova za to, ker jo obseva solnce od ranega jutra do poznega mraka. Pravili so jim o vseh prerazličnih žitih in sadežih, ki v njej dozorevajo in o neskončni slasti in dobroti njenega vina, kateremu ni najti jednakega pod božjim solncem. Župan vpraša svoje goste, če je jutrova dežela ravna ali gorata. Najstarejši romar mu odgovori: Proti zahodu poteže

se dolga gora, kakor vaši Gorjanci, ali skloni se jej dvigujejo povsod tako po lahkem, da se komaj pozna: hude strmine, ki se ne bi mogla obdelavati, ni nobene. Proti vzhodu pa se širi, dokler oči nesó, najkrasnejša ravan, vsa prepletena z žitnim poljem, prijaznimi holmci in zeleno dobravo. Da me boste laglje razumeli, pokazal vam bom z voskom, ki se je nakapljal od sveče, vašo deželo in jo z našo tako zjednačil in poravnal, da ne bo ostal med njima noben razloček. Pazite! Tod grede strmi Gorjanci; tod se vleče dolga, žalostna tokava, v kateri stoji vaša Mrakovica in na tej strani moli proti nebu navpik ta nesrečna, ogromna pečina, ki jemlje dolini svetlobo in gorkoto blagodatnega solnca. Najprej se morajo Gorjanci tako nagniti, da se bo dobilo dovolj pripravnega prostora za vinstvo in senožeti. O teh besedah pritisne čestiti starec voščeni kupček, ki je pomenil Gorjance in zdajci se začuje proti zahodu strašansk polóm, kakor da bi se bil podrl mogočen hrib. Potem se dotakne družega kupčka in veli: Ta vaša navpična skala ni za nikako rabo, treba jo je povse odstraniti. To rekši potlači in razplošči okapke, ki so pomenili navpično pečino, da ni ostalo nič višave, ob jednom pa se začuti grozovit potres, kakor da bi se bila navpična skala utrgala in pogreznila v zemljo. Po tej šali se dvignejo stari romarji, žele županovim lahko noč in grede spat. Župan pa pravi ženi: Poglej čudo! prisijal je mesec, katerega nismo v tem hramu še nikoli videli. V spanji so se mu prikazali Sv. Trije Kralji, zahvalili ga za postrežbo in blagoslovili. Zjutraj ga vzbudi žena in veli: Poglej novo čudo! v hram nam je prisijalo solnce, ki ga Mrakovica dopoldne še nikoli ni videla. Ko je župan pogledal, če so dragi gostje že vstali, našel je postelje prazne, videl pa je skoz okno vso neizrečeno krasno podobo jutrove dežele, katero so zapustili. Zdelo mu se je, kakor da ga je prenesel kak božji angelj iz mrtve puščave v nebeški raj. Navpična skala je zginili brez sledu, kakor da ne bi bila nikdar skrivala nesrečni Mrakovici solnca. Gorjanci so se nagnili na stran, njihove puste strmine so se izpremenile v prisojne in položne rebri, ustvarjene kakor nalašč za vspesno rast božje kapljice — najplemenitejšega pridelka na vsem neizmernem prostoru naše slavjanske domovine. Pod Gorjanci in njih odrastki pa se je širila proti Metliki, Karlovcu in Zagrebu prerodovita ravan, vsa prepletena z žitnim poljem, cvetnimi lokami, kašatimi vrta, prijaznimi holmci in zeleno dobravo. Uboga Mrakovica si je brzo opomogla in razevetela. Zaselila je s svojimi

prebivalci slavno Vivodino in vso bogato krajino, ki se razprostira tjã do Jastrebarskega trga. Ali vnuki niso ohranili v vseh reãeh nedolžnih pravov, ki sã diãili in osreãili staro Mrakovico. Njihovi grehi so zakrivili, da se je ãista podoba jutrove deãele na mnogih mestih okrušila in pohabila. Sem ter tjã kaãe zdaj mesto prijaznih dolcev blatne jarke, mesto ljubkih, povsod plodonosnih bregov odrte robove in strme klance. Tudi še marsikatera druga milina in lepota se je na njej po polnem izbrisala ali vsaj zamazala. Vender pa jej je ostalã še dovolj ãudovito draãestnih ãrt in oblik, da se domisli ãlovek brez truda prvotnega obrazca najsmreãnejše zemeljske krajine. Vivodinska in druga sosednja vina slovã še zmerom daleã preko mej hrvatskega kraljestva. Tovorniki hodijo pãnja o dobrih letinah iz vseh krajev in koncev, ker sã uverjeni, da slajših in moãnejših ne bi nikjer dobili. Aji pãnja hodijo tudi o slabih letinah, ker jih uãi skušnja, da se vivodinska in sosednja vina upirajo skoro vselej zmagovito vsem nepogodam in udarcem vremena in letnih ãasov. Boãji blagoslov pa se usiplje Hrvatom z obilno mero tudi na polje in vrte, na hleve in dvore. Hranijo se lahko ne le s kruhom, ampak tudi s svinjino in bravino, s tolstimi purani in vsako drugo kuretino. Pernate postelje vidi osupnjeni popotnik v najpriprostejših kmetskih koãah, v katerih bi priãakoval komaj slamnate. Ta rodovitost in to bogastvo sta dar boãje milosti, katerega so prinesli Sveti Trije Kralji gostoljubni hrvatski zemlji. In boãji blagoslov jej bo ostal, dokler bodo ohranili bratje Hrvatje zlata svojstva in plemenite navade svojih oãetov: spoštovanje starosti, ljubezen do bliãnjega, priljudno postreãnost proti znanim in neznanim, domaãim in tujim gostom in popotnikom. V spomin svetih romarjev, prišedših iz jutrove deãele in velike sreãe, katera je došla po njih Mrakovici, izgubila je ta vas svoje staro, tako otoãno imã: zaãela se je zvati in se imenuje še dan denašnji Jutrovca ali Jutrovica.

Opomnja. Kdor bere to povest, mogel bi misliti, da stoji Jutrovica pod Gorjanci v lepi, rodoviti ravnini, kar pa ni res. Nahaja se v goratem in zelã kamenitem okraji, ki je na vse strani krasno odprt in za vinstvo neizreãeno pripraven. Povod bajki je dala brez dvojbe ta prisojnost in dobrota vina, še bolj pa nenavadno imã Jutrovica. Ta vas je zdaj precej borna in menda nikoli ni bila dosti bogata. Ljudje so mi sami pravili, da ãita ne dobã dovolj za svojo potrebo in ãe ne rodi vino, da morajo stradati. Tedaj so osreãili Mrakoviãanje

s svojim gostoljubjem bolj druge Hrvate nego sebe in svoje obližje. Od Novega Mesta do Jutrovice je sedem ur, od Metlike tri. Cesta je od Kranjske Radovice dalje tako grda in zanemarjena, da pač ni vredna tega imena.

V drugi strugi.

Ostavil svojo strugo je
Potočič v teku let
In si izkopal drugo je
In bistro tekkel spet.

In kmalu mu glasno pojoč
Skakljale ptice so
In vstajale ljubko cvetoč
Lepé cvetice so.

O naj mu le! — Pri njem sem bil
Poleten solnčen dan
In s tožnim sreem ga motril,
Ko tekkel je glasán.

Pozná se še, kjer prejšnje dni
Imel on strugo je;
Temà je tam in mrák noči —
Izkopal drugo je!

Vesel je zdaj in pa glasán,
Ko bil ni nikdar pred,
In krog in krog lepó nastlan
Duhti mu pisan cvet! . . .

Le méni ne! . . . Kakó bi rad
Ostavil žalni pot
In vsaj enkrát, oh le enkrát
Bi togi bil gospod!

—b—

P i s m o.

Ko ptičica vesela bom
In pesenco zapela bom,
Da ljubi moj prišel bo spet,
Oj dražji mi ko celi svet!

Teškó, teškó čakála sem
In glasno zanj plakála sem;
Oh! plakal je i on z menój,
Ko hrabro šel je v grozni boj!

Denès pa pismo pisal je
In v njem lepo narisal je,
Kaj vse prestal je bil krepkó
In pa, da se povrnil bo!

Oh, ljubi moj, oh ljubi moj,
Kakó vesela sem s tebjój;
Kakó bom spet sprejela te,
Kakó srénó objela te!

Užé te vidim pred seboj
In solze mi z očij tekó:
Ti ljubček moj, trpel si bil,
Po méni se bridkó solzil!

Pa proč otožne tožbe zdaj,
In tudi žalost ž njimi v kràj!
Ko ptičica vesela bom,
Saj kmalu te objela bom!

—b—

Smrt carja Samuela.

Balada.

ar Sámuel sedi na skalnem gradu,
Kipéčim nad Prilipom ob prepadu;
Sam cár sedi, ob mizo roko pravo,
Ob róko sivo si podpira glavo.

Temné se misli mu podé po glavi,
V bolesti divji srce mu krvávi,
In votlo car sam s sábo beseduje,
Da ko iz groba glas temán se čuje:

„Oj Bêlasica, gora Bêlasica,
Naj solnce več ti ne obsije lica!
Ti vragu našemu si pomagála,
Bolgarsko zemljo milo mu izdala!“

„Obúdi zopet pále nam junake,
Iz robstva réši jadne nam rojake!
Oj Bêlasica, tóžna Bêlasica,
Naj solnce več ti ne obsije lica!“

Ustane car, počasi k oknu stopi —
Kaj hočejo tam doli oni tropi?
Kamòr okó po polji carju kroži,
Po širnem polji stopa mož ob moží.

„Rojaci so“, takó mu sel naznáni,
„Po zadnjem boji v sužnost odpeljani,
Ki jih Bazilij, cesar bizantinski,
Nazaj pošilja zdaj na dom očinski.““

O preveseli, srečni tej novósti
Prešine carju lice žar radósti;
Raz grad hití, da bojne vidi druge,
Ki toliko so vzrócili mu tuge.

Veselo car prihíti k prvi čéti:
„Bodite vsi presrčno mi vzprijeti . . .“
A kakor da za grlo smrt ga davi,
Beseda v grlu starcu se ustavi.

Otožno klánjajo jetniki glavo,
Molčé, počasi grédo čez planjavo;
Pred četo vsáko mož jednóok hódí,
Za sábo sto nesrečnih — slepcov vódi!

Kar vplénil je Bolgarjev v bitvi ljuti,
Oslépil vse je Bizantíнец kruti —
Nazáj pošilja zdaj jih v zemljo milo,
Bolgarskemu vladarju za vezilo.

Nikoli konca ni! Za kopo kopa
Molécé, otožno mimo carja stopa;
Petnájst tisóč továrišev ljubljénih,
Petnájst tisóč vojákov oslepljénih!

Noč cárju sívemu očí pokríje,
Iz prsij divij stok se mu izvije,
Na tla se zgrúdi Samuel ponosni
In srce v bóli počí mu neznosni.

Opomuja. Samuel, sin Šišmana I., bil je car zapadne bolgarske države (976—1014). Malo svoje carstvo je razširil kmalu daleč okoli. Hude boje je imel s cesarjem bizantinskim, Bazilijem II. Iz početka mu je bila sreča mila, a pozneje se mu je iznevéčila. Jeseni l. 1014 so napali Grki Bolgare ob gori Bêlasici. V noči je obšla grška vojska goro Bêlasico, prišla Bolgare tudi za hrbtom ter jih potokla; 15.000 jih je bilo pa ujetih. Car Samuel je umrl še isto leto.

Krilan.

Zvonjenje.

Zvonjenje vetrovi po zraku nesó
Čez širno dolino, čez tretjo goró
Do borne, razpale že kočé.
O naj le nesó je, saj vem, kdo ta svet
Ostavlil trpeč je, trpeč in pa bled,
In srce umreti mi hoče!

Ljubila srčnó sem sirota ga jaz,
Rosila solzé mu na bledi obraz,
Rosila i svojega ž njimi!
In v hudi bolezní sem bila pri njem,
Klečala, jokala, molila pri njem,
Sedaj pa tam mrtev leží mi!

Dá, mrtev tam daleč za tretjo goró,
Od koder zvonjenje vetrovi nesó
Do borne, razpale že kočé.
O naj le nesó je, saj vem, kdo ta svet
Ostavlil trpeč je, trpeč in pa bled,
In srce umreti mi hoče!

—b—

Kislo grozdje.

Humoreska. Spisal dr. Fr. Detela.

I.

Lepa ni, toda denar ima!“ govoril je sam s seboj praktični zdravnik, gospod Arnikar, ko se je vračal od svoje neveste. „Hišico ima lepo, polja in gozda dosti, in mislim, da brez dolgá; ali vsaj upam, da brez dolgá. — He, doktor!“ udari se ob čelo; „odkod pa ti to veš? Oj, ti si mi pa res praktičen zdravnik, ki kupuješ mačka v vreči! Na videz zdravi ljudje so časi najnevarnejši bolniki. O sveta Kozma in Damijan, patrona zdravniška, ali je že katerikrat praktičen zdravnik tako malo bil vreden tega imena! Cura te ipsum, medice! Takoj jutri greš zemljiško knjigo gledat, in če ta diagnoza ne bo dala dobre prognoze, svetovali bomo, draga moja nevesta, družega zdravnika ali pa concilium, he, he!“

„Dober večer, gospod doktor!“ nagovori zamišljenega zdravnika znanec, graščak Bernard. „Kaj ste tako veseli? Ali se je kaka epidemija pokazala?“

„Ne še; ampak novo bolezen sem izumil.“

„Čestitam, gospod doktor; toda novo zdravilo bi bilo boljše, vsaj za bolnike.“

„A propos, gospod Bernard, te dni jedenkrat me obišče prijatelj, profesor Mladič. Upam, da pridete v vas, da se zopet malo zabavamo. Toda gospico Teklo morate pripeljati s seboj; kaj bi jo vedno zapirali!“

„Mlada dekleta se ne smejo preveč navaditi moške družčine,“ ugovarja graščak.

„Ah, ah, s časoma bode vender treba. Vrhu tega sem jaz v družbi in praesente medico nihil nocet.“

„Bodemo videli, gospod doktor. Jaz pridem na vsak način in veselilo me bo osobno seznaniti se z Vašim prijateljem, ki ga visoko čislam. Prosim, kar sporočite mi, kateri dan. Lahko noč!“

Gospod Bernard je bil odšel, Arnikar pa je nadaljeval svoj monolog: „Da bi le gospica Tekla tudi prišla! To bi bila zabava za mojega ljubega Mladiča; in ako prijatelj še ni ob vso galanterijo, katero je vedno tako v cenó prodajal, zabavala se bo gospica tudi,

in Bog ve, kaj se še vse zgodi. Čudno pa je to, da ima človek, ki se ženi, tako veselje zakone sklepati. Mislim, da je to zavist, ki ne privošči drugim prostosti, katere sam ne bode imel; solacium est miseris socios habuisse dolorum. Moj prijatelj pa Tekla, to bi bilo lepo! Da, še zadosti lepo, kajti Tekla je čedno dekle. Kaj pravim, čedno dekle? Zalo dekle je, krasna je in še precej ljubezniva za na deželo. Ljubeznivejša kakor pa . . . Ha, vraga, še hud bi moral biti na svojo izvoljeno, ker me hoče nemara ujeti. Kajti če ni ne tega, ne onega, ali se to pravi življenje uživati? Tekla je vsa drugačna in meni bi bila tudi všeč. — Da bi me ne vzela? Ba! mlad, krepak in prav za prav lepo vzrastel in praktičen zdravnik! Toda graščine so graščine in „odpusti nam naše dolge“ sliši se iz vseh. Varna pot najboljša pot; čemu pa je zemljiška knjiga!“

Par dnij pozneje pa je sedel gospod Bernard, posestnik na Hrušici, s svojim prijateljem, sodnijskim adjunktom, za mizo pod grajsko lipo. Bokal je bil prazen, gospod pa hud. „Ta bedasti zobodirec, ta epidemični postopač!“ tako se je hudoval. „Kaj mene je iskal po zemljiški knjigi?“

„Da, tebe, Bernard, pa nikar se ne jezi, saj to ni nič tacega. S prva je po gospici Emi vprašal, potlej je pa še tvoje posestvo pregledaval.“

„Ali sem mu kaj dolžan?“ srdil se je gospod Bernard. „Ali sem ga že katerikrat kaj na pósito prosil? No, naj mi le pride zopet kosilo hvalit!“

„Jaz pa le ne vem, zakaj se tako jeziš. Bog ve, kakšen uzrok ima on za to, saj ni, da bi se moral ravno vknjižiti na tvoje posestvo. Kaj pa je last gospice Eme ogledoval?“

„Tam se pa menda ženi.“

„Vidiš? Nimaš li tudi ti hčere za možitev? Kje pa je Tekla, da se nič ne pokaže?“

„To, da bi mu na misel hodilo?“ vzklikne graščak, „Glej ga jazbeca! Pa do zdaj še na nobeno stran ni nič zinil. Vederemo!“

Komaj pa se je adjunkt poslovil, priteče k očetu Tekla vsa rudeča. „Kaj ti je?“ vpraša oča.

„Oh, nič, papa. Pismo sem prejela za svoj god.“

„Od Arnikarja?“

„Da, od gospoda Arnikarja; še nikdar prej mi ni pismenih voščil pošiljal. Oh, kako sem se smijala! Tu imaš list, papa, pa beri!“

II.

Griž je po Slovenskem mnogo; najmenj znane so pa menda one na meji gorenje in dolenje Kranjske, proti katerim se je peljal profesor Mladič, obiskat svojega prijatelja Arnikarja. Še jedenkrat je prebral vabilni list: „... Naša inteligencija Te že dobro pozna in naše krasotice Te nič menj željno ne pričakujejo kakor Tvoj stari Arnikar...“ vtaknil ga v žep in se zamislil. „Ali me tudi teh katera pozna?“ dejal je sam pri sebi. „Ako imajo griške krasotice kaj ukusa, ne bode nam dolg čas. Toda vse po pameti, amice! Zmaguj, če se ti bo vredno zdelo, a ne daj se zmagati!“

Voz prekorači — gospod Mladič se vozi počasi, ker se mu ne mudi — klanec in očem se pokažejo romantične Griže. Pri tej priči zagrne možnarji nad vasjo.

„Ali slišite?“ vpraša voznik s pomenljivim smehom gospoda.

„Slišim,“ odgovori Mladič in sladke misli ga obidejo. „Sobota danes ni,“ tako si pravi, „praznika jutri ne bode: kaj more to družega biti kot —? Ali je Arnikar izprožil? Ne verjamem; posebne veljave si ne bo znal on nikdar pridobiti. Ampak Griže morajo imeti precej inteligencije; in zakaj bi me ta res ne poznala! Posebno veliko ni, a nekaj sem pa že storil za slovenski narod in marsikje se bero moje pesni.“

V prijetne domišljije vtopljen in na pol mižé se pripelje pred vaško gostilno, kjer ga je že prijatelj Arnikar čakal in veselo vzprejel. „Le noter, le noter; vsi smo skupaj zbrani tebi na čast, kar nas je magnatov griških. Graščak Bernard je tu s svojo hčerjo, naš župnik, župan, učitelj, sami pripravni ljudje; kajti, kakor sem ti pisal in kakor streljanje dokazuje, slovesen dan obhajamo danes.“

„Torej res zavoljo tega?“ vpraša Mladič, kakor bi dvojil. „To je pa vendar preveč!“

Ponosno korači z vaškim Eskulapom v sobo; gostje vstanejo izza mize in gospod profesor začne z ginenim glasom: „Slavna gospôda, čestiti rojaki! Preokoren je moj jozik, da bi mogel le nekoliko izraziti čut radosti in ponosa, ki napolnjuje moje srce. A pri vsej radosti in kljubu vsemu ponosu čutim se vendar osramočenega, hudo osramočenega. Res je, da sem posvetil šlabe svoje moči prosveti milega mi naroda: a kako malo je to, kako vse to izginja pred slavnim vzprejemom, ki mi ga je pripravila griška inteligencija...“ Vse je začudeno poslušalo ta govor. Gospica Tekla se je smijala, ker ni razumela nobene besede; župnik je odpiral oči, župan pa usta. A Mladič

nadaljuje: „Meni na čast grmeli so v Grižah možnarji, meni na čast . . .“ Glasen smeh vseh gostov pretrga navdušeni govor; zdaj še le so spoznali zmoto gospoda profesorja.

„Errare humanum est,“ meni župnik; govornik pa je strmel in rudečica ga je oblila.

„Kakšen vrag,“ izpregovori med vednim grohotom Arnikar, „kaka vražja reč ti je pa navdihnila to misel, da mi zavoljo tebe streljamo!“

„I, zakaj pa?“

„Trgatev imamo, trgatev,“ odgovori ponosno župan.

„Ne zamerite, čestita gospoda,“ pravi Mladič in se vsede k mizi, „kako trgatev pa? Kaj pa prav za prav trgatev?“

„I, grozdje! Kaj družega!“

„Grozdje!“ premišljuje Mladič. „Od brajd, ki ob hišah rastó? In zato streljanje?“

„Po naših vinogradih je trgatev, gospod,“ opomni župan, „po vinogradih.“

„Jaz Vas sicer ne poznam,“ obrne se jezno proti njemu Mladič.

„Naš župan je,“ pouči Arnikar, „prizanesi mu!“

„Toda,“ nadaljuje Mladič, „če se mislite z menoj šaliti, niste naleteli na pravega.“ Mladič je bil hud in župan, kateremu je šlo za vaško čast, gledal je tudi grdo; da bi ja pomiril, poprime gospod Bernard besedo. „Po pravici se čudite, gospod profesor,“ reče, „da se tukaj na Gorenjskem nahajajo vinogradi; a istina je in ravno danes se obhaja z običajnimi vesellicami trgatev.“ Kakor v poterditev teh besed prične se po vasi streljanje na novo in čudna zmes neubranih, na dolgo vlečenih glasov vzbuja in pobija ob jednem misel, da bi bilo to petje. Gospod Mladič, oprt na svoje geografično in statistično znanje, zmajeval je z glavo in kakor živ vprašaj gledal zdaj svojega prijatelja, hudobnega Arnikarja, zdaj gospico Teklo, ki se je vedno na tihem smijala.

„Ali ti nisem pisal o trgatvi?“ meni Arnikar. „Ali te nisem ravno na trgatev povabil?“

„Res si mi pisal, a jaz sem mislil, da je to kak dvoumen dovtip, kakeršnih si ti vedno poln.“

„Hvala za prijazni poklon,“ odgovori zdravnik. „Bog ve, v koliko rečeh si me tudi tako napačno sodil.“

„Brez zamere, dragi moj! A če sem ti tolikrat po nepotrebem verjel, ni, da bi bil hud, če jedenkrat tvoji resnici ne zaupam. Reci pa, komur hočeš: nikdo ti ne bo verjel, da se v teh hribih vinogradi dobé.“

„V hribih, pravite?“ oglesi se župan precej ostro. „Kdor ve, kako lepo se upira o sv. Jakobu solnce v naše bregove, ta se ne bo čudil našim vinogradom.“

„Po geografični leži,“ reče Arnikar, ki se je sploh polákal pravice norčevati se, „res je solncu precej od rok, upirati se v naše bregé, in odteguje se kolikor možno sítnemu poslu; a po leti nam vender posuši seno in dozori žito in kar je res, to je res, pridelek naših vinogradov nobenemu sadežu ni tako podoben kakor grozdju.“

Mladič je izprevidel, kako čudno ulogo igra, če se jezi, in da je najbolje stvar s smešnega stališča pogledati; toda županu to stališče nikakor ni bilo po všeči. „Gospodje,“ pravi, „vi veste bolje kot jaz, kako govori pesen. Solnce gorko, tako pravi, tukaj nam sije, kakor bi bila nalašč na naš kraj narejena. In vince z naše goré greje srce.“

„Pa čestiti družbi menda vender ne!“ smeje se Mladič.

„O, Bog ne daj!“ odgovori župnik. „Toda za mlatiče in sploh za delavce, kadar vročina pritiska, ni razen pelinovca boljše in zdravejše pijače kot je naše vino.“

„Doma je jaz tudi pijem,“ ponese se župan.

„Kajti pesen pravi,“ opomni Arnikar: „Ta pogumni korenine je slovenski oratar!“

„I, kako pa vender ravnate s trto, gospod župan,“ pozveduje Mladič, „da Vam sploh kaj grozdja naredi, naj bode že, kakeršno hoče.“

„Obrezujemo, kolimo, gnojimo, okopavamo, če ne veste še, kako se dela z vinom.“

„Kakor na Dolenjskem,“ potrdi župnik. „In po Malem Šmarnu stopijo možje skupaj v posvetovanje, kdaj bi bilo nastaviti trgateg. Kdor sv. Mihela čaka, vleče grozdje izpod snega, pravi naš pregovor; in po tem se ravnamo. Kadar je dan določen, pošljejo v Ljubljano po smodnika, kajti Dolenjec tudi strelja, kadar bere. Po hišah se tolčejo orehi in pekó potice, možje pa pregledujejo kadi in sode ter popravljajo doge in obroče. Stiskalnico treba skrbno osnažiti, kajti ker nam rabi jedna in ista za jabelka, hruške in grozdje, bati se je, da bi se vino ne navzelo hruševega duha. Bog ne zadeni, da bi se zanesla kaka tepka med grozdje; mošt bi bil takoj nekoliko slajši.“

„Naravno vino ni nikdar sladko,“ poudarja župan, kateremu se vsak boljši dolenjec ali štajerec sumnjiv zdi. „Naša pijača je zdrava, ker je zgolj; po tistih ponarejenih godljah pa, ki se po mestih pijó, nič ne vprašamo.“

„De gustibus non est disputandum,“ reče učitelj in namigne sporazumljivo profesorju; a zapazil ga je župan in jezno ga zavrne: „Prepiral se z Vami ne bodem, gospod učitelj, dasiravno sem, kakor veste, krajni šolski nadzornik; a razložka med našim grozrdjem in katerim si bodi dolenskim jaz ne poznam.“

„O tem se gospod profesor danes lahko sam prepriča,“ opomni Bernard.

„Jaz kot zdravnik ne morem tega nikakor svetovati,“ seže mu Arnikar v besedo.

„Zdraviti bi se torej ne dalo, s tem grozrdjem?“ vpraša Mladič.

„Za vnanje zdravilo,“ meni Arnikar, „nisem ga še poskusil; na znotraj se pa ne da rabiti, kajti vpliv grozrdja na prebavo zavisi od grozrdnega sladkorja in jaz sem v prvem letu kemično preiskal naš pridelek, a našel sem 80% vode, 20% kisline, sladkorja pa nič. Kakšno je tedaj grozrdje, lahko si misliš in ni treba pokušati.“

„Vrhu tega,“ pravi župnik, „ljudje kakor pravi Dolenci grozrdja ne dajo radi proč. Vina, kolikor kdo hoče, grozrdja nobene jagode in pri tem ne pozna naš vaščan nobene šale. Kakor začne grozrdje jagode delati, nabije si gospodar puško s ščetinami, v žep si vtakne zakrivljen nož in hajd na stražo! Gorjé tatu, katerega bi zasačili, kar se pa do zdaj, hvala Bogu, še ni primerilo.“

„Vrabei menda grozrdju več škode storé,“ pravi Mladič.

„O tega pa ne! Vrabec, osa, sršen se ga ne loti, če ni hude sile. Kakor Mrtvega Morja, tako se ogibljejo vinograda.“

„Ne zamerite, gospod župnik,“ opomni gospod župan, „jaz sem pa že tudi razkavsano jagodo videl.“

„Od dežja je počila, verjemite mi!“

„Naj bode, kakor hoče; ali kadar dozori, takrat je pa zrelo,“ odreže se župan.

„Res je to,“ pravi župnik; „in kadar večina množ sklene, da je grozrdje zrelo, takrat pa počijo možnarji in pištole, kakor ste danes slišali, gospod profesor, in trgatev se prične. Grozrdje se nosi v korita, kjer se tolče z beti kakor tepka, predno pridè v stiskalnico, in fantje zapojejo: „Pridi, Gorenjec!“

Mladič je spoznal, da, kar se teorije in skušnje v vinskih rečeh tiče, Grižanje niso krivi, če ne pridelujejo šampanjca, in da imajo pri vsem tem in onem in kljubu vsému temu in onemu vendar toliko opravila s svojimi vinogradi, da bi bilo skoro neusmiljeno šaliti se. „Ali pa ima to domače vino,“ vpraša Arnikarja, „kaj vinskih lastnostij. Vino razveseljuje srce človeško, bere se v sv. pismu.“

„Kar se tiče našega vina, laž je to.“

„Gospod doktor,“ pravi župan, „kadar bode govor o boleznih in zdravilih, takrat Vam ne bom nič rekel, če bodo moje misli pametnejše od Vaših, toda o našem vinu pa nikar ne sodite! Koliko ste ga pa že popili, če smem vprašati?“

„Podrli ste me, gospod župan,“ odgovori zdravnik, „nisem ga še pol kupice.“

„Jaz tudi še ne,“ zatrjevali so gospodje drug za drugim in v največjo jezo županovo je jel celo učitelj nos vihati nad tem vinom, ko je videl, kako slabo se mu godi.

„Sramotno je,“ pravi župan, „da se ravno narodnjaki tako ogibljejo domačega pridelka, mesto da bi pospeševali vinarstvo, ki je jeden glavnih stebrov naše dežele.“

„O, gospod župan,“ reče Arnikar, „tako daleč ne smete gnati rodoljubja.“

„Kjer se jed in pijača začanja, menite Vi, tam jenja rodoljubje,“ pravi župan in ostavi srdit zabavljivo družbo.

„Gotovo je že kaj mošta pil,“ razlaga Arnikar, „kajti togota je poglavitni učinek tega vina. Zdaj le po trgatvi se bodo začeli pretepravati, in prepiralo in kregalo se bo vse navskriž. Tako vpliva vino na dušo, kar pa je po mojih mislih v tesni zvezi s telesnimi nasledki, kajti ščipanje in grizenje — od koder ima naša vas ime — prouzročuje srditost in mesto da bi se Grižan nad vinom znosil, znosi se nad komer si bodi svojim bližnjim. Videli boste, kako se bodo ljudem primerno s popito pijačo obrazi daljšali in dobivali kisli izraz spokorjenih grešnikov. Hripavost se bo razširila po vsej soseski, dokler se grla ne navadijo in ne utrde. Da, ko sem pred sedmimi leti sem prišel in nisem še poznal tukajšnjega življenja, razglasil sem bil ob jednaki priliki podeželno bolezen v grlu.“

„A umrl ni nobeden kljubu tvojim zdravilom?“ smeje se Mladič.

„Pa res ne; razen jednega samega, ki je v potoku utonil.“

„Vi, gospod Bernard, imate tudi vinograd?“ vpraša Mladič.

„Bog ne daj! Kaj pa mislite!“ opravičuje se oni.

„Kaj pa Vi, gospod župnik? Vi pridelujete gotovo mnogo te pijače, ki jej per abusum vino pravite.“

„Ne,“ odgovori ta; „toda kupim si je vsako leto nekoliko, ker si delam iz nje jako fin in hud jesih, kakeršnega ne doboste kmalu.“

„Ali pa se ne dá na noben način ljudem dopovedati,“ čudi se Mladič, „kako brezumno ravnajo s svojim poljem? Koliko bi pridelali žita in krompirja na tem lepem prostoru!“

„Pravega hribovca ne premakne nobeno prigovarjanje,“ meni župnik. „To sem sam najbolje skusil.“

„Koliko dobroto bi skazal kdo tem ljudem, ko bi zanesel sem trtno uš!“

„Poskušali smo že,“ pravi učitelj, „pa se ne prime.“

Tako se je govorilo o griškem vinu in marsikaka milosrčna beseda je obžalovala uboge reveže, ki si štejejo v dolžnost tako pijačo piti in ki na tihem od zibeli do groba tako potrpežljivo trpé. Mladič se je dobro zabaval in lepa prilika se mu je ponudila seznaniti se z gospico Teklo in spoznati v njenem očetu jako olikanega moža, kateremu je moral napósled obljubiti, da ga drugi dan obišče. Ko pa je pozno po noči korakal z Arnikarjem iz krčme, izlil je ves svoj žolč nad svojim prijateljem. „Ti si kriv,“ dejal je, „da sem se danes tako osmešil; ti, ker nikdar naravnost, nikdar po pravici ne govoriš.“

„Ali ti nisem pisal gole resnice?“

„Ravno s tem si me preslepil, kar se ti z lažmi še nikdar ni posrečilo. Toda nič ne dé: priložnost bo že prišla, da ti vrnem. Jutri gremo pa gospoda Bernarda obiskat, kajti hčerka njegova, prijatelj Arnikar, ugaja mi še zadosti.“

„Zvečer pri luči,“ meni zdravnik, „vidi se vse drugače kot o belem dnevu.“

„Oglejmo si jo zatorej o belem dnevu, in prepodimo jej za nekaj časa otožno misel, da je v Grižah doma.“

„Kako izvrstno ti to znaš, pokazal si danes.“

„In pokazal bodem še, prijatelj, toda na tvoje stroške; le počakaj! Nikdo drug ni uzrok te sitnosti kot ti. A propos sitnost, jutri popoldne mi pokažeš svojo nevesto, da bom videl, če imaš ti tudi tako neusmiljeno slab ukus kakor ona.“

(Konec prihodnjič.)

Naše obzorje.

Spisal dr. Fr. J. Celestin.

I.

Stopam pred čitatelje, da se nekoliko prijateljski pomenimo ob imenitni stvari. Ali se boste pa tudi strinjali s temi mojimi pogovori in mislimi? Z nekaterimi pač, z drugimi pa ne vem, kaka bo. Človek, ki ima svoje prepričanje, rad bi sicer, da mu je vsaj nekoliko odobré tudi drugi, ali siliti se ne da — nikdo.

V borbi za ideje in njihovo uresničenje je življenje. Mi Slovenci igramo tu se ve da malo ulogo: mi ideje v obče le vzprejemljemo ter si jih osvajamo, kakor znamo in moremo. Premali smo, da bi ideje dajali kot narod. Posamezniki so se sicer poskušali tudi tu in nismo ravno brez mož, ki so imeli svoje misli. Sploh pa je naš zgodovinski razvitek bil že od davna navezan na druge. Ne moremo se sicer s tem ponašati, posebnega narodnega ponosa ali celo šovinizma nam to buditi ne more, pa borba za obstanek nas je vsaj naučila, da v obče precej trezno mislimo, in ljudstvo pač še bolj ko inteligencija. Saj ljudstva fraza ne more raznetiti na dolgo, ono se drži le bolj žive potrebe. Se ve da večkrat manjšine govore v imenu vsega naroda in celó tako, da se sam narod ali večina dasta zapeljati ter mislita, da so nazori manjšine res narodni.

Sosedje, na katere smo zgodovinski navezani, niso naši prijatelji, kakor vemo. Ali pa smemo govoriti to o celini teh sosedov? Mislim, da ne. Narodnega sovraštva nima naš narod niti proti Nemcem, ki so bili in so še vedno najmenj — ljubeznivi z nami. Ali pa ni tudi pri naših sosedih mnogo ljudi, ki tudi le preveč trpé, čeravno brez zatiranja njihove narodnosti; boja in borbe imajo torej tudi oni doma dovolj. Mi torej živimo vsi v neki borbi in gotovo celo oni, ki najbolj želé večnega mirú, mislijo in želé le, da se ne bi več prelivala človeška kri; popolnega mirú brez vsake borbe si nikdo želeti ne more. V borbi se jačajo sile, v njej je napredek — se ve da samo v poštenu, ne v oni borbi, ki jo vodi n. pr. spekulativni kapital v obče s popolno zavestjo, da ograbi svojega bližnjega. Tu mora zmagati veliki kapital, mora dobivati zmerom bolj značaj spekulacije v borbi za obstanek — kapitalistov med seboj,

ki pa vendar dobivajo rastoči vpliv na življenje. Morda delo in znanje še nikoli ni bilo v tako širokem razmerju odvisno od spekulacije ko zdaj. Brez dogovora ali pa tudi ž njim spekulacija kot borba za korist posameznega srečneža znižuje cene tako, da celi stanovi za svoje produktivno delo dobivajo komaj toliko, da ravno ne propadejo, da celo narodje sploh stopajo zmerom bolj odločno v naravnost robsko odvisnost od — denarnega trga.

Iluzij si torej nikakor ne smemo delati: naša doba je jako resna. Nekaj tolažila imamo sicer tudi v tem, da nas kapitalizem zjednačuje, sili na skupno delo, da mora želeti razširjevanja omike, da rabi rastoče znanje kot rastočo silo v tej veliki borbi. Tu je gotovo nekaj pojasnila za priznано resnico, da civilizacija dobiva odločno demokratičen značaj. Tudi naš narodni razvitek obseza po svojem smeru ves narod. Naša omika se širi od tistega dela srednjega stanu, ki je v neposrednji dotiki z narodom, še najbolj pozna njegove dobre in slabe strani, ker je največ sam vzrastel iz tega nižjega narodnega dela. Omika se širi tako po naravni poti ter se koreni v narodnih masah. Takega srednjega stanu, ki bi se bil zelo oddelil od naroda — kakor se je n. pr. nemško meščanstvo že v srednjem veku — nismo mi nikoli imeli. Kar je bilo tega in je še do zdaj ostalo, razvijalo se je v obče po tujem, mešalo se s tujci: ravno za to so bila naša mesta dobila bolj ali menj nenaroden značaj. Vender pa je to meščanstvo bilo vedno preslabo, da bi se bilo moglo postaviti po polnem na svoje noge: moralo si je vedno dobivati iz naroda novih sil in je ostalo tako v zvezi ž njim veliko bolj ko n. pr. nemška gornje-avstrijska inteligencija s svojim nemškim kmetom.

Zelo podoben je razvitek tudi drugih slovanskih narodov, ki so bili ali so še pod velikim tujim vplivom: pri Čehih, Slovakah, lužičkih Srbih, Malorusih, Bolgarih in Srbih. Pri Poljaki in jednem delu Hrvatov sta se bila duhovščina in plemstvo sicer veliko bolj oddalila od naroda, a pravega srednjega stanu v zapadnem zmislu tudi ta dva naroda nista imela. Vender je razumljivo, da je v teku stoletij nastal med inteligencijo in narodom bolj širok jez, ko pri drugem slovanstvu. In ko je v naši dobi slovanski preporod dosegel tudi Poljakov, gospodoval je Evropi romantizem s svojim idealizovanjem preteklosti: prošlost idealizujejo tu vsi: zgodovinar, pesnik, slikar. Ljudje se odvrčajo celo z neko strastjo od sedanjosti v sladke aristokratske sanjarije o prošlosti, kakeršno si slika tako do-

morodno navdušenje, t. j. brez treznega, kritičnega mišljenja in malo koristno, četudi izvira iz najplemenitejših čutov in zares genljiivega domoljubja, kakor je vidimo pri Poljakih.

Zgodovinski značaj kakega naroda ali tudi posameznega stanu menja se težko celo tedaj, ko bitna korist narodnega življenja zahteva hitrejše izpremembe. Tudi romantična megla ne ugiblje se hitro solncu resnice, ki je blagodejno solnce, četudi nam mesto umišljenega raja kaže slabosti in nesreče. Ali ono nam daje zato moč, da se odtrgamo od škodljivih sanjarij.

Tudi med hrvatskim narodom in inteligencijo vidimo jez, ki ga niti široki, v svoji težnji zares demokratični valovi ilirstva niso raztrgali. Inteligencija ušla je bila že davno daleč od naroda, od-tujena od njegovega skoro patrijarhalnega stanja in duha tako, da so nedavno „Narodne Novine“ (17. junija 1882.) med drugim priznale tudi to: „Morda se ne vidi v nobeni zemlji toliko nasprotje (opreka) med duhom ljudstva (puka) in njegove inteligencije, koliko je v Hrvatski“. —

Tako premalo poznanje narodnega življenja in uvetov zdravega razvitka, združeno z neko preveč hlastno željo, da postane narod fednak omikanim, zakrivilo je n. pr. zakon o zadrugah (1874. l.). Zdaj, ko so žalostni nasledki drobljenja produktivnega kapitala in močij preočiti, izgovarjajo se radi, da se ta „patrijarhalna“ in „nekulturna“ zadruga (ki je bila pa vender v obče premožna ali celo bogata) ni dala držati, ker da ni bilo pokornosti in reda itd. Ali že pri posvetovanji o tem zakonu se je dobro reklo, da, „ko bi se držale one (vladne) naredbe, ki predpisujejo zadržni red, ne bi zadruge toliko želele, da se dele in drobe“. Odkar so se zadruge začele zakonito deliti, palo je hitro narodno blagostanje in dan danes „mora se žalibože priznati, da je hrvatski narod socialno-ekonomičnoj krizi blizu“ („Nar. Novine“ 17. junija 1882.).

Razpad zadruga gotovo ni vsega tega zakrivil, ali dokazal je pa vender, da prenagljeno vzprejemanje tujih zakonov lahko strašno škodi in da mora vsak zdrav razvitek temeljiti se na znanji stanja svojega naroda, a ne v zaljubljenosti v kake teorije, kakeršna je bila n. pr. tu liberalna teorija neomejene svobode v razpolaganji s svojim imetkom: ona je kapitalističnemu izsisavanju v obče in oderuškemu še posebe na stežaj odprla vrata. Le praktično znanje čuva od prenagljenosti, v katero tudi čisto domoljubje lahko zabrede.

II.

V kakem kulturnem stanju smo mi Slovenci? Vsestransko na to ne morem tu odgovarjati. Vemo pa vendar, da je reformacija jako vplivala na prebujenje našega naroda in da je celo potem nastopivša katoliška reakcija za svoje namene potrebovala slovenskih knjig. Valovi velike (francoske) revolucije so dosegli tudi nas, in Vodnik je mogel zapeti navdušen slavospev vstajenju slovenskega naroda.

Mogočnega duha prebujenja in oživljenja pa tudi huda reakcija „svete zveze“ ni mogla zatreti. Iztisnen iz sedanosti povračal se je duh narodov v preteklost ter v meglenem romantizmu iskal občloveških in narodnih vzorov. Rešil se je tako po polnem lažnega klasicizma celo na Francoskem, kjer je v prošlem stoletju tako mogočno vladal ter širil se na vse strani — celo v daljno Rusijo. V literaturi so se pojavili živi ljudje mesto lesenih kraljev in kraljic, bogov in božic, katere je bil klasicizem skušal oživiti. Ti junaki so bili sicer v obče sentimentalne pesniške abstrakcije, ne odgovarjajoče zgodovinskim resničnim junakom, junakinjam in sploh ljudem srednjega veka, kjer je romantizem iskal svojih vzorov in vrlin, kakeršnih ta doba niti ni imela. Vendar so to bili ljudje, rahločuteči, celo pretirano-rahločuteči.

Ta občutljivost, to romantično sanjarjenje je nastopilo potem korak naprej in sicer, ako se more tako reči, ne na desno k optizmu, ampak tja, kjer se je skušalo čutiti gorje vsega človeštva brez razlike vére in narodnosti, torej korak k svetski boli. Ta korak je bil brez dvojbe napreden, on je približeval ljudi k sedanjemu življenju, budil je sočutje za gorje posameznikov in celih narodov, četudi je v svoji bitnosti le jedna vrst, jedna doba v razvitji romantizma. Ali romantizem je začel biti tu odločno delaven ter je visoko povzdignil zastavo osvobojenja posameznika in sovrastva proti robstvu, zastavo osvobojenja vsega človeštva. Tak je bil Byron, tak je še večji velikan romantizma — Victor Hugo, najbrž zadnji veliki njegov zastopnik. Pa tudi on bi ne stal še zdaj tako visoko, da ne čuti z zdanjim človeštvom, da ne čuti njegovih bridkosti in radostij, da ne vidi sijajnih vspelov, da v njegovem visokem duhu ne odseva svetla nada in živo prepričanje, da bode človeštvo premagalo robstvo, bodi si politično ali ekonomično, premagalo v imenu bratstva in svobode in da plemeniti francoski

narod, katerega on tako vroče ljubi, v tej borbi za civilizacijo ne bode nikdar stal na zadnjem mestu.

Victor Hugo je že davno romantik samo po obliki, po vzvišenem tónu svojih del: on v obče ne živi v daljni preteklosti, ampak v sedanjosti in bodočnosti, dela in trpi, bodri in svari, hvali in opomina.

Nemci so tem laže premagali romantizem svojih Hoffmannov in Tieckov, truje svojih romantičnih filozofov, estetikov in politikov, ker niso nikoli pozabili sijajne dobe svojega živega (ne mrtvega francoskega) klasicizma, svojih velikanov Goetheja, Schillerja in dr., kateri so se tako navduševali za grško-rimsko civilizacijo, ker so živo čutili njen občečloveški značaj, njeno oživljajočo moč, katero je dobila ravno s tem, da si je bila pridobila v svoji bitnosti takoj občečloveški značaj (kakor tudi — in sicer še bolj — krščanska vera). Imeli so in imajo svojega Herderja, tega tudi nam posebno za to simpatičnega moža, ker je veliko pripomogel, da se je vzbudila ideja narodnosti in ker je v svojih „idejah o zgodovini človeštva“ risal tečaj človeškega razvitja od starodavnosti do zdaj ter poln vere navdušeno prerokoval bodoči razvitek.

V burni dobi teženj od 1830. l. dalje stopila je nemška literatura in znanost odločno dalje na poti napredka; življenje je začelo nenavadno vreti in kipeti, rodile so se nove misli, nove težnje ter literaturo in znanost zbliževale z življenjem. Sedanjost s svojim veseljem in togo začenja dajati vsebino literaturi in znanosti (liberalni zgodovinarji Rottek, Welcker, oba slavna učenjaka Aleks. in W. Humboldt itd.). Politika dobiva (pri Mladonemcih — Jungdeutschland) zmerom večjo veljavo v življenji, literaturi in celo znanosti. Učenost ne gospoduje več, kakor je v dobi nemških klasikov (Goetheja, Schillerja, katerih večkrat človek brez precejšnjega znanja staroklasičnega sveta in literature gotovo ne more dobro razumeti). Tudi romantizem ljubi svojo veljavo v dotiki z življenjem. Sicer ne gine po polnem ni nemški liberalizem, ni romantizem, nego družijo se z novo težnjo dobivajoč tako nov značaj: klasična učenost in romantična domišljija sta morali vendar odločno dati prvo mesto realnemu življenju.

Celé filozofija se je morala pokoriti novim težnjam; tudi ona se je približevala k življenju od Hegla pa do Schopenhauerja: ona je mogočno vplivala s svojo kritiko, s svojim odločnim zahtevanjem

(Feuerbach), da ima filozofija biti spoznanje tega, kar je (t. j. re-realnega življenja v širjem zmislu, v katerem zmislu je n. pr. duh po polnem realen, z novo estetiko (Herbarta) in na zadnje tudi s Schopenhauerjevim pesimizmom. Vplivala je tu na državo, umetnost in društvo, kakor so vplivale tudi veselo razvijajoče se prirodoslovne znanosti. Ves smer in namen bujnega tega razvitja pa je bil, da človek napreduje v vsakem obziru, napreduje na temelji spoznanja samega sebe in pogodeb kulturnega življenja sploh. Za to postaje tudi oblika v literaturi in nekaj celó v znanosti bolj domača in prosta, kar je neizmerno važno za širjenje kulture iz ožjih krogov v široke narodne mase. Na misel se gleda veliko bolj ko prej in literatura ni več neka vzvišena naslada ali pa celó le zabava, ona počasi postaje potrebna, veseli, a ob enem tudi uči.

Zakaj vse to omenjam ravno tu? Ker je evropsko duševno gibanje kolikor toliko vplivalo tudi na nas (in na vse slovanstvo), in sicer na nas najbolj nemško. Še zdaj je jedna glavnih naših nalog in skrbi, da se otresemo prevelike duševne odvisnosti od Nemcev. Koliko večja je bila nesamostalnost onih vrlih domoljubov, ki so l. 1830. ustanovili „Čbelico“? Jeden izmed njih; naš Preširen, povzdignil se je potem do nepričakovane pesniške visosti, ker je naš pesnik, t. j. pesnik realnega življenja. In gotovo Preširna visoko povzdiguje tudi to, da je on bil v vsej Evropi med prvimi, ki so nastopili novo pot ter ustanovili ono plodotvorno zvezo umetnosti z življenjem. Mali narodje hodijo počasi za večjimi, a vendar se je Preširnov genij visoko popél na krilih svoje divne poezije proti onim izobraženim velikanom naše sovremene dobe.

Preširen ljubi svojo Julijo, ljubi jo nesrečno, a to nesrečo poje tako, da vliva v svoje pesni vse svoje bitje, samega sebe kot celinega človeka. Ljubi on svoj narod, nesrečno domovino in slovanstvo sploh, žaleč njegovo nezlogo; napósled ljubi človeštvo sploh. Ali ta ljubezen vodi pesnika do nesoglasja z življenjem. Preširen je torej pesnik žive resnice, ki more jedina trajno vplivati na svet, veseliti, učiti, pa tudi popravljati ga. Ravno v tem je glavni pomen omike in zdravega napredka, da nam ta realizem budi pozornost na postoječe krivice, trdi voljo, da jih odstranimo, daje za to sredstva in za popolnejše, srečnejše življenje sploh. Že sama slika nesoglasja med idealom in zdanjim življenjem je borba za

boljšo bodočnost, četudi nam morda ne daje neposrednih sredstev za ta boj. Ali daje nam jih posredno, in ako se ozremo po glavnih literaturah germano-romanskega in — počasi pa vender odločno pojavljajočega se slovanskega kulturnega življenja, — vidimo jasno, da ta boj stopa v bližjo in bližjo dotiko z življenjem, da literatura in znanost, namenjena prej najvišjim krogom, teži, da se razlije kakor plodonosni Nil široko po nižavah življenja narodov, da doseže tudi kočice siromaka ter ga pokliče v kulturni boj.

Ni nesreča za slovenski narod, da se je moral in se mora za vse boriti: taka borba jekleni značaj, varuje od sanjarij, uči ceniti pridobljeno, bistri pogled na potrebe in kaže potrebna sredstva in ne skriva slabosti značaja ali dozdanjega razvitka. Tu se učimo ceniti sile vsega naroda, spoznavamo škodljivost jednostranskega razvitka, pri katerem mora narod preveč zaostati za inteligencijo.

Pomen „Novic“ in zasluge dra. Bleiweisa za naš razvitek so nam jasne; vemo, da so „Novice“ dolgo najbolj budile in pospeševale narodni napredek v širokem, demokratičnem zmislu, ki obseza ves narod. Očita se nam zato, da je naše razvitje kmetsko, a to je ravno dobro. Skrbeti bomo morali, da ostane tako, da se ne slabi, nego jači zveza med narodom in inteligencijo, da bode inteligencija imela vedno pred očmi napredek vsega naroda in delala zanj. Zato je potrebno, da ona sama vedno zna najti in rabiti primerna sredstva za širok, zares naroden razvitek.

To pa je zdaj morda teže ko prej, ko smo se borili za vse, celó za svoje ime. Zdaj se vender opravičenost naših glavnih zahtev naravnost ne taji. Ko bi se nam pa tudi vse te zahteve izpolnile, bil bi li nam s tem tako rekoč sam po sebi že zagotovljen pravilen, zdrav razvitek, t. j. razmeren napredek vsega naroda? Gotovo ne! Že zdaj, ko še nismo dosegli praktične ravnopravnosti, ne moremo si tajiti, da nismo niti v vsem glavnem zložni, da v obče sicer vsi težimo za narodno srečo ali da si jo jedni mislimo tako, jedni drugače ter bi se moglo celo dogoditi še bolj, kakor se je že, da bi jednim bila narodna sreča to, kar bi drugim bila nesreča: nemogoče to ni. Bojim se, da, ako dosežemo večjo ravnopravnost, ne zmanjša se nam celó misel in energija za zdrav napredek vsega naroda, ko bi se drobili na stranke in strančice. Pri slepem strankarstvu vsak posameznik glasno govori o narodu in o neizogibni sreči, ako zmaga njegova stranka. Ali narodu od

tega ni laže, nego huje, ker inteligencija gubi zmisel za prave narodne potrebe.

Mnogi iz boljših ali celó najboljših molcé, ker jim ne ugaja slepa strast ter si večkrat iščejo miru in duševne hrane v znanosti sami na sebi, t. j. brez obzira na praktično življenje in to tedaj, ko narod silno potrebuje primerne duševne hrane, praktičnega znanja, brez katerega naravnost propada. Razvija pa se tu posebno pri nas mladih, malih narodih skoro neizogibno polovičarski omikana ali na to svojo omiko strašno ponosna „inteligencija“, katera največ dirja za kakimi službami in službicami iščeč si vspeha s strastnim obrekovanjem itd. Nekateri pa spé na svojih „lovorikah“ ali pa drug drugemu kadé. Zapuščena mladina posnema starejše, ali pa najtežje probleme in naloge človeške civilizacije rešuje na temelji poslednje, navadno površno pisane ali pa čitane knjige ali celó časniškega članka. —

V taki zmešnjavi gubi se navadno mera prave vrednosti in zaslug posameznih oseb, ki se vendar še mučijo za narod, gubi se znanje pravih potreb in sredstev za njihovo dosego. Kriče pa taki ljudje bolj ko tam, kjer se nadaljuje že staro kulturno delo, katero se pa ne spoštuje, ker se ne razume.

Gotovo imamo pravico in celó dolžnost prejemati, kar nam kultura daje, ali ne brez zrelega premisleka, ne „na vrat na nos“ kakor pravijo Hrvatje. Drugače se kvari želodec, da sicer prejemlje hrano, ali je ne prebavlja, da gre vse hitro dalje doli, a narod je vendar — lačen. Te otročje bolezni se morda ni ognil noben mlad narod in tudi slovanstvo ne.

Slovenske naselbine po Furlanskem.

Spisal S. Rutar.

I.

Slovnčna Italija, vrt Evropi, bila je za ljudskega preseljevanja smoter vsem severovzhodnim narodom. Nepotrebno bi bilo tu ponavljati, koliko hunskih in germanskih ljudstev je od IV. pa do VII. stoletja vrel v rodovitnejše kraje in pod milejše podnebje jugozahodne Evrope. Za Huni in Germani pa so se pomikali Slovanje. Med temi so Slovenci najdalje proti jugozahodu prodrli. Že zadnje desetletje VI. stoletja so se bili preblížali Slovenci Italiji in meji bavarske vojvodine. L. 594. je bil prisiljen bavarski vojvoda Tassilo I. Slovence na Toblaškem polji napasti, ker so že čez mejo njegove države silili (Paulus Diaconus, De gestis Langobardorum, lib. IV. cp. 7).

Prav takrat (med leti 593. in 594.) se prikažejo Avari ali Obrí na meji Italije in langobardski kralj Agilulf je bil prisiljen ž njimi mir skleniti (P. D. IV. 4). Zgodovina tu sicer še ne omenja Slovencev; ali vemo, da so ti vsaj že od l. 550. skupno z Avari v Panoniji prebivali in jim deloma tudi podložni bili, tako da so Avari v vseh svojih bitkah slovenske vojake rabili. Zato je zelo verjetno, da so bili tudi l. 593—594. Slovenci z Avari zvezani in da so tedaj takrat prvič Italijo videli, (ako izvzamemo pojedine slučaje, v katerih so se slovenski vojaki z drugimi narodi pomešani v Italiji vojskovali).

Tisti, ki so videli blagoslovljene italijanske poljane, pripovedovali so izvestno, domov vrnivši se, svojim rojakom o lepših krajih in rodovitnejših tleh, nego so jih v Panoniji imeli. To je lahko tudi pri Slovencih vzbudilo željo po Italiji. Pomišljali so tudi, kako sitno je sosodstvo z Avari in da bi se jim morda lahko uganili, ko bi se v Italijo preselili. Ali tu so že prebivali ratoborni Langobardje (od l. 569. dalje). Ti so skušali vsem drugim narodom zabraniti vhod v Italijo. Zato je bil postavil kralj Alboin svojega najhrabrejšega vojvodo Gisulfa ob meji in mu izročil vojvodino Čedadsko, imenovano po mestu Čedadu (Cividale, Staro mesto) ter

mu dovolil najplemenitejše langobardske družine, da so ž njim stanovale (P. D. II. 9). Langobardje so torej dobro znali, kako težko je braniti meje Italiji, ki so ravno tu odprte proti Gorici in Krasu.

Vender vse te langobardske naredbe niso plašile Slovencev, da bi ne bili tudi oni poskušali v Italijo prodreti. Čeravno so bili Slovenci v obče miroljubnejši, nego od boja živenci Germanije, vender ne smemo nemškim zgodovinarjem verovati, da se tudi za ljudskega preseljevanja niso z drugim pečali, nego s poljedelstvom. Kdor preišlja zgodovinsko hrabrost Srbov, ki so jo s toliko slavo še do današnjega dne ohranili, ta ne bode mogel dvojiti, da so bili tudi njih najbližnji sorodniki, t. j. Slovenci, nekdanj hraber in celo bojevit narod, dokler nista omika in stoletno tlačenje po polnem predrugačila njih značaja. In bogme, ob ljudskem preseljevanji so bili nemirni, krvavi časi; kdor ni hotel poginiti, moral je sam za orožje zgrabit in svojega sovražnika ne samo junaški dočakati, nego če mogoče še poprej naskočiti ga. V takih razmerah so se tudi Slovenci orožju privadili ter je mnogokrat prav uspešno rabili.

Slovenci torej niso pogrešali ne priložnosti, ne sposobnosti za naval v Italijo. In izvestno nam je znano, da so to tudi večkrat poskušali. Že l. 598. želi papež Gregor Kalliniku, eksarhu Italije, srečo zavoljo zmage nad Slovenci (Ap. Mansi Concil. collectio X. 117). Bradaška misli (Letopis Sl. Matice 1870. pg. 265), da je Kallinik v Istri Slovence potolkel. A znano je, da Slovenci s početka niso posebno v Istro silili in da tudi pozneje niso bili globoko prodrli v ta poluotok. Zatorej moramo iskati mesta bitki le na severni strani jadranskega morja, v vzhodnem delu Furlanske nižine, tam kjer je oglejsko primorje, zlasti mesto Grad tudi po ustanovitvi langobardske kraljevine še vedno v oblasti Bizantincev ostalo. Za ravno to bojišče govori naslednja vest.

Julija meseca l. 600. piše papež Gregor duhovščini solinske škofije in jo miluje zaradi slovenskih napadov ter pristavlja: „Affligor in his, quoniam in vobis patior; conturbor, quia per Istriae aditum iam Italiam intrare coeperunt“ (Jaffé, Regesta Nr. 1320). Ta „Istriae aditum“ ne more biti nič družega, nego Kras, ki se je takrat in še dolgo pozneje k Istri prišteval, in na njegovi severni strani ležča vipavska dolina. Tako umeva to mesto tudi Ph. J. Rechfeld v spisu „Würdigung der St. Horvát-schen Urgeschichte der Slaven“ (Mittheilungen des historischen Ver-

eins für Krain 1846, pg. 47, nota 40). Čez Kras kakor tudi po vipavski dolini so vodile prestare ceste proti Ogleju. Po teh cestah so pošiljali Rimljanje svoje legije v Panonijo in po teh cestah so nasprotno tudi severovzhodni narodje silili k Ogleju, „ključu Italije“.

Ali ne samo na meji, nego čez malo časa nahajamo Slovence tudi v srednji Italiji, in sicer zmerom kot vojake. L. 604. pošlje avarski kan Slovence na pomoč kralju Agilulfu, ko je bil ta zavojščil na bizantinska posestva v Italiji. L. 610. pridere brezštevilna vojska Avarov in Slovencev na Furlansko, poplavi in opustoši vso zemljo ter premaga naposled celó glavno mesto Čedad. Od tod odvedó Avari veliko število Langobarđov v sužnost na Oggersko (P. D. IV. 37). Moč čedadskih vojvod je bila tedaj ob tistem času uničena in Slovenci so se lahko brez over v Italijo selili. To je tem verjetneje, ker so se Slovenci ravno v tistih časih zelo opomogli pod mogočno in krepko vlado Samonovo.

Kako daleč so bili že Slovenci v VII. stoletji na Furlansko prodrli, kažeta nam naslednji dve bitki med Langobardi in Avari. L. 664. (665) potolčejo Avari po polnem furlanskega vojvoda Lupa v tridnevni bitki pri mestu, ki se Fluvius (Flovius) imenuje (P. D. V. 19). Okoli l. 720—725. prikazali so se bili Slovenci (in ne tudi Avari) v veliki množini pri mestu Lauriana (Laurina). Furlanski vojvoda Pemmo jih trikrat napade in zadnjič tudi premaga (P. D. VI. 44). Ali Slovenci so bili vendar še tako močni, da je Pemmo kar na bojišči z njimi mir sklenil. Zato pa ni mogoče, da bi se bili od takrat takó bali langobardskega orožja, kakor Pavel Dijakon trdi (Primeri: Dimitz, Geschichte Krains, I. pg. 106).

Tu nastane za nas prevažno vprašanje, kje sta ležala kraja Fluvius in Lauriana? — Mislim, da so do zdaj še vsi nefurlanski zgodovinarji, in med njimi tudi kranjski (Linhart, Versuch einer Geschichte Krains pg. 142 in 151; Dimitz l. c.), ta dva kraja v Istri ali na Vipavskem iskali. Fluvius tolmažijo z denašnjo hrvatsko Reko, (Linhart jo išče pri Hublji, katerega so stari Fluvius frigidus imenovali), Lauriana pa z istersko Lovrano.

Ali vprašati se moremo: Kaj pa so iskali Longobardje v vzhodnih predelih Istre? Ali je sezala morda njih oblast celo v hrvatsko Primorje? — Kdor je bral Valvazorja, ki našteva med kranjskimi vladarji celo vrsto furlanskih vojvod, ta bode rad veroval, da so Longobardje tako daleč na vzhod zapovedovali. In še celó mnogi, ki se

„zgodovinarje“ imenujejo, radi potrjujejo to mnenje s pristavkom, da so Langobardje gospodarili celó na dolinem Štajerskem, okoli Celja in Maribora!

Ta trditev se opira na Pavlovo poročilo (IV. 39), da sta Gisulfova sina Taso in Caco „ob svojem času (t. j. 610—612) gospodovala tudi v slovenskem predelu Zellia do kraja Medaria“. V teh dveh imenih hočejo nekateri spoznati današnje Celje in Maribor (Janisch, Hist. topogr. Lexicon von Steiermark II. 191). Drugi ozbilnejši zgodovinarji (Linhart, Šafarik, Slav. Alterthümer II. 315 in 335) so mislili na Ziljsko dolino in Slov. Matró na Tirolskem, ali pa na Materijo v Istri. Toda na nje se je zadržal Mannert (Geographie der Griechen und Römer III. pg. 592), da se Ziljska dolina ni nikoli Zellia imenovala in da to ime pomenja Celje!

Toda mož je bil slabo poučen, ali pa je strast iz njega govorila. Iz furlanskih zgodovinarjev vemo, da je bilo ime „Zeglia“ še v XIV. stoletju znano in da je pomenjalo Kanalsko dolino na Koroškem. Čedadski zgodovinar Nicoletti († 1596) piše v življenji patrijarha Bertranda pg. 85, da je Venconski plemič Sieghard, načelnik Karnije, l. 1314. nemarno branil grad Moscardo (v furlanski Kluži ob reki Felli—Beli) „contro l'impeto de' Barbari della Zeglia“ (glej: Manzano, Annali del Friuli, IV. pg. 42). Na Furlanskem se je bilo torej ohranilo ustno sporočilo, da „Zellia“ pomenja najbližjo koroško dolino, v katero se pride ob Beli, in ta ne more druga biti, nego Kanalska dolina. Spomina vredno je, da italijanski „bombeži“ še zdaj zahtevajo Kanalsko dolino za zjedinjeno Italijo, češ, da tudi ta spada geografično in historično k Italiji.

„Zellia“ je torej na ta način določena. Teže je pa reči, kaj pomenja „Medaria“. — Da se to ime ne sme daleč od Kanalske doline iskati, to sledi iz Pavlovih besed, ker imenuje Langobardom podložno deželo samo „predel“ (vegio), torej malo pokrajino. Zato bi človek mislil, da „Medaria“ ne pomenja nič drugega, nego današnje vas Medgore, nemški Malgern (v nekaterih rokopisih se čita tudi Meclaria, mesto Medaria), ki se nahaja med Trebižem in Podkloštrom, torej na meji „Zellije“ proti Koroškemu.

Iz vsega tega pa sledi brez ugovora, da je ležala Langobardom podložna slovenska pokrajina prav blizu in ob meji Furlanskega. Langobardje torej niso imeli v Istri ničesa opraviti. Vsa njih politika je bila obrnena na to, da bi si osvojili Italijo, da bi

v njej uničili bizantinsko in mlado papeško oblast, a ne, da bi si podlagali zunaj Italije ležeče zemlje. Zato pa niso imeli nobenega vzroka hrepeneti po slovenskih zemljah in bi temu hrepenenju tudi ne bili mogli zadostovati, ker so takrat tudi Slovenci svojo domovino braniti znali. Langobardska mejna vojvodina je imela svoj sedež v Čedadu, a ne v Gorici ali Trstu; zato je bila iztočna meja langobardska večinoma tista, kakor je še dan danes med Avstrijo in Italijo. Le korminski grad je bil ko najvzhodnejša straža še v langobardskih rokah, vse drugo je bilo že od Slovencev posedeno.

Langobardje torej niso imeli v Istri čisto nič opraviti in zato se tudi bitki l. 664. in 720. nista mogli v Istri bití, nego le na Furlanskem. To so tudi furlanski, torej o langobardskih stvareh dobro poučeni zgodovinarji že davno spoznali in omenjeni bojišči tudi natančno določili (Viviani, Storia dei fatti dei Langobardi, pg. 32 in 118).

Tedaj je Fluvius današnji Fiume na vzhodni strani mesta Pordenone. Tu nahajamo ravno pod železniško progo iz Vidma v Benetke dve vasi tega imena: Fiume grande in Fiume piccolo. Tam mimo teče tudi rečica „Fiume“, ki se pozneje v Silo in po tej v Meduno izliva. To reko omenja listina cesarja Konrada II. l. 1028, koja daruje patrijarhu Poponu velik gozd „med Sočo in morjem in pod cesto, ki se navadno imenuje ogerska („Vastata Hungarorum“, pozneje „strata alta“ imenovana), do tistega kraja, kjer izvira reka Flumen in ob tej reki navzdol do Medune, ter med Meduno in Livnico“ (Valentinelli, Diplom. Portusnaonense, Fontes rerum austr. XXIV. pg. 1). Tudi naš Trstenjak išče „Fluvius“ na Furlanskem, ali ne posreči se mu pravega pogoditi („Zora“ 1876, str. 109).

„Lauriana“ pa je zdanja vas Lavariano, ki leži 11 kilometrov južno od Vidma, ne daleč od glavne ceste iz Palme v Kodrojp. Da je Lavariano zelo star kraj, potrjuje nam listina Karla Velikega od 17. junija 776., s katero jemlje ta vladar omenjeno vas njenemu prejšnjemu lastniku Langobardu Valdandu, ker je bil vpleten v zaroto vojvode Rotgauda, in jo daruje oglejskemu patrijarhu sv. Pavlinu (Manzano, Annali del Friuli, I. pg. 232).

Ne sme se nam nikakor čudno zdeti, da so bili Slovenci in Avari l. 664. že skoro do Pordenona prodri. Njih namen je bil najbrže še dalje iti, a pri „Reki“ jih je zatekla furlanska vojska

in zato so se morali ustaviti in biti. Zaradi svoje zmage nad Langobardi so bili sklenili na Furlanskem naseliti se. Tega pa se je čedadski vojvoda zelo prestrašil in začel je Sloveno-Avare prositi, naj se z lepa domov vrnejo. Ali ti mu pošljejo svoje poslance z odgovorom, „da ne marajo zapustiti Frijulskega, katero so s svojim orožjem premagali“ (P. D. V. 20). Pozneje pa da je kan vender odšel, ker se je zbal langobardske vojske, katero je znal vojvoda navidezno pomnožiti (P. D. V. 21). Ali so pa tudi Slovenci z Avari odšli, to je zelo dvojbeno. Izvestno je lahko vsak na Furlanskem ostal, kdor je hotel orožje odložiti in za motiko prijeti ter zemljo obdelovati in langobardsko gospodstvo priznati. Na ta način se je naselilo veliko Slovencev po Furlanskem, zlasti pa po brdih nad Čedadom. Ali da ti Slovenci niso bili le mirni poljedelci, nego večkrat tudi sovražni sosedje, to nam pričajo zgodbe naslednjih let.

Ne samo mimo Gradišča in Palme skušali so Slovenci v Italijo prodreti, nego tudi od severja doli, s Koroškega in Tolminskega. Takrat, ko še ni bilo ceste čez Pontebbo, vezal je jedini Predel Koroško z Italijo. Po tej starodavni cesti so se pomikali tudi Slovenci proti Čedadu. Okoli l. 670. je bilo prišlo 5000 Slovencev po Nadiži Čedadu skoro pred vrata. Ali tu so bili od Vojvode Vectara potolčeni, „da je le malo kdo odšel“ (P. D. V. 23). Krog l. 700. pa napadejo Slovenci zopet langobardske pastirje in odpeljejo njih čede v svojo domovino. Ko so se hoteli Langobardje zaradi tega maščevati, prideró Slovenci z veliko močjo na Furlansko, postavijo svoj tabor na strmem hribu in pokončajo vso langobardsko vojsko. „Vse furlansko plemstvo je bilo uničeno“, toži Pavel Dijakon (VI. 24).

Proti takim navalom Slovencev so sezidali Langobardje (in pozneje bavarski plemiči) celo vrsto močnih gradov po južnih obronkih planin, ki so razprostrte nad Vidmom in Čedadom. „Po vseh rtih in pobočjih, kakor tudi po vseh med njimi ležečih dolinah so bili ti obronki posejani z gradovi, katerih imena se nemški glasé: Starhemberg, Heissenstein, Satimberch, Grossenburg, Rabenstein, Pramberg, Perchtenstein (Partistagus), Schärfenburg (Soffumburgo), Urusperg, Grünenberg (Gronunbergo), Attems i. t. d.“ (Zahn, Arstro-Friulana, Fontes rerum Austriacarum 1877). — Ti gradovi so dan danes že vsi do zadnjega razsuti, od nekaterih se še mesto ne pozna, kje so stali: a meja

med Slovenci in Furlani je še dan danes ravno tista, kakor je bila pred tisoč leti in še zdaj so ohranili beneški Slovenci svojo narodnost kljub tisočletnemu poitaljančevanju.

In še pozneje, ko so bili Slovenci že svojo neodvisnost izgubili in ko so morali priznavati frankovsko nadvlado, še takrat so napadali Slovenci Furlansko. Ob času namreč, ko so se sinovi Ludovika Pobožnega za vrhovno vladu pulili in v krvavih bitkah pobijali, takrat so Slovenci lahko po svojih starih običajih živeli in svojevoljno premikali svoja selišča. Kakor v prejšnjih stotetjih, tako so tudi zdaj obiskovali furlansko nižino. To nam več kakor zadostno potrjujeja naslednji dve istodobni vesti.

V kroniki *Andreae Borgomatis*, cap. 13. se čita k letom 836—865: „*Multa fatigatis Langobardi et oppressio a Sclavorum gens (!) sustinuit, usque dum imperator (Lotharius) Forojulanorum Ebhardo (Eberhardo) principem constituit*“ — kar se je zgodilo l. 848. — (Pertz, *Mon. Germ. SS.* III. pg. 235). — V „beneški kroniki“ nekega Jovana se čita k letu 846.: „*Circa haec tempora Sclavi, venientes ad Venetiorum loca expugnanda, Caprulensem tantum castrum (Caorle na ustji Livnice) depredaverunt*“ (Pertz, *SS.* VIII. 18).

Karol Veliki ni bil torej uničil slovenske oblasti, ker je ta še dolgo časa po njegovi smrti samostalno delovala.

Vsi ti mnogobrojni napadi Slovencev na Furlansko se dajo primerjati onim navalom (pozneje tako imenovanih) bolgarskih Slovenov, ki so skoro vsako leto v drugi polovici VI. stoletja od Dunava proti jugu udarjali in Trakijo, Macedonijo, Tesalijo in celo Helado poplavljali. Veliko število teh napadajočih Slovenov se je odcepilo od glavne vojske, ko se je ta po zvršenem poslu domov vračala ter naselila po neobljudenih predelih. Tako naseljevanje se je godilo na tihem, da ga zgodovinarji s početka niti niso opazili, njegov vpliv na izpremembo narodnostnih in teritorialnih razmer se je pokazal še le pozneje, še le tedaj, ko se začetek in razvitek slovenskega naseljenja ni mogel več zgodovinski dokazati (Primeri: Zinkeisen, *Gesch. des osmanischen Reiches* I. 120).

Ravno to velja tudi o slovenskih naselbinah po Furlanskem. Zelo čudno bi moralo biti, ko bi se pri tako pogostih in množičnih slovenskih napadih ne bila odločila nobena tolpa in se ne naselila ob mejah večjih in manjših gozdov, ki so nekđaj velik del

Furlanskega pokrivali. Neobljudenega sveta je bilo zadosti in Slovenci so se radi povsodi poprijeli ratarstva, kjer je bila zemlja za to. Da so Slovenci tudi resnično jeden del Furlanskega naselili, to bomo iz naslednjega odstavka brez dvojbeno razvideli. A se ve, da so morali ti slovenski naselniki že hitro od začetka priznati gospodstvo vojvod in jim tudi primeren davek plačevati.

(Dalje prih.)

Slovo.

Z Bogom, dom, predragi kraj,
Ljube moje dom!
Bog vé, Bog vé, če še kdaj
Tebe videl bom.

Kličé me cesarjev glas
Tjá, kjer grom bobni,
Kmalu, kmalu pride čas,
Ko bo tekla kri.

In ko kroglá prileti,
Merjena na mé,
Meni se v srcé vsadi,
Oj, v gorkó srce.

Pusti, ljubica, zdaj jok,
Briši si solzé! . . .
Kadar meč mi pade z rok,
V grob me položé.

Duh pa bo iz groba vstal,
Tebi šel v srcé,
Vedno tebe bo spremljál,
Odgnal ti gorjé.

Kadar vetrič bo pihljál,
Jaz ti govorim,
Kadar potok bo šumljál,
Jaz takrat šumim.

Kadar pa se noč stori,
V postelji ležiš,
Jaz zatisnem ti oči,
Ti sladkó zaspiš.

V sanjah pa igral se bom,
Ljubica, s teboj!
In s teboj smejál se bom,
Dragi biser moj!

Taka smrt ne straši me,
Ker še smrt to ni,
Támni grob ne plaši me—
Z Bogom, ljuba ti!

P.

Fra Gregorio Alasia da Sommaripa.

Spisal Lovro Žváb.

Vslovenski književnosti imamo zlasti o prvi dōbi obilo praznín, ki se izvestno ne bodo dale nikoli podpolno izravnati; v stoletjih so pogreznile važne vesti v zabljenja bezdno, i mi liki pomorščaki v veliki opasnosti nad neizmérno globíno — mečemo kotvo, nadejoči se pod seboj trdih tal, iz katerih nam bode moči morebiti s trudom in pótnim čelom rešiti posamičnih malih podatkov. O nekaterih vrstnikih Trubarjevih znamo že le gola imena in še ta so često nedostatna. — Fra Gregorio Alasia da Sommaripa je živel v začetku sedemnajstega veka v Servitskem samostanu Divinskem. O tem moži smo vedeli dosléj samó, da je bil 1607. l. objavil v Vidnu natisnen „Vocabolario Italiano, e Schiauo“; za tega delj ne bode vsaj nekaterim č. čitateljem neugodno, če jim podamo kratko črtico ob omenjenem književniku.

Divinsk poveljnik grof Rajmund VI. „Conte della Torre-Valsassina“, zvan tudi „Rajmund starejši“ (Raimondo il Vecchio), bil je na dvoru imenit dostojanstvenik; sám cesar je želel 1594. leta biti krsten kum nekemu Rajmundovemu sinku, kateri posel je bil v cesarjevem imeni opravil grof Attems, ter Rajmund je zastopal cesarja o krščenji hčerke nadvojvode Karola. Rajmund je bil cesarsk poslanik (orator caesareus) v Rimu in v Benetkah, a imel je tudi vsa svojstva, — pišó vlaški zgodovinarji — ki so neobhodno potrebna državinemu zastopniku namenjenemu dogovarjat se s tujimi vladarji o javnih znatnih poslih. Pobožen mož je bil; s pismi, hranjenimi v Divinskem arhivu, osvedočimo se lahko, kakó ga je spoštoval papež Kliment VIII. Priznanja vredna je Rajmundova ustanovitev Servitskega samostana, katera nam dokazuje, da so globoko bila vkorénjena v njem verska načela. Da bi tudi on po svoji vzmožnosti zagrádil daljšo pot protestantom, sezida 1591. l. v Divinu cerkev ter pokliče tija Servite (Servi di Maria, kakeršni so se že nahajali v Gradišči [Gradiški] in Kopru), da bi utrjevali narod v véri z lepimi vzgledi, poučevali ga s propovedmi ter osnovali učilišče, v katerem bi izjasnjevali razen ostalih tedanjih znanstev i bogoslovske nauke vsem ónim pod njega oblástjo, ki bi

radi bili duhovni; kajti v óno dobo je nedostajalo bogoslovij. Dogovoril se je v 17. dan septembra meseca 1598. leta v Ferrari z vrhovnim poglavarjem Servitskega redú, z Angelom Marijo Montursio; ta dogovor se čuva v Divinskem gradu. Znameniti ter učeni so zatorej morali biti vsaj nekateri očetje v novem zavodu!

Vrnivši se Rajmund 1601. l. iz Rima — še v istem letu 20. aprila so bili načeli zidati Divinsk samostan — privede s seboj Fra Gregorja Alasija da Sommaripa, ki je čital prvo svojo mašo v Divinu 1602. l. ter vodil do konca 1607. l. samostansko obitelj.

Rajmund VI. je umrl na Dunaji 17. avgusta 1623. l. Ostavil je štiri sine; tretjega so zvali Rajmundka (Raimondino ali Raimondo VII.), ki je bil duhoven „canonico preposito di Trento,“ zatem opat (z mitro) v Perisu v Alzáčiji; četrtemu sinu je bilo ime Ivan Matija, a tega niso bili posvetili. G. Levstik, govoreč v „Ljublj. Zvonu“ l. 1881. l. na 772. str. o našem književniku Gregorji da Sommaripa ter o njega slovníčku, pravi: „... svoj predgovor, posvečen gospodu Matiji „della Torre, Conte di Valsasina, Preposito e Canonico di Trento etc.“ Alasija podpisuje na konci takó: „Di Duino li 15. Marzo. 1607.“ Izvestno je zatorej imel Rajmundek še drugo krstno imé: Matija, kajti vidi se, da knjižica ní mogla biti drugemu posvečena, nego li samó Rajmundku, kateri je septembra meseca 1623. l. še živel. —

Cesar Josip II. je 1783. leta zatrl tudi v Divinu Servitski red, čegar arhiv je denès raztresen in razgubljen (archivio, ora disperso, dei Patri Serviti di Duino). —

Ta izvéstja sem posnel iz vlaških tiskovin: „L'Istria“ 1850. na 27. str., „L'Istria“ 1852. na 10. str., „Dr. Kandler, Indicazioni ecc.“ 1855. na 91. str., sosebno pa iz R. Pichlerja zgodovine: „Il castello di Duino. Trento 1882.“ na 54., 86., 347., 349., 351., 362., 370. — 372. in 374. strani. Pichler razglašá od 449.—469. strani nekatere „epigrafi“; med temi je za nas Slovéne najzanimljivejši nádpis (na 461. str.), ki se nahaja v veži pred stolbami bivšega Servitskega samostana Divinskega. Napraviti je dal ta spomenik „posteritatis gratia“ baš naš Gregor Alasija 1606. leta ter slóve takó:

Raimundus Comes a Turri et Valsaxinae convenit aedificare
 Hoc Coenobium cum Priori Generali Servorum Angelo Maria
 Florentino anno Domini MDXCVIII, anno autem MDCI Ro-
 ma discedens
 Orator Caesareus, secum duxit Fr. Gregorium Alasiam
 De Sumaripa eiusdem Ordinis, qui suam primam Missam

Ibi celebravit anno MDCII hocque Monasterium rexit
 usque
 Ad totum MDCVII, quo anno die XX Aprilis aedifi-
 cium coeptum est
 P. M. Franciscus Casasupra de Gentilino et
 P. M. Philippus Alexandrinus Prior Generalis visitavit
 Idem Fr. Gregorius eodem anno MDCVI posteritatis
 gratia
 Facere fecit.

Slovenska književnost.

I.

Slovenska mati.

Podučna knjiga materam, kakó naj sebe in svoje otroke zdrave obvarjejo. Spisal dr. Kočevar. V Ljubljani 1882. 8, 48 str. Tiskala „Narodna Tiskarna“. Založil dr. Kočevar v Celji. — Cena 30 kr.

Slovensko slovstvo ima le malo v medicinsko stroko spadajočih knjig. Strogo znanstvenih nimamo in jih ne moremo imeti, a tudi popularnih je prav pičlo število. Razen še zastarelega dr. Prelogovega prevoda Hufelandove makrobiotike in že pošlega „Domačega zdravnika“, kateri pa ni iz zdravnikovega peresa, donašale so Mohorjeve knjige nekaj krajših zdravstvenih spisov, n. pr. o koleri, o prvi pomoči v smrtnih nevarnostih itd. Popularne knjige za kmetško ljudstvo, kako naj bi si ohranilo zdravje (Gesundheitslehre), še pogrešamo in želimo, da bi Mohorjeva družba kmalu našla pisatelja, kateri bi jej spisal tudi tako potrebno knjigo. Sicer pa jej ni treba pisatelja iskati, samo naprosi naj ga, da se loti še tudi tega dela, naprosi naj pisatelja „Slovenske matere“, g. dra. Kočevarja in slovenski narod bo imel knjigo, s katero se bo lahko smel ponašati, kakor se sme z ravno te dni na svetlo dano poučno istega pisatelja ponašati.

Popularna literatura narasta pri vseh narodih, zlasti imajo Nemci cele biblijoteke pouku prostejšega ljudstva namenjenih knjig. A navadno imajo vse te knjige toliko učenega balasta, da jih človek, kateri ni vsaj srednjih šol dovršil, ne razume in kar je v njih praktičnega zrna, skrito je pod plevelom učenih fraz. Pisateljem je na tem, da razkazujejo svojo učenost, pa nič menj tudi na tem, da ima knjiga toliko več tiskanih

pol, kajti več pol, več nagrade. Ljudstvo ima tedaj prav malo haska od takega popularnega slovstva, posebno od onega, katero pisujejo učenjaki po teoriji brez pravega znanja dejanskih razmer. Kaka dobrodejna razlika med pisateljskim delom učenjaka-teoretika in med pisavo moža, učenega tudi v svoji stroki, a zajemajočega iz skoro petdesetletne praktične skušnje!

Obče čislani in obče priljubljeni starosta štajerskih Slovencev na večer svojega plodunosnega življenja ni mogel lepšega in koristnejšega božičnega darú prinesiti svojemu narodu, nego je storil s svojo knjigo: „Slovenska mati“. Spoznal je, da je treba pri korenu začeti, da je treba pred vsem skrbeti za zdrav krepk zarod; a videl je premnogokrat, da zaradi slabih škodljivih navad se pokvari mladim materam zdravje časi za vse življenje in se že pred porodom, po gostem pa v prvem letu otroku vcepijo kalí poznejših boleznij. „In to je nesreča za posamezne rodovine in za ves slovenski narod.“ To spoznanje je napotilo g. doktorja, da je napisal pravila, po katerih se morajo ravnati žene noseče in žene poródnice in kako se mora oskrbovati malo dete, da se mu telo in um krepko razvijata.

Prečitavši to knjigo, nisem vedel, čemu bi se bolj čudil: ali kratki, jedernati pisavi, razumljivi vsacemu priprostemu človeku, brez blestečih se učenih fraz, ali temeljitemu poznanju ljudskih razvad in napak, ali modrosti naukov, ali prav po očetovsko ljubeznivi skrbnosti pisatelja za mater in dete! Tako pisati more le mož, ki je v svoji vednosti strokovnjak, čegar bistro oko pa ni zatemnilo kako pedantično učenjaštvo, ki je spoznal, kar je napačnega, a ni obupal o izboljšanju, temveč v svojem blagem srci preudarjal in premišljeval, kako bi odpravil napake in pomogel k zdravemu, čilemu narastaju svojega toli ljubljenega naroda.

G. pisatelj deli vso tvarino v štiri oddelke: I. Žena v nosečem stanu. — II. Žena v poporodni dobi. — III. Oskrbovanje otroka v prvem letu. — IV. Dete v drugem in tretjem letu. V vsacem oddelku napoveduje natančna pravila, kako treba ravnati materi in z materjo in otrokom in česa se varovati, bodi si v jedí in pijači, bodi si v delu in v dušnem oziru, da se zdravje ohrani. Pri tem se izogiblje navadnih učenih uvodov iz anatomije in fiziologije in pripoveduje samo najpotrebnejše stvari o sestavi zraka, jedil, pijač, o prebavljanji itd. Ker pa g. pisatelj vé, da se mora dijeta ravnati po premoženskih razmerah, pripoveduje tudi v tem zmyslu svoje mnenje in navaja neškodljiva in škodljiva jedila za nosečo ženo, kateri med drugim ukazuje: „Ne treba jej zahajati v gostilnice, kar se itak ne spodobi za ženski spol.“ Za škodljive

jedila spozna suhe, surove klobase, premastne mesene jedi, svinjsko, račje, gosje meso itd. „Posebno škodljiv je novopečen in vroč kruh.“ Obžalovati je, da se kmetska dekleta ne nauče vsaj domačih jedil ukusno kuhati. Potem graja nesnago v hiši in kuhinji, nečisto sapo v sobah zlasti po zimi, dalje da na kmetih vsi iz jedne sklede vsak s svojo žlico zajemajo brez krožnikov. Kjer govori g. pisatelj o hudih nasledkih duševne razdraženosti, pravi jedernato: „Huda jeza, dolgotrajna mržnja, otožnost z velikim žalovanjem in iznenadni strah vznemirijo dušo, stresejo čud ali srce, umamijo materine čutnice, katere ravnaajo rast otroku, ter spridijo kri, od katere se redi otrok.“ In tu g. pisatelj hudo graja, da se pri ženitvah ne gleda na medsobno ljubezen, ampak na imetje ali lepoto; in vsled tega toliko nesrečnih zakonov. Kdo ne bo pritrdil prelepim in modrim besedam: „Ako je mož prijazen, značajan in pameten, bode lepo ravnal z ženo in ta ga bode spoštovala. Jednakih mislij in jednakega čutja bodeta zadovoljno živela. Ako pa je mož neotesan, neznačajan in nepameten ter se tako obnaša, da ona ljubosumiti začne, takrat ne more ga ne ljubiti, ne spoštovati in tem manje, ako je primerno starejši. Malo kateri dan mine brez prepira. On zanemarja ženo in gospodarstvo ter hodi kratkočasit se. Ona njemu očita nemarnost, on njo zmerja, beseda besedo prinese in do tepeža pride.“ In nasledki, kako plastično so opisani: „Žena žalostna in pobita, ali razdražena in jezna nima veselja do življenja. Bledéga in upadenega lica hira na duši in telesu. Ne mara za moža, v strahu pred njim ne more mu odkritosrčna biti in začne ga črtiti. V hirajoči materi ne more dete zdravo ostati in zgodilo se je, da je ali umrlo, ali tako slabo porodilo se, da za življenje ni bilo sposobno. Torej naj dobro premislijo stariši, komu hočejo dati hčer za ženo. Nepremišljena ženitev je navadno polna nesreče.“

V drugem oddelku se kaže zares očetovska skrb za porodnico. Tu ima pisatelj dovolj gradiva za opravičeno grajo kmetских babic in njih ravnanja s porodnicami. Malo preveč vender zahteva g. pisatelj, ako ukazuje, da mora porodnica vsaj celih 8 dnij v postelji ostati. Posebno svari pred škodljivimi vplivi, kakor so: „pregrešek v živežu, premraženje, bivanje v kužnem zraku, nesnažnost, silno ganenje srca, iznenadno veselje, velika žalost, stres duše, jeza, strah.“ „Pridna gospodinja ima o tej priliki svoje stanovanje zmerom snažno. Ona ne trpi umazanih in s prahom pokritih stolov, klopij in mize. V postelji ne trpi stare slame, umazane žimnice, rjuhe in odeje. Snažno stanovanje priča za njeno pridnost.“ Ker so porodnice jako občutljive ter

rahlega zdravja, mora se prijazno in uljudno z njimi ravnati. Zato g. pisatelj zahteva od moža, „ako je pameten, značajan in ljubezniv, kar bi vsak moral biti,“ da si bode prizadeval, da žena mirna in zadovoljna ostane; sedel bode, kadar ima čas, pri njeni postelji, pomenkoval se prijazno, govoril o prijetnih dogodkih, zamolčal nesrečo pri gospodarstvu in v rodbini, opominal domačine, naj se spodobno obnašajo proti gospodinji, odvrčal bode silne obiskovalce in vse odvrnil, kar bi moglo ženo razdražiti ter prouzročiti skrb, otožnost, nevoljo, srd, jezo, strah in grozo. — „Mož mora skrbeti, da se odvrnejo vsi škodljivi vplivi od žene, ako hoče obvarovati sebi gospodinjo, otroku pa mater živo in zdravo.“ Zares zlate besede, katere morajo izvirati le iz ust moža, ki je sam dal najlepši vzgled ljubeznivega družbinskega življenja.

V III. in IV. oddelku obrača g. pisatelj svojo skrb na ravnanje z otrokom novorojencem in od 1. do 3. leta. Jako zanimljiv je opis, kako se razvija otroški um. Tudi tu se nam kaže g. pisatelj bistrim opazovalcem in psihologom, ki sledi korak za korakom duševnemu razvoju otroka od prve dobe, ko začne mater spoznavati po glasu, dokler je tudi po vidu ne razločuje od drugih oseb. In odslej začne otrok spoznavati druge reči v sobi. „Skozi okno vidi po dnevi na dvorišči domače živali, ali na vrtu rože, drevesa, vodo, morda mimo tekoče vozove na cesti, priprežene konje ali vole, po noči na nebu zvezde in luno, na katero posebno rad gleda. Koncem prvega ali v drugem letu bode zapazil bližnje in oddaljene hiše, različna poslopja, posamezna drevesa, hoste, hribe, na hribih cerkve, potem drdrajoče vlake, delavce na polji, voznike na cesti, popotnike, vojake; v 3. letu bode razločil njivo od travnika, na slednjem nabiral rože, katere mu imenuje mati. Mati mu tudi imenuje pridelke na njivah nasejane ali zasajene, ptiče leteče in pevajoče. Ona mu kaže na sadnih drevesih črešnje, slive, hruške, jabelka.“ Srečen otrok, ki ga mati skrbno vodi v prvih letih njegovega bitja, srečna pa tudi mati, ker čuti, da v tej dobi življenja je ona jedina vse nedolžnemu detetu in da v njegovem duhu ni prostora za drugo mišljenje in drugo ljubezen, kakor do ljube mamice.

„Slovenska mati“ naj tedaj roma v vsako slovensko hišo, da s svojimi zlatimi pouki odpravi škodljive napake in razvade, zaradi katerih se je že marsikatera slovenska mati ugonobila, ter da pomore k vzreji zdravega in krepkega slovenskega narastaja. G. pisatelja pa prosimo, naj se loti še drugega dela, katerega nam sam obeča na konci svoje knjige, naj spiše po svojih mnogoletnih skušnjah pouk, kako

je skrbeti v poznejših letih za telesno zdravje in umno razvitje otroka in kako za telesno in duševno zdravje ljudstva sploh.

Dr. Vošnjak.

II.

Fizika

za nižje gimnazije, realke in učiteljišča.

Spisal in založil Jakob Čebular, c. kr. višje realke profesor v Gorici. V Gorici natisnila Hilarijanska tiskarna 1882. 8^{ka}, 90 str. Cena: 80 kr. I. del: Vvod, občna svojstva teles, toplota, učini molekularnih sil, kemija, magnetizem in elektrika.

Važnost prirodoslovja v vzgojevalnem in materialnem oziru je dan danes obče priznana, in ta obče priznana važnost prirodoslovnih disciplin nam naklada dolžnost, da smo v sredstvih, to vedo pospešujočih, izbirčni in previdni. Posebno pa smo dolžni v slučajih, kjer je pouku v tej vedi že kratek čas odmerjen, kjer je treba ozir jemati tudi na druge vede in različne meri duševnega delovanja, gradivo za vsebino knjige, posvečene mladini v omiko in razvoj njenih umstvenih močij, na tanko preresetati in strogo na to paziti, da jej podajemo od najboljšega le najboljše. Težka naloga, a še težja postaja, če si ogledamo vedno rastoč obseg prirodoslovnih ved; če pomislimo, da množi socialno življenje dan na dan tirjatve do človeških močij, da je torej naloga mladini v rešitev dana zaradi vedno večjih potreb zmerom večja in težja, a doba predpisana pripravi in rešitvi naloge vedno ista.

Ko si je tedaj prirodoslovne šolske knjige pisatelj primerno in dovoljno gradivo izbral, odstranil je še le prve zapreke dobri knjigi. S koliko faktorji mora še le potem računati! Metodo, razvrstitev, razpravo posamičnih učnih stavkov v jezikovnem in tvarnem oziru, podobe in druge važne činitelje mora vedno pred očmi imeti, ako hoče tirjatvam dobre šolske knjige zadostiti.

Ni torej čuda, da je pri ogromni množini prirodoslovskih nemških knjig prav malo za šolsko rabo sposobnih. Če ima pa pisatelj taki knjigi že tedaj težavno in nevarno stališče, ko piše za narod, čegar fizikalno polje je vsestransko razorano, koliko težje mora biti delo pisatelju slovenskemu, kateri mora poleg družega ledino v jezikovnem oziru še le razorati in potem še le na obdelovanje misliti?

Čestitamo iz srca gosp. pisatelju, da je pri tolikih težavah to nalogo častno rešil ter knjigo obelodanil, katero moremo za nižje razrede naših učilišč toplo priporočati.

Težišče slovenske fizike je iz znanih vzrokov jezikovna stran, vsake — metoda. Jezikovni strani je pisatelj tudi največjo pozornost posvetil in — radostno pripoznavamo — vrlo uspešno. Jezik je krasen, beseda teče tako gladko, neprisiljeno, da je veselje knjigo čitati, stavki so kratki, učni knjigi povse primerni, sapo zapirajočih perijod, ki uk le težijo, ogibal se je pisatelj, kar je vse hvale vredno. Malenkost bi imeli v tem oziru knjigi očitati. Za ušesa bi bilo bolje, da se je ogibal stereotipne konstrukcije pogojnih stavkov z glagolu pripeto besedico „li“ ter se posluževal tudi navadnih pogojnih veznikov, držeč se i tu načela: *variatio delectat*.

Da se je držal pisatelj tistega načela, kakor je vodilo nadzornika dr. Jos. Krista pri izbiranju, sestavi in razvrstitvi ogromne fizikalne tvarine v harmonično celoto, isto tako pri obravnavi posamičnih zakonov, učnih stavkov in definicij, moramo z didaktičnega stališča le odobravati. Metoda je tu in tam nižjim razredom najprimernejša, namreč induktivna; najprej so vselej navedeni poskusi, in iz njih so izvodi v obče dosledno izvedeni in jedernato sestavljeni; mladina se uči tu induktivne logike. Definicije so precizne.

Toda Kristova knjiga je pisana s posebnim ozirom na gimnazije in zadostuje povsè le tem zavodom; slovenska pisateljstva pa bi morala zadostovati tudi realki in učiteljiščem, kar tudi v obče bode. Vender bi želeli, da bi se bil pisatelj bolj oziral na zadnja dva zavoda, nego se je. Gimnazijam je namen neka idealnejša vzgoja mladine, gimnazijalec je bolj teoretik, idealist; njemu je naloga, prisvojiti si fizikalnih zakonov in fizikalnega znanja brez ozira na praktično uporabo za vsakdanje življenje, da bi le z njihovo pomočjo samostalno prirode pojave tolmačil in zasledoval; tu ima fizika izključivo le vzgojevalen pomen. Po realkah in učiteljiščih moramo — zoper to ni ugovora — tudi ta motiv fizikalnih disciplin v prvi vrsti poudarjati, a pri tem ne smemo zabiti, da pripada dijakom teh zavodov i naloga, praktične nasledke prisvojenih si naukov zahtevati; pomisliti je dalje, da dijaki teh zavodov večinoma tako rekoč prenašajo vede med obrtnike, trgovce in prosto ljudstvo. In to bi moral pisatelj fizike, namenjene vsem trem zavodom, v poštev jemati, kar tudi različnost tej vedi odmenjenega časa veleva. V gimnazijah se poučujeta namreč fizika in kemija tri semestre po tri ure; na učiteljiščih

osem semestrov po 2 in 3 ure (v 5. in 6. sem.); na realki pa so odmerjene sami fiziki skozi 4 semestre po 3 ure na teden. V katero mer bi nasvetovali razširjenje knjižne vsebine, jasno je pač iz ravno navedenega. Razen kemije ima knjiga teoretičnega gradiva dovolj, da! skoro še preveč; a več vprašanj in navodov praktični uporabi fizikalnih teoremov s posebnim ozirom na obrt, hiševanje, poljedelstvo bi želeli, kar tudi ustanovni statut učiteljiščem zahteva. Prekoračili bi mejo kritike, ko bi hoteli vse natanko navajati, kaj in koliko bi se imelo dodati in kako izvesti.

To, kar pisatelj uči iz kemije, zadostuje gimnazijam, — realkam ni potrebno, ker je tamo kemija samostalen predmet, — učiteljiščem pa ne zadostuje. Učiteljiščem treba dodati posebno kemijo, kakeršna je n. pr. Kauerjeva kemija za učiteljišča.

V oziru razvrstitve kemičnega gradiva pa bi bilo smotru primernejše, ko bi se bil pisatelj več oziral na dotična pedagoška načela, namreč na spojitve rahlovezanega gradiva v posamezne skupine sorodnih prvin, s čimer bi bil mladini veliko uslugo učinil, podajaje jej učenju potrebnih oporišč, rekel bi duševnih zavijač, s pomočjo kojih se um gradiva oklepa, da si ga laže privaja in stalno obdrži. V pojasnilo navedenega opozorujemo le na razvrstitev pakovin in kovin v skupine po njihovi vrednosti, kar ni le zaradi pregleda učbene tvarine velike važnosti, temveč priduje i v tem, da takoj znamo, s koliko atomskimi težinami vodika se kemično spaja jedna atomska težina katere koli razvrščenih prvin.

Da pisatelj opušča definicijo neorganske kemije, kakih deset paragrafov obsezajoče, ko vendar med prvo uvrščeno organsko kemijo izrekoma navaja in definuje, to nedostatnost moramo za stalno Kristu na račun zabeležiti; pisatelj je menda le hiba zoper sistematiko, da je za organsko kemijo zopet košček neorganske — kovini železo in kalcij — uvrstil.

V 4. oddelku so petim, v 5. kakim osmim in v 7. dvema tehniškima izrazoma dodani kongruentni nemški termini. Inače iščemo v vsej knjigi zaman enakih slučajev, a zaman tudi doslednosti za to ravnanje. So li izrazi „parni prekat“, „zasova“, „zamašnjak“ i. t. d. ročnejši nego „telesna skupnost“, „zveznost“ ali „razkisatev“? Po našem prepričanju bi bila vrednost knjigi poskočila, ko bi bil pisatelj dosledno vsem slovenskim tehničkim izrazom — izvzemši mednarodne — dodal nemške. S tem bi bil nemški terminologiji privajenim čitateljem — in teh je

velika večina — zelo olajšal prehod v nove razmere, mladini pa in učitelju fizike zelo ogladil pot za uk oziroma pouk te vede v višjih razredih gimnazije, dokler ostane ta tudi pri nas nemški. Koliko čitateljem so znane n. pr. subtilne različnosti besedij: teža, težina, utežje, težnost, težišče, težišnica? In ne zahteva li korist mladine, da bi se že tu privadila nemški terminologiji za nemško višjo gimnazijo? Izvestno je tudi, da je treba pri sestavi knjige lagotnost občinstva v poštev jemati, a z eventualnim dodatkom terminologije na konci knjige se ne more tej v jednaki meri zadostovati, kakor po označenem načinu.

Podobe so nazorne in lične in zadostujejo terjatvam take knjige. V naših ubogih razmerah ne bode seveda nobenemu na misel prišlo podobe soditi po merilu praktičnih Angležev, kateri jim za nazorno učenje veliko važnost pripisujejo. Prav bi bilo, da bi bil pisatelj vsaj pri nekaterih podobah čitateljevo pozornost pristojno večkrat nanje zakrnil.

Toliko v obče.

(Konec prih.)

III.

Geometrija za nižje gimnazije.

Spisal dr. Fr. vitez Močnik. Po devetnajstem natisku poslovenil J. Celestina. Prvi del. V berilo vtisnenih je 126 slik. V Ljubljani 1883. 8^{ka}, 91 str. Natisnila in založila Ig. v. Kleinmayr & Bamberg. Cena 1 gl. 10 kr.

Meseca julija je izšel v isti založbi po Močnikovem nemškem izvirniku od istega prelagatelja poslovenjeni I. del aritmetike za nižje gimnazije, obsezajoč tvarino za prvi in drugi gimnazijalni razred. Slavno ministerstvo za nauk in bogočastje je potrdilo to knjigo za šolsko knjigo z razpisom s 17. novembra t. l. števil. 19012.

Komaj čez pol leta podaje nam isti gospod prelagatelj zopet šest tiskanih pol obsežen prevod nemške šolske knjige. Iz tega se dá sklepati na izredno marljivost g. prelagatelja. Razen te velike marljivosti odlikuje se g. prelagatelj tudi z veliko natančnostjo. Čitatelj, prebravši meseca julija dotiskano aritmetiko in ravnokar izšlo geometrijo, spozna takoj, da se je g. prelagatelj v tem času marsičesa naučil.

Prelagajoč aritmetiko se je držal g. prelagatelj nemškega originala nekoliko pretesno, kar ga je sililo podajati nam časih v slovenščini

nenavadno dolge in zaradi tega težko umevne perijode. Če tudi s tem nečemo o aritmetiki izreči nobene večje graje, vendar moramo povedati, da nam geometrija, kar se v njej jezika tiče, dosti bolje ugaja. G. prelagatelj se je gibal prelagaje jo dosti prosteje, časih se je držal jedino le zmisla v nemškem originalu. Zaradi tega mu teče jezik gladkeje in slovenščini primerneje. Knjigi bi ne bilo nikakor na škodo, ko bi se g. prelagatelj časih gibal še nekoliko prosteje, nego se je. Nekateri stavki bi postali potem jasnejši. N. pr. težko umeven stavek se nam dozdeva v §. 37: „Oba dva sovršna kota tvorita isti dve premi, . . .“ in še par drugih.

Kar se rabljene terminologije tiče, bilo je g. prelagatelju delo tákrat precej olajšano, ker je imel pred seboj terminologijo iz L. Lavtarjeve geometrije za učiteljišča. Pri uredovanji in določevanji te terminologije pa je bil g. prelagatelj, kakor je sploh znano, delaven v prvi vrsti. V L. Lavtarjevi geometriji uvedena terminologija služi večinoma tudi prof. Celestini. Našli smo le malo iznimkov, n. pr. pojem: „flächengleich“ izrazuje g. Lavtar s „ploskveno jednak“, g. Celestina s „ploščinsko jednak“, „Flächeneinheit“ izrazuje Lavtar s „ploskvena jednota“, Celestina s „ploskovna jednota“, „Ausdehnung“ prelaga Lavtar z „obmer“, Celestina z „razsežnost“, „Halbirungslinie“ je Lavtarju „polovnica“, Celestini pa „razpolovnica“.

Novo uvedene termine, katerih Lavtarjeva geometrija še nima, našli smo med drugimi te: „kotna razpolovnica“ (Winkelhalbirungslinie) v §. 39. „sredinska pravokotnica“ (Mittelsenkrechte) v §. 70. „ogelnik“ (Winkelbrett) v §. 20.

Isto tako kakor pri aritmetiki stojé poleg slovenskih terminov v oklepih dotični nemški vsakokrat, kadar se uvaja nov pojem. Nemško terminologijo poleg slovenske takoj v berilu podajati, na vsak način je dosti bolj ugodno, nego na konci knjige privedati v abecednem redu nemško in slovensko terminologijo. Pri zdanji osnovi naših gimnazij zahteva vlada in mora tudi zahtevati poleg slovenske terminologije tudi nemško. Tej terjatvi se more zadostovati prav lahko, ako stoji v berilu nemški terminus takoj poleg slovenskega. Da se nemški terminus izmed drugega berila že od daleč vidi, tiskan je v Celestinovi knjigi „cursivno“.*)

*) Vender bi prosili pisatelje slovenskih šolskih knjig, da bi vselej tudi na konci knjige v malem slovarčku sestavljali dotično terminologijo, da učenec in tudi vsak drug človek, kateremu osnova šolske knjige ni znana, lahko hitro najde slovensk izraz za nemški terminus.

Vnanja oblika geometrije je jako prijetna in sicer gledé tiska, papirja in slik. Tiskovne pomote smo našli v knjigi te: na str. 73. v 3. vrsti od spodaj stoji: so m. sta; na str. 77. v 3. vrsti od spodaj stoji: izpremení m. izpremenita, na str. 85. v 14. vrsti od spodaj mora stati MZ mesto AZ., na str. 53. je naslov: „ploščina pravokotnika“ premalo obsežen ter bi se moral glasiti: ploščina pravokotnika in poševnokotnega paralelograma.

Založnik in tiskar g. Bamberg si je dal za to geometrijo rezati po slikah nemškega originala nove clichéje. Zaradi tega je imel g. prelagatelj priložnost, da je iz slik izbacnil slovenščini nenavadni črki Q, in x , ter ji nadomestil z R, oziroma z o ali z.

V vsem je slovenska geometrija, kar se tiče vnanje oblike, na vsak način lepša nego nemški original, kar dela g. tiskarju in založniku vso čast.

Konečno bi izpregovorili še par besed, zakaj je g. prof. Celestina prelagal ravno Močnikove poučne knjige, a ne drugih. Močnikove šolske knjige rabijo se vspešno že dokaj let na različnih zavodih; priča temu je zelo veliko število njih natisikov. Sicer so bili časi, ko so te knjige od marsikaterih strani grajali, češ, da so zastarale, da niso v vsem osnovane po najnovejših načelih, veljavnih v teh znanostih, in da so premalo strogo znanstveno spisane. A ti naskoki so bili vselej nevspešni; kajti knjige so po pravih pedagoških načelih spisane. Ker je g. dr. Fr. vitez Močnik slovenskega pokoljenja, smemo njegove knjige, čeravno so iz nemščine v naščino preložene, smatrati tudi vsaj kolikor toliko za naše gore list.

Da bode slavno ministerstvo odobrilo Celestinovo geometrijo, pričakovati je brezdvobeno.

Tudi drugemu slovenskemu razumništvu, ne samo šolski mladini, priporočamo to geometrijo; da se seznaní s slovensko terminologijo.

Gosp. prelagatelju pa čestitamo o njegovem vspešnem delovanju ter želimo, da nam kmalu preloži še tudi drugi del Močnikove geometrije in aritmetike. Čujemo, da se je g. prof. Celestina tega dela že lotil.

A. Senekovič.

Paul Wiener.

Mitreformator in Krain, Gebundener des Evangeliums in Wien, erster evangelischer Bischof in Siebenbürgen. Von Theodor Elze, Dr. ph. h. c., evangelischem Pfarrer in Venedig. Wien und Leipzig. Julius Klinkhardt, 1882, 8, 52. S. A. aus dem Jahrbuche für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich 1881.

Ko je leta 1531. Primož Trubar, tedaj župnik v Loki poleg Zidanega Mosta, prvi začel javno v stolni cerkvi ljubljanski oznanovati novo Lutrovo vero ter osobito govoriti zoper katoliško dogmo o milosti, zoper celibat in zoper sv. obhajilo v jedni podobi, našel je takoj obilo število novovercev ne samo iz plemenitega in meščanskega stanu, ampak poroča se nam, da so tudi mnogi katoliški duhovniki Trubarjev nauk na glas odobrávali ter se po njem ravnali. Osobitega spomina pa je vredno, da so celó nekateri kanoniki ljubljanski Trubarja podpirali ter se kazali očitne privržence novi veri.

Izmed teh vplivnih duhovnikov in Trubarjevih podpornikov je gotovo zaradi svojega socialnega stanja, zaradi mnogih važnih služeb, katere je opravljal deželi Kranjski, in zaradi poznejše usode svoje najznamenitejši ljubljanski kanonik Paul Wiener. Malo smo dozdej vedeli o tem možu. Valvazor in po njem Dimitz se ga spominata po nekatera mesta, toda ne podajeta nam celotne podobe o njegovem življenji in delovanji. A nedavno je izdal znani zgodovinski pisatelj Theodor Elze, evangeljski pastor v Benetkah, o Pavlu Wienerji obširno monografijo. To se ve, da Elze v njem slavi navdušenega reformatorja in zaradi verskega prepričanja preganjanega mučenika. A nas knjiga njegova zanimlje z druge plati; zanimlje nas osobito za tega delj, ker od strani in mimo grede razbistruje marsikatero črtico iz Trubarjevega življenja ter v obče razsvetljuje in pojasnuje prve pričetke novoverski dobi na Kranjskem, s katero so tako tesno združeni prvi pričetki književnosti novoslovenske.

Paul Wiener je bil rojen Ljubljčan, a o njegovi rodbini nimamo nobenih zanesljivih vestij. Leta 1520. ga nahajamo že v Ljubljani kanonika, generalnega vikarja in svetovalca škofu Krištofu Ravbarju. Leta 1530. je, zastopnik duhovskega stanu, poslanec na deželnem zboru kranjskem in ta ga česti z odličim zaupanjem: izvoli ga za prejemnika deželnih davščin ter izbere ga v mnoge ožje odbore, tako n. pr. v odbor, postavljen v brambo deželnih svoboščin. A vse te imenitne in častne službe ga niso zadržavale, da bi se ne bil poprijel nove vere.

Tisti čas je bil v Ljubljani škof Krištof baron Ravbar (1497—1536), ki je pa svetovalec Ferdinanda I. in kraljev namestnik na Avstrijskem več bival na Dunaji nego li v Ljubljani. Za njegovega vladikovanja se nam pokažejo na Kranjskem prvi luterani. Iz l. 1525. se nam poroča o namestniku oglejskega patrijarha na Kranjskem, da on in njegovi duhovniki se nagibajo k novi veri. V Ljubljani se l. 1527. prvi novoverci zbirajo v hiši Matije Klombnerja, tajnika deželnih stanov. Ljubljanskega semenišča knjižnica hrani manuskrift škofa Hrena, v katerem pravi: Primi haeresis Lutheranae in Carniolia autores ex Laicis erant Mathias Klobner, E. E. Landschaft Landschreiber, Mathias Zweckl, Andreas Farrest; primi seductores laici: Leonardus Budina, Christophorus Prunner, Adam Bochoritsch, Bartholomaeus Picus. Vsi ti so bili meščanje ljubljanski.

A tudi že iz l. 1527. se nam pripoveduje, da so stolni prošt dr. Lenart Mertlitz, tedanji generalni vikar Jurij Dragolitz in kanonik Pavl Wiener prijatelji nove vere.

In baš ti trije kanoniki so l. 1531. Trubarja iz Loke pri Zidanem Mostu poklicali v Ljubljano ter mu v nenavzočnosti škofa Ravbarja dovolili, da je začel pridigovati v stolni cerkvi. Dasiravno škof Ravbar sam ni bil posebno fanatičen katoličan, kar nam jasno priča to, da je l. 1526. na smrtni postelji vzprejel sv. obhajilo sub utraque specie, vender se je moral Trubar že l. 1532. iz stolne cerkve umakniti v cerkev sv. Elizabete v meščanski bólnici. To cerkev mu je namreč prepustil mestni magistrat. Tej cerkvi kaplan Andrej Latomus in kanonik David Haziber sta prestopila k Lutrovi veri. Takoj po škofovi smrti pa tudi Pavl Wiener stori odločen korak ter se oženi. Mestni sodnik ljubljanski sicer izdá povelje, da naj Wienerja zapró, toda ker je bil tedanji stolni prošt dr. Lenart Mertlitz sam na pol luteranskega mišljenja, ni se to povelje zvršilo.

Nego sreča je bila luteranom kranjskim ugodna, kajti l. 1537. dobé za škofa ljubljanskega Franca barona Kacijanarja (1537 do 1544), ki je moral biti tudi kaj mlačen katoličan, ker je leta 1542. celo Primoža Trubarja, takrat župnika v Laškem Trgu, v Ljubljano za kanonika poklical, ter njemu izročil slovenske, Wienerju pa nemške pridige v stolni cerkvi. *) Tudi škof Kacijanar se je l. 1544. dal obhajati

*) V enakem duhu kakor Trubar in Wiener pridigovala sta tisti čas v stolni cerkvi tudi generalni vikar Jurij Dragolitz in stolni vikar Gašpar Rakovec.

sub utraque specie.*) L. 1546. stolni kapitelj kanoniku Trubarju podeli dobro faro št. Jarnejsko, Pavla Wienerja pa celó kralj Ferdinand na deželnem zboru kranjskem imenuje za svojega (vladinega) komisarja. A l. 1547. začnó se črni oblaki zbirati nad Trubarjevo in Wienerjevo glavo.

Za ljubljanskega škofa je bil po Kacijanarjevi smrti izvoljen Urban Textor, mož kmetskega rodu, s Krasa doma, župnik v Bruku na Muri, pozneje spovednik in svetovalec kralja Ferdinanda I., dober prijatelj Ignacija Lojolskega, odločen katoličan, ki je l. 1550. posredoval, da so prvi jezuitje bili poklicani v Avstrijo.

Temu škofu se ve da Trubar in Wiener in ves stolni kapitelj ljubljanski niso bili po volji, osobito ker se je tudi stolni prošt dr. Mertlitz s svojo kuharico poročil ter se kanonik Wiener po smrti svoje prve žene v drugo oženil.

Ko se je poprej ugodno položnje nemških protestantov po šmalkaldski vojski pohujšalo, pokazali so se nje nasledki takoj tudi na Kranjskem. Trubar je izgubil svojo faro ter je bežal v Norimberg, Wienerja je pa škof z njegovo ženo vred spodil iz kanonikatske hiše v Ljubljani.

Kmalu potem dojde povelje od kneza Ferdinanda I., da naj se kanoniki: stolni prošt Mertlitz, generalni vikar Dragolitz, Primož Trubar in Pavl Wiener zapró.

Wienerju zapečatijo vse stanovanje, zasežejo vso njegovo imovino, pobero mu vse spise in knjige ter ga z generalnim vikarjem Dragolitzem vred zapró na ljubljanski grad. Tu je moral Wiener prebiti oster preiskovalni zapor. Škof ga je sicer obiskal ter čital mu o katoliških verskih resnicah iz neke knjige, a govoriti in o verskih stvaréh prepirati se ž njim ni hotel, rekoč „er sei kein Doctor“. Katoliške priče, katerih je bilo mnogo zaslišanih, dolžile so Wienerja, Trubarja in njegove tovariše: 1. dass sie die selige Jungfrau Maria und die Heiligen nichts gelten lassen, 2. dass sie meinen, die von den h. Vätern festgesetzten Vigilien nützen nichts, 3. dass sie die für den Kaiser und für den König abgehaltenen Processionen verlachen und nichts gelten lassen, 4. dass

*) Herr Paulus (Wiener) und ich (Primus Truber) — wir haben gute Erinnerung gehabt, dass der Herr Christoph Rauber, Franciscus Kanuzianer seligen, beide Bischöfe zu Laybach, und Herr Petrus Bonomus seliger, Bischof zu Triest, in ihrer letzten und sterbenden Noth das ganz Sacrament haben empfangen, wie sie es ohn Verletzung ihrer Gewissen nit anders empfangen wollen. Pismo Trubarjevo škofu Petru pl. Seebachu, v Ljubljani 8. julija 1561. Original v dež. arhivu kranjskem.

sie die kanonischen Horen niemals halten; 5. dass sie den gnädigsten Herrn Bischof, als er die Weihe neuer Priester vornahm, verspottet haben; 6. dass sie die Gregorianische Litanei für nichts achten; 7. dass sie den Andern das Abendmal unter beiderlei Gestalten austheilen; 8. dass sie behaupten, Taufe und Weihwasser seien nichts; 9. dass sie in der Fastenzeit Fleisch essen; 10. dass sie Bücher von Brenz, Spangenberg und andere ähnlichen Gelichters besitzen.

Wiener, Dragolitz in drugi jetniki tega niso tajili, a zatrjevali so, da ostanejo tudi o tem svojem verskem prepričanju rimski katoliki, kajti vse, kar oni verujejo, da se dokazati iz svetega pisma.

Škof Textor je izpraševalni protokol poslal Ferdinandu I., pri katerem so tudi deželni stanovi kranjski prosili za jetnike. A nasledek je bil, da se je Wienerju zapor poostril in ljudstvo je sploh mislilo, da bode ob glavo dejan ali krivoverec sežgan.

A Ferdinand I. zapové, da naj Wienerja pošljejo uklenenega na Dunaj, kjer ga zapro v minoritskem samostanu.

Tu Ferdinand I. sestavi novo sodišče, kateremu je predsedoval dunajski škof Frid. Nausea, iz mladih let Wienerju tako iskren prijatelj, da mu je ta prejšnja leta celo s Kranjskega pošiljal na Dunaj sladko vipavsko vino.

Začelo se je spet dolgotrajno izpraševanje in prepiranje o verskih resnicah, a možje se niso mogli zjediniti. Več protokolov je bilo poslanih kralju Ferdinandu I. v Avgsburg, a Wiener je vedno še vzdihoval v ječi.

Zdaj se Wiener obrne naravnost do Ferdinanda I., da naj njega, nedolžnega moža, izpusti iz ječe ter ga spet postavi v njegovo prejšnjo službo v Ljubljani. Ferdinand mu odgovori, naj prej svojo krivo vero prekličie. Wiener tega neče ter rajši ostane v ječi.

Čez nekoliko tednov se obrne Wiener spet do kralja Ferdinanda I. ter ga prosi, da naj mu odkaže vsaj drugo bivališče; svojega verskega prepričanja pa ne more preminjati, ker se mu zdi jedino pravo; pri tem hoče ostati vsaj, dokler ga občni cerkveni zbor ne pouči, da krivo veruje. Milo toži Wiener, da njegova obitelj živi v ubožtvu in da vdova njegovega brata in njegovi netjaki, za katere je poprej on skrbel, morali bodo vzeti v roko beraško balico, ako nečejo poginiti od glada. A vse je bilo zastonj!

Celo leto je prebil Wiener v ječi, a naposled ga pomilosti kralj pod tem pogojem, da se preseli — na Erdeljsko!

Tujec in berač pride nekdanji kanonik ljubljanski Pavl Wiener na tuje Erdeljsko, kjer so takrat divjali divji boji med Ferdinandovimi privrženci in Zapoljanci. Mestni zbor v Sibiriji je dal staremu možu najprej učiteljsko službo z letno plačo 25 gld., katero je že drugo leto povišal na 80 in tretje leto na 90 gld. In ko l. 1552. umrje mestni župnik, izvolijo Wienerja za njegovega naslednika. Deželni stanovi kranjski sicer nujno prosijo l. 1554. kralja Ferdinanda I., naj dovoli Wienerju povrniti se v domovino, a kralj jim ne vsliči prošnje. In tako Wiener ostane še na Erdeljskem ter se udomači v tuji zemlji. In kakor je bil nekdanj v svoji domovini češčen in spoštovan, tako se tudi v Sibiriji kmalu vsem priljubi. In ko se l. 1553. zbere v Sibiriji protestantska sinoda, da si izvoli cerkvenega poglavarja, bili so vsi te misli, da nihče temu poslu ni tako zmožen, nego li prognanec Pavl Wiener, župnik sibirski, katerega potem soglasno izberó za prvega evangeljskega škofa na Erdeljskem. A le malo let mu je bilo dano služiti novi šoli in cerkvi erdeljski. Kmalu potem začne po Erdeljskem razsajati kuga, katera 16. avgusta 1554. l. konec stori življenju Wienerjevemu.

Gospod Elze, ki nam je z mnogovrstnimi zgodovinskimi razpravami svojimi razbistril že marsikatero temno stran zgodovine Kranjske v 16. stoletji ter priobčil nam v njih mnogo čisto novih in interesantnih podatkov o početkih književnosti novoslovenske, pokazal nam je s to lepo razpravo iz nova svojo ljubezen do zgodovine in dežele Kranjske. Oprt na bogate vire deželnega arhiva kranjskega in na mnoge druge pripomočke zgodovinske spisal nam je tukaj apologetično monografijo o Pavlu Wienerji, prijatelji in somišljeniku Trubarjevem; a tudi kdor se ne more ogrevati za novoverca Wienerja, našel bode v knjižici mnogo obče zanimljivih zgodovinskih črtic iz óne dobe, v kateri se je porodila književnost novoslovenska.

F r. Levec.

Slovenski glasnik.

Slovenski koledarji za leto 1883. Razen koledarja družbe sv. Mohorja so prišli na svetlo še ti koledarji slovenski:

1. *Koledar in dnevnik za leto 1883.* Novo Mesto. Tiskal in založil J. Krajec. Ta koledar v obliki žepnih zapisnih knjižic obseza poleg navadnih koledarskih stvarj še rodopis cesarske rodovine in „dnevnik“, kjer je za vsak dan odmerjen prostor raznovrstnim noticam. Cena temu jako prikladnemu in jako elegantno v platno vezanemu koledarju je samo 70 kr.

2. *Žepni koledar* za navadno leto 1883. Novo Mesto. Založil J. Krajec. Ta priročni koledarček, katerega vsak lahko v listnici s seboj nosi, stoji 20 kr.

3. *Viseča pratika* za leto 1883. prilepljena z obešalom od kovine. Novo Mesto. Založil J. Krajec. Cena po pošti 35 kr.

4. *Velika pratika* za navadno leto 1883. Na svetlo dala e. kr. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. Cena 15 kr. Razen koledarja obseza velika pratika še spisek sejmov na Kranjskem, Štajarskem, Koroškem in Primorskem. Zabavni del prinaša podobe Rudolfa I., Albrehta I. in cesarja Franca Josipa I. s kratkimi zgodovinskimi črticami in podobo dr. Janeza vit. Bleiweisa Trsteniškega s kratkim životopisom; dalje „Mnogovrstne gospodarske skušnje“, „Pogovor pod lipo“ in „Naznanila“.

5. *Mala pratika* je samo ponatis koledarskih stvari iz „Velike pratike“. Cena 13 kr.

6. *Slovenska pratika* za navadno leto 1883. V Ljubljani natisnila in založila Kleinmayr et Bamberg. Obseza razen koledarja še spisek sejmov po slovenskih pokrajinah. Cena 13 kr.

Narodna biblioteka. Podjetni g. tiskar J. Krajec v Novem Mestu bode pod tem naslovom začel na svetlo dajati zbirko raznovrstnih spisov slovenskih po primeri srbske, hrvatske in znane nemške univerzalne biblioteke. Vsak zvezek po 4—5 tiskanih pol obsežen bode po nizki ceni prinašal originalnega in preloženega zabavnega in poučnega berila.

„Škrat“ bode ime novemu šaljivemu in satiričnemu listu, ki bode po novem letu izhajal po dvakrat na mesec v Ljubljani v Narodni Tiskarni. Zabavljati bode imel v našem političnem, literarnem in socialnem življenju marsičemu. Želimo mu mnogo vspeha.

Odlikovanje. Sovrstnik Preširnov in iz „Kranjske Čebelice“ znani pesnik slovenski dr. Jarnej Levičnik, dekan v sv. Mohorji na Koroškem, je od presvetlega cesarja prejel viteški križ Fran-Josipovega reda.

Prehajanje Venerino mimo solnea dne 6. dec. 1882. opazovalo se je povsod z največjo pozornostjo; poročila iz Amerike in Avstralije govoré o dobrem vspehu, ki so ga sploh imela tamošnja opazovanja. Menj se sliši o evropskih opazovanjih, pa ta tudi niso važna ta pot, ker se časi zunanjega in notranjega dotikanja ob vstopu, ki je bil v Evropi viden, ne razločujejo veliko od onih iz središča zemljinega opazovanih. Ti razločki vender morajo biti kolikor mogoče veliki, ako se hoče zemljina daljava od solnea z nekako gotovostjo zračniti. Če koga izmed čestitih bralcev matematikov zanima teorija teh računov, naj pregleda spis v letniku 1879. ljubljanske gimnazije, kjer je na kratko vsa stvar, razložena; toda treba je k temu malo potrpežljivosti, ker navadno vržemo take in jednake spise hitro v kot, ko naletimo na kako točko, ki je na prvi mah ne umemo. — Tu v Ljubljani se je na več krajih prehajanje Venerino opozovalo; na opazovalnici tukajšnje realke, ki ima dva velika daljnogleda, jeden reflektor in jeden refraktor, zbralo se je nekoliko radovednih opazovalcev. Točno ob treh popoldne poznala se je že mala zareza na solčnem robu, tako da se ceni vstop lahko za dve minuti pred tremi. Ob 3. uri 20. min. plavala je vsa Venera na solnci ter se potem pomikala zelo počasi dalje na solnčni plošči kot črna pika. Nebo, ki se pri nas v Ljubljani in morda tudi drugod kuja že delj časa, razjasnilo se

je to popoldne kakor nalašč ter dalo gledati za malo časa svoja čuda. Ob 3. uri 45. min. zakril je gost oblak sonce z Venero vred. Tako se je končalo opazovanje redke prikazni, kakeršne še ne bodo videli niti naših otrok otroci.

M. V.

Slovenci v Severni Ameriki. Prijatelj našega lista nam piše iz Severne Amerike: 22. oktobra 1882. so se sešli v semenišči St. Francisca, v okraji Milwaukee, v državi Wisconsin, semeniški Slovanje, Čehi in Slovenci, da ustanovijo slovansko društvo. Početkom novembra je stopilo torej v življenje društvo „Slovansky Spolek“, kateremu je glavni namen oživljati, podpirati in razširjevati življenjski slovanje v Ameriki, seznanjati svoje člane s književnostjo slovansko, skrbeti za njihovo učenje jezika slovanskim in pripravljati jih na bodoči poklic duhovnikov slovanskih — Da se doseže ta namen, ustanovili si bodo slovansko knjižnico, ob sejah pa predavali svoje spise, vadili se v govorništvo, predstavljanji, i. t. d. Za starosta „Spolku“ je bil izvoljen za to najsposobnejši mož, Čeh g. Václav Ilija Koerner, kateri je pri prvi redni seji v 5. dan novembra 1882. pozdravljalje navzočne govoril o potrebi bralnih društev slovanskih ter posebno poudarjal, da so taka društva potrebna tu v Ameriki, polagal članom na srce, da naj bodoči duhovniki delajo v prosepah društev slovanskih, kajti društvo je vez, ki veže Slovana na Slovana; ináče se Slovanje pogubé med drugimi narodnostimi. V drugi seji v 12. dan novembra se je sklenilo po nasvetu Slovenca g. Ivana Solnea, da se naroči „Slovansky Spolek“ poleg družih českih listov tudi na dva slovenska, na „Ljubljanski Zvon“ in „Kres“ in da se vpiše v slovenski literarni društvi: Slovenska Matica in družba sv. Mohora. — Društveni jezik je slovenski in česki, a dovoljeno je predavanje v katerem koli drugem jeziku slovanskem. — V 30. dan novembra sem obiskal semeniške Slovane. Zanimanje za društvo je občno in pričakovati je, da bodo s časom vsi Slovanje, katerih je v semenišči nad 40, pristopili k društvu. To je v Ameriki prvo slovansko društvo, v katerem se čita, govori, predava in predstavlja tudi slovenski. Skromen je začetek, a po vztrajnosti bode napredek večji. V jedni prihodnjih sej bode predaval g. starosta S. Gregočičevo pesen „Soči“. Društveno gaslo pa bodi: Slavia for ever!

Daničić. Mnogi listi slovanski, med njimi tudi „Ljubljanski Zvon“ so poročali, da si je pokojni Daničić to pisateljsko ime pridejal po svoji umrši nevesti, hčeri Vuka Karadžića Štefanovića. O tej stvari piše prof. Arnim Pavič v zagrebškem „Pozoru“ dne 7. decembra: Kako se ostali govor sav vodilo oko Daničića, ja sam pitao, koliko je istine, što se ono kod nas novinama pronijelo, zašto je pokojnik u književnom svijetu taj pseudonim uzeo. Od profesora Boškovića doznasmo, da u toj priči nema ni slova istine. Vukova kći, koja mogaše Daničiću biti zaručena (ali u istinu to nije bilo), nije se ni zvala Danica i pokojnik je ono ime uzeo po Vukovu Almanaku Danici. U ovom je g. 1828. izašao Vukov članek o srpskoj etimologiji, i u povodu toga članka započeo je s Vukom književnu polemiku Svetić-Hadžić, pak je onda naš pokojnik braneci u „Ratu za srpski jezik i pravopis“ Vuka, uzeo ime Daničić, t. j. pristaša Vukove Danice.

„Matica Hrvatska“ je pred nekoliko tedni razposlala poročilo o svojem delovanji l. 1881., iz katerega posnemamo te črtice: Članov je imela l. 1881. 4.747 (tedaj do malega $\frac{3}{4}$ več nego naša!), letnih dohodkov 22.669 glđ. 50 kr. in

vrhu tega znaša Matičina glavnica, od katere se trosijo samo obresti, 69.429 gld. 85 kr. Poročilo poleg navadnih društvenih stvari obseza tudi poziv na zbiranje hrvatskih narodnih pesnij, navdilo gg. poverjenikom in pravila „Matice Hrvatske“. Iz teh pravil omenjamo osobito tisto točko, ki pravi, da mora vsak matičar poverjeniku povrniti, kolikor je imel ta poštnih stroškov za knjige. Še važnejše se nam zdi določilo, da se Matičine knjige absolutno nikomur ne smejo poslati, kdor o pravem času ne plača svojega doneska. To določilo bi morala tudi naša Matica strogo in brez razločka in usmiljenja zvrševati. S tem, da je naša Matica prej po več let neplačane knjige pošiljala družabnikom in s tem, da uprave raznih novin slovenskih še zdaj pošiljajo svoje liste tudi takim naročnikom, ki ne plačujejo naročnine o pravem času, ali je tudi ne plačajo nikdar, izpridilo se je naše slovensko občinstvo tako, da je marsikdo silno razžaljen, ako mu ustaviš list, kadar mu poteče naročnina, ali ako mu ne pošlješ Matičinih knjig, za katere še ni plačal letnine. Ti čudni ljudje, ki ne vedó, da je točno plačevanje osobito pri literarnih podjetjih in zavodih prvi pogoj čvrstega razvoja, pri domačih knjigah in novinah takoj iščejo osebnih uzrokov, ako jim ne pošlješ še neplačane knjige; a preradi zabijo, kako strogo je to pravilo izvedeno n. pr. v Nemcih. Ako se ti ustavi nemšk časopis tisti dan, ko poteče naročnina, to se ti zdi prav naravno, a Slovenec bi ti ga moral pošiljati še na — upanje; če ne si hud! Nekoliko več reda bi se lahko navadili naši rojaki v tem oziru, da bi iz naših novin izginile večne tožbe in terjave o neplačani naročnini, ki našemu narodu niso na čast!

Storia del Montenero (Crnagora) di Giacomo Chiudina. Spalato, Zanoni 1882. 8°, 214 str. — Znani italijanski prelagatelj srbskih narodnih pesnij „zvérižil“ je zgodovino Črnogore in jo posvetil vladajočemu knezu Nikoli I. To posvečenje odkriva pisateljeve namene, iz katerih se je lotil spisovanja črnogorske zgodovine po vseh mogočih dozdanih virih in popotnih poročilih. Da je knjiga nekritično pisana, kaže že razvrstitev gradiva. Večkrat se ponavlja jedna in ista stvar (n. pr. na str. 66 in 101). V topografiji Črnogore je napravil pisatelj veliko zmešnjavo in zlasti nedostatno je opisal gore, tedaj poglaviti del Črnogore. Vplel je tudi več rečij, ki so le v daljši zvezi s povestjo te gorske državnice, n. pr. starejšo zgodovino Srbov, zgodovino Dobrovnika in Boke Kotorske za francoske okupacije ter naposled — per longum et latum — letošnje potovanje kneza Nikole v Rusijo. Pri knezu Petru Petroviću II. ponatisnil je ves obseg „Gorskoga vijenca“ iz svoje zbirke „I canti popolari slavi“, — Zlog je prav napet, časi bombastičen in poln patetičnih deklamovanj. O Avstriji ta knjiga ne govori posebno prijazno. S. R.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih, ter stoji: za vse leto 4 gld. 60 kr., za pol leta 2 gld. 30 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld., za dijake po 4 gld. na leto.

Založniki: dr. I. Tavčar in drugovi. — Za uredništvo odgovoren: **Fr. Levec.**
Uredništvo: v Novih ulicah 5. — **Upravništvo:** na Marije Terezije cesti 5.

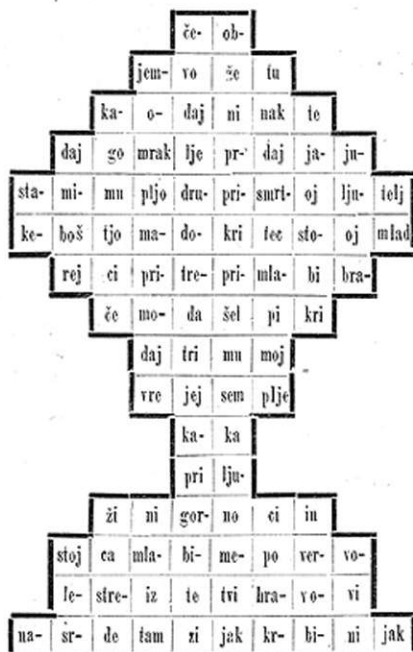
Tiska „Národna Tiskarna“ v Ljubljani.

UGANKE.

Odslej bomo „Ljubljanskemu Zvonu“ časi prilágali „Uganke“ na posebnem listu. Tiste gospode, ki so tako prijazni, da nas zalagajo s temi igračami, prosimo najljudneje, da bi nam pošiljali uganke ločene od njih rešitve in na posebnem papirji; prosimo jih na dalje, da bi se bolj ozirali na slovenska imena; a prosimo jih osobito, da bi se sestavljale uganke ogibali vseh trivijalnih lastnih imen, n. pr. Jože, Tone, France i. t. d. Imen tistih gg. naročnikov, ki uganke pogodé, odslej ne bomo razglašali.

I.

Skakalnica.

L. Cvetnič.

II.

Zložni predalčki.

I.

r	r	d	l	l
l	c	n	n	n
p	p	p	e	e
e	e	i	i	i
i	a	a	a	a

II.

j	a	a	a	a
d	d	v	v	ž
r	r	a	a	a
n	n	d	d	i
i	i	i	z	a

V obeh kvadratih uredi črke tako, da se bodo čitale jednake besede od leve na desno in od zgoraj doli.

Pomen besedij v I. kvadratu: 1) glavni pogoj denšnjemu novinarskemu razvoju; 2) žensko ime; 3) rastlina; 4) glavna ulica slovanskega mesta; 5) francoski pisatelj.

V II. kvadratu: 1) rokodelec; 2) žensko ime; 3) biblijski kralj; 4) avstrijska reka; 5) Slovenski notar.

Fr. Tomšič.

III.

Aritmogrif.

- 1) 12. 9. 11. 2. 15. gora iz starega testamenta.
- 2) 13. 9. 10. 2. drevo.
- 3) 7. 14. 6. 5. 11. 7. 18. 9. 16. slovanski vladar.
- 4) 18. 7. 1. 9. 17. 5 gorenjska vas.
- 5) 5. 18. 6. 15. 8. grški vladar.
- 6) 11. 9. 2. 20. 9. znano jezero.
- 7) 12. 5. 6. 5. 8. ruska reka.
- 8) 19. 9. 7. 12. grški otok.
- 9) 9. 6. 5. 11. 5. 15. moško ime.
- 10) 11. 9. 2. 3. 2. 6. 2. imeniten šum.
- 11) 2. 6. 7. 11. biblijsko ime.
- 12) 6. 7. 17. 21. 5. 22. 7. 6. 8. francoski politikar.
- 13) 7. 3. 3. 9. 7. 11. 5. vlaško mesto blizu komljanskega jezera.
- 14) 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. pomnoževalni način.

Začetne črke teh besed od zgoraj doli čitane dajo naslov imenitnemu časopisu; končne od zdolaj gori pa njegovo starost. — Fr. Tomšič.

IV.

Logogrif.

Iz naslednjih 22 zlogov: a, a, bor, ja, ja, let, li, ma, ma, me, nus, o, ob, re, re, ri, se, sti, še, tar, tist, tri, zloži 7 besed, kojih pomen je: 1) cesarja Tiberija svetovalec; 2) neka vrsta kvarca; 3) slovansko mesto; 4) davščina od posojil; 5) pesniška oblika; 6) žensko ime; 7) poznata oseba slovenskih semnjev. — Začetne črke dajo ti, če jih čitaš od zgoraj doli, naslov male skupnine pesnjev, končne njih pesnika pravo ime.

—y—